

Demir

Küçükaydın

**Tarihsel
Materyalizmin
Tarihine
Katkı**

köXüz

Yayımları

Tarihsel Maddecilgin
Tarihine Katkı
(Marksizm'in Marksist Eleştirisi'ne Önsöz)
Demir Küçükaydın

Tarihsel Maddeciliğin Tarihine Katkı

"Biz, Marks'ın teorisini tamamlanmış ve dokunulmaz bir şey olarak görmüyoruz; tersine biz onun, eğer yaşama ayak uydurmak istiyorlarsa, sosyalistlerin her doğrultuda geliştirmek zorunda oldukları bilimin sadece bir temel taşıyı koyduğuna inanıyoruz."

(V.I.U. Lenin, "Programımız", 1899)

Diyalektik Sosyolojiye, Marksistler Tarihsel Maddecilik^[1] derler. Marksizm ise Tarihsel

Maddeciliğin kod adıdır^[2].

Elinizdeki kitapta Tarihsel Maddeciliği (Marksizm'i) **yeniden inşa**, ya da daha doğrusu onu **Aydınlanma'nın kalıntılarından arındırma** yolunda, son iki üç yılda yazılmış yazıların en önemli görülenlerinden bir derleme yer almaktadır.

Bu görüşler çeşitli yazı ve makalelerde dağınık olarak geliştirildi ve esas olarak İnternette yayınlanabildi^[3].

Basılı olarak yayınlanabilen bölümler ise, politik konularla ilgili olarak yayınlanabilmiş iki kitabın^[4] içinde kayboldu ve kitaplarda tartışılan politik sorunların gölgesinde kaldı.

Bu nedenlerle, okuyucular için bu makalelerde geliştirilen görüşlerin iç bağlantıları ve anlamlarının kavranması zor oluyordu. Geliştirilen görüşleri dağınıklıktan, sanal uzaya hapsolmekten ve gölgede kalmaktan kurtaracak derli toplu bir yayınının yapılması için artan bir talep görülüyordu.

Elinizdeki derleme bu talebe geçici ve acil bir cevaptır.

Bu derlemede yer alan ve parça parça yazılmış yazılarda geliştirilen görüşlerin, derli toplu ve sistematik bir sunumu görevi elbette ortada durmaktadır. Ne var ki bu görevin yapılması uzun bir zaman gerektirir. Öte yandan pratik ve politik sorunların sürekli olarak daha büyük bir güç ve zamanı kendilerine çekmesi nedeniyle bu zaman iyice uzayabilir. Bu nedenle, elinizdeki derleme bu gecikmenin yol açacağı sorunları asgari bir düzeyde tutma çabası olarak görülmelidir.

"Marksizm'in Marksist bir eleştirisi" olarak da tanımlanabilecek, bu görüşlerin **nasıl bir evrimle şekillendiği** bu önsözde ana çizgileriyle özetlenecektir. Böylece bu "acil ve geçici çözüm"ün eksik ve zayıf kalan noktaları, bu önsöz aracılığıyla bir ölçüde olsun tamamlanmaya çalışılacaktır.

*

Marksizm yirminci yüzyılda, önce İkinci Enternasyonal'in yozlaşması; sonra da Sovyetlerin ve Üçüncü Enternasyonalin bürokratlaşması sonucu, neredeyse bütün işçi hareketine ve sosyalist harekete egemen olan Sosyal Demokrat ve Komünist partilerde örgütsel ifadesini bulan **yaygın ve resmi biçimiyle**, tüm eleştirel ve devrimci ruhunu yitirdi.

Ana hatlarıyla, devrimci köylülüğe dayanan bir hareketin resmi görüşü olduğu yerlerde skolâstik; bürokratik devlet aygıtlarına ya da işçi örgütlerine dayandığı yerlerde de metafizik (Pozitivist) bir karakter alıp Marksizm olmaktan çıktı. Bu gün dünyadaki Marksistler ve Marksizm diye bilinenler bu Marksist olmayan Marksistler ve Marksizm olmayan Marksizm'dir.

Ama bu suyun görünen yüzünün altında, derin dip akıntılarında Marksizm'in devrimci ve eleştirel ruhu; bu heretik (zındık) karakteri, tıpkı klasik çağların "*sapkın*" (Batını) mezheplerinin "kuş uçmaz kervan geçmez" sapa bölgelerde, uygarlığın bulaşmadığı dağlarda yaşamaları gibi, yaşamaya devam etti ve onlar gibi yaygın ve resmi Marksizmler tarafından da bir "*sapkınlık*" olarak görülüp "*aforoz*" edildi.

Marksizm'in bu eleştirel ve devrimci ruhu, bu “zındık” ve “sapkın” Marksizm, **birbirinden ayrı, birbirinden habersiz üç ayrı kanalda varlığını ve evrimini** sürdürmeye devam etti.

Bunlardan birincisi, Klasik Marksizm'in kavramlarını savunan ve bunlara dayanarak çağdaş olayları açıklayan Troçki'nin adına bağlı gelenektir. Bu damar esas olarak **Ekonomi** ve **Politika** alanında eserler verdi ^[5].

İkincisi, Gramsci, Lukacs, Benjamin, Adorno, Lefebvre, Sartre'ların Marksizmi'dir. Perry Anderson'un “*Batı Marksizmi*” dediği bu gelenek, özellikle, **Felsefe, Metodoloji** ^[6] ve “**üstyapılar**” (**Sanat, Edebiyat, İdeoloji**) alanlarında ^[7] yoğunlaştı ve eserler verdi.

Bir üçüncüsü da, Türkiye'de Hikmet Kıvılcımlı'nın tek başına temsil ettiği damardır. Bu gelenek de özellikle **Kapitalizm Öncesi Tarih** ve **Az Gelişmişlik** ^[8] üzerinde yoğunlaştı.

*

1984 yılında hapisten çıktığımda bu üç geleneğin ikisini asgari ölçüde olsun tanımış sayılabilirdim. Marksizm'i, Kıvılcımlı aracılığıyla tanımış, 1970-80 yılları arasını bir “*doktorcu*” olarak yaşamış ve Kıvılcımlı'nın özellikle **Tarih** ve **Metodoloji** alanındaki görüş ve katkıları üzerinde yoğunlaşmışım ^[9].

1980'lere gelirken, Faşizm, Enternasyonalizm, Sovyet Devletinin Sınıf Karakteri gibi sorunlardan hareketle, önce bilmeden Troçkist geleneğin savunduğuna benzer sonuçlara ulaşmış ^[10] ve daha sonra da bunların o gelenek tarafından uzun zamandan beri çok daha mükemmel olarak savunulduğunu görünce bu geleneğe katılmışım ^[11].

Hapiste geçirdiğim sürede, özellikle 1974-78 yılları arasında, **Diyalektik Mantık ve Metod** üzerine yoğunlaşmış, resmi ve yaygın Marksizm'le bu alanda bir hesaplaşma yaşamışım.

Hapisten çıktığımda, Perry Anderson'un Türkiye'de “Batı'da Sol Düşünce” adıyla yayınlanan ve **Tarihsel Maddeciliğin Tarihi** üzerine bir deneme olan “*Batı Marksizmi*”ni okuduğumda hayretle şunu görmüştüm. Yetmişli yıllar boyunca hapiste, diyalektik **Mantık** ve **Metodu** sistemli bir şekilde ve kaynağından öğrenme çabalarım, bir bakıma “*Batı Marksizmi*” geleneğinin yaşadıklarını ve kat ettiği yolları, bir taşralı otodidaktlığıyla, Amerika'yı yeniden keşfederce ve bilinçsizce kat etmek gibiydi.

“*Frankfurt Okulu*” ya da “*Eleştirel Teori*” hele Walter Benjamin hakkında gerçi bir şey bilmiyordum ^[12] ama Gramsci'den Lukacs'a, “*Batı Marksizmi*” geleneğinden Türkçede çıkmış neredeyse bütün kitapları okumuştum.

Perry Anderson'un kitabı, “*Batı Marksizmi*” geleneği içinde, bilmediğim **eksik halkayı** göstermiş onun hakkında belli bir fikir sahibi olmamı sağlamıştı. Kitap diğer iki geleneği anlatıyor ama üçüncü geleneği, Kıvılcımlı'yı bilmiyordu. Ama Kıvılcımlı'yı bilmediği için de doğru bir tespitle, özellikle Tarih alanındaki eksikliğe değiniyordu son sözlerinde ^[13].

*

Daha hapisteyken Troçki ve Kıvılcımlı arasında bir uygunluk, birbirini tamamlama olduğunu

seziyordum ve onların bir bütün içinde birleştirilebileceğini düşünüyordum ^[14].

Perry Anderson'un kitabını okuyunca, "*Batı Marksizmi*" geleneğinin de Kıvılcımlı ve Troçki ile belli bir uyum gösterdiğini fark etmiştim. Hem de bu **uyum** ve **birbirini tamamlama** bizzat onların **farklı alanlarda yoğunlaşmalarında, uyumsuzluk gibi görülende** ortaya çıkıyordu.

Bu sezgi ve gözlemden de kolaylıkla, **geleceğin Marksizm'inin**, tıpkı klasik Marksizm'in Fransız Sosyalizmi, İngiliz Ekonomi Polisiği, Alman Felsefesi'nin birikimlerinin eleştirel bir sentezi olması gibi, bu Marksizm içinde eleştirel ve devrimci geleneği korumuş ve belli gelişmeler sağlamış, **üç geleneğin eleştirel bir sentezi olması** gerektiği sonucunu çıkarıyordum.

İlk bakışta göze çarpan, çok açık bir, birini tamamlama vardı. Bu üç dip akıntısının her biri diğerlerinin zayıf olduğu alanlarda güçlüydü.

Kıvılcımlı **Tarih ve Sosyoloji** alanında devasa katkılar yapmıştı ama Politika söz konusu olduğunda bir Stalinist olarak kalmıştı; Felsefe, Metodoloji, Sanat gibi alanlarda pek bir şey bırakmamıştı.

Troçki ve onun adına bağlı gelenek (Roman Rosdolky, Ernest Mandel) **Politika ve Ekonomide** güçlüydü ve önemli katkılar yapmıştı ama Tarih, Felsefe, İdeoloji ve Sanat gibi alanlarda tam bir boşluk vardı.

"*Batı Marksizmi*"nin katkıları, **Felsefe, Metodoloji, İdeoloji, Sanat** gibi "üstyapı" alanlarında yoğunlaşıyor ama Kıvılcımlı ve Troçki adına bağlı geleneğin katkılarının yoğunlaştığı Tarih, Ekonomi ve Politika söz konusu olduğunda benzer şekilde korkunç bir boşluk ortaya çıkıyordu.

Bu farklar onların konu olarak veya bilgi alanları olarak birbirlerinin eksiklerini, boş bıraktıklarını tamamladığının bir kanıtı olarak görülebilirdi.

Buna ek olarak, bu üç kanal, sadece birbirlerinin eksiklerini tamamlamıyorlardı, **çakıştıkları alanlarda**, birçok benzer ya da ortak sonuçlara ulaşıyorlardı, hem de birbirlerinden habersizce.

Örneğin Psikanaliz karşısında resmi Marksizm'lerden çok farklı, birbirine yakın tavırlar içindeydiler. Freud ve Psikanaliz resmi Marksizmlerce lanetlenirken, Troçki henüz erken dönemlerinde onu insan ruhunun derinliklerini anlamak için farklı bir yöntem olarak

selamlamıştı ^[15]. "*Frankfurt Okulu*" ya da Eleştirel Teori Freud ile Marks'ı sentezleştirme girişimlerinde bulunmuştu. Kendisi de bir "ruh doktoru" olan Kıvılcımlı daha otuzlu yıllarda,

"*Psikanalizin Tenkidi Geliştirimi: Diyalektik Psikoloji*" ^[16] adlı kitap hazırlamış ve Psikanalizin dayandığı teorileri geliştirerek, bunları *Homo Sapiens*'in oluşum sürecini açıklamakta

kullanmıştı ^[17].

Sanat ve edebiyat karşısındaki yaklaşımlarında da böyle paralellikler ve benzerlikler söz konusuydu. Troçki'nin *Edebiyat ve Devrim*'i, Lukacs'tan Sartre'a neredeyse bütün bu Batı Marksistleri kuşağının sanat ve edebiyat üzerine eserleri; hatta bu alanda en zayıf olan Kıvılcımlı'nın *Edebiyatı Cedide'nin Otopsis*i adlı eserindeki yaklaşımlar, bu yakınlıkların bir kanıtı olarak görülebilirdi.

Hatta örneğin Sınıf Tanımları, Devletin Nispi Özerkliği gibi konular söz konusu olduğunda Troçki veya Kıvılcımlı'nın birbirinden habersizce benzer kavramlar geliştirdikleri açıkça

görülebiliyordu ^[18].

Sonuç olarak bu üç akım, ortaklıkları, üstünlükleri ve zaafı ile bir *puzzle*'ın hemen ve kolaylıkla bir araya getirilebilecek birbiriyle uyumlu parçaları gibi görünüyordular.

*

Ne var ki, bu farklı yoğunlaşmalar sadece birbirini tamamlayıcı bir özellik taşıyordu. Aynı zamanda aralarında bir **uyumsuzluk** da vardı. Çünkü aynı "*problematik*", aynı "*paradigma*" (değerler dizisi) çerçevesinde farklı yoğunlaşmalar değildiler. Bu farklı yoğunlaşmaların ardında **farklı problemler koyuşları** dolayısıyla **başka düzeyde bir uyumsuzluk** olduğu da seziliyordu.

O zamanlar, bu sorunu, fizikteki Rölativite ve Kuantum teorileri arasındaki uyum ve uyumsuzluğa benzetiyor ve ihtiyacın, fizikteki bu iki teorik sistemi bir tek kavram sisteminde birleştirecek bir "Evren Formülü" veya "*Birleşik Alanlar Kuramı*" benzeri, bir teorik sentez olduğunu söylüyordum.

Bilindiği gibi *Genel Rölativite*, büyük ölçeklerde çok etkili bir teoridir. *Quantum Teorisi* de özellikle atom altı parçacıklar alanını kavramak için çok etkili kavramsal araçlar sunar. Sanki aynı gerçekliğin iki farklı alanında ve zımnî bir iş bölümü içinde çalışıyor gibidirler. (Hatta Klasik Newton Fiziği de böyle bir iş bölümü içinde gibi görünür. O da bizlerin doğrudan yaşadığımız ve algıladığımız büyüklükler alanını inceleyen bir fizik gibi görülebilir.)

Ne var ki, bu iş bölümü gibi görünüş aynı zamanda farklı "paradigmalar" ya da fiziğin evreni kavrayışı bakımından farklı aşamalar anlamına gelirler ve bu anlamda aralarında bir "uyumsuzluk" vardır. Newton ve Einstein Fiziği evreni bir *süreklilik* olarak kavrar; Quantum Fiziği, *paketler* (Quantlar) olarak kavrar; birinde doğrudan sebep sonuç ilişkileri diğerinde olasılıklar geçerlidir.

Ama bu ayrılıklar sadece basit ayrılıklar değildir, aynı zamanda evren kavrayışının farklı aşamalarına da karşılık düşerler. Newton kuramı Rölativitenin açıkladığı olayları açıklayamaz ama Rölativite Newton'un açıkladıklarını da açıklar. Keza, Özel Rölativite, örneğin $E=mc^2$ formülüne ulaşabilir ama bunun ne zaman geçerli olduğunu Quantum kuramı açıklar, bu bakımdan Quantum daha kapsayıcıdır, daha temeldir. Yani Kapsayıcılık bakımından en alta en sınırlı ve yüzeysel Newton, en üstte en kapsayıcı ve derin Quantum Kuramının olduğu söylenebilir.

Bu uyum ve uyumsuzluk sorunu, "*Marksizm'in üç kaynağı*" olarak sayılan Alman Felsefesi, Fransız Sosyalizmi, İngiliz Ekonomi Politikası arasındaki ilişki göz önüne alınarak daha kolay anlaşılabilir.

Bunlar aynı zamanda üç farklı alan olmakla ve sanki zımnî bir iş bölümüymüş gibi görünmekle birlikte, her biri ayrı bir paradigmaya da dayanıyordu ve bunlar **Marksizmin evriminde farklı aşamalara** denk düşüyorlardı **kapsayıcılıkları da farklıydı**.

Ekonomi Politikasının alanı Meta ilişkileriyle birlikte ortaya çıkıyordu ve tüm toplumu ve tarihi bile kapsamıyordu; sosyalizm ya da sosyoloji tüm toplumu kapsıyordu ve Felsefe onu da kapsayan, daha genel olandı. Marks'ın evrimi bu genelden özele doğru bir evrimdi, Felsefe'den Ekonomi Politığe doğru bir yol izliyordu, dolayısıyla bu üç kaynak aynı zamanda Marksizm'in evrimi bakımından, farklı aşama ve paradigmalara karşılık düşüyordu. Marks'ın hayatındaki Almanya, Fransa (Belçika) ve İngiltere dönemleri bir bakıma Marksizm'in evriminin farklı aşamalarına da karşılık gelir.

Benzeri bir ilişki bu üç heretik gelenekte de görülüyordu. **Marks'ın izlediği yolun tersine kat edilişinin** farklı aşamaları gibiydiler. Marks'ın vardığı nokta, Ekonomi Politik ve Politika (İngiltere) Troçki'nin adına bağlı geleneğe, Tarihsel Maddeciliği keşfi ve Tarih (Fransa) Kıvılcımlı'ya ve hareket noktası olan Felsefe de (Almanya) "*Batı Marksizmi*"ne karşılık düşüyordu ^[19].

Marks da bu üç geleneği bir *puzzle*'ın parçaları gibi bir araya getirmemiş, onları eleştirip aşarak çok büyük ve başka bir sistem içinde sentezlemiştir. Yapılması gereken benzeri bir şeydi: yani uyumsuzluğun daha büyük bir uyumla aşılması. Geleceğin Marksizm'i de bu üç kanalın eleştirilip aşılması ve yepyeni bir senteze ulaşılmasıyla ortaya çıkabilirdi. Böyle bir sentez için, Marks'ın kat ettiği yolu, bu üç geleneğin tersine kat ettiği yolun birikimine dayanarak, yeni baştan kat etmek gerekiyordu belki de.

Tarihsel analogiler ve seziler, Marksizm'e yeniden bir canlılık kazandırabilmek için böyle bir yol izlenmesi gerektiğini gösteriyordu. Ama bu nasıl olacaktı?

*

Tarihsel Maddecilik ya da Diyalektik Sosyoloji, toplumun evriminin [\[20\]](#), yani hareketinin, değişiminin, gidişinin, tarihsel sürecin yasalarının bilimi olarak tanımlanabilir.

Ama bu gidişin yasaları hakkındaki **bilginin ya da kavrayışın kendisi** de bir gidiş, bir oluş, bir evrim içindedir.

Dolayısıyla Tarihsel Maddeciliğin Tarihi ya da Evrimi en iyi **toplumsal evrime ilişkin kavrayışın ve açıklamanın evriminde** izlenebilir.

Bu üç dip akıntısı ve gelenek arasındaki uyum kadar uyumsuzluğu, paradigma farkını açıklamak için, bu üç gelenekte evrim kavramına ve mekanizmalarına ilişkin kavrayışların farkları kavratıcı olabilir. Bu aynı zamanda evrim kavramının geçirdiği evrimi, yani Tarihsel Maddeciliğin Tarihini de ana hatları ve doğrultusuyla izleme olanağı sağlayabilir.

Toplumsal evrimi de, çok farklı toplumları da açıklayan temel kavram, Üretici Güçlerin Değişimi [\[21\]](#) ve Farklılığıdır. Üretici Güçler Değiştirdiği için toplum değişmektedir; Üretici Güçler Farklı olduğu için toplumlar birbirinden farklıdır.

Bu, evrim kavramının evrimi ile üretici güçler kavramının evriminin birbirine doğrudan bağlı olduğunu gösterir. Evrim kavramına bağlı olarak Üretici Güçler kavramında; Üretici güçler kavramındaki değişmelere bağlı olarak evrim kavrayışında da değişmeler ortaya çıkar.

Marks'ın meşhur satırlarını burada bir kere daha hatırlayalım.

“Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler.(...)” (K. Marks, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* 'ya Önsöz)

Dikkat edilirse Marks'ın Tarihsel Maddeciliğin temelini atan bu cümlelerinde bazı **gizli varsayımlar** bulunmaktadır.

Bir gizli varsayım, *“Üretici Güçlerin gelişmesi”*dir. Üretici güçlerin gelişmesi bir **veridir**. Bu gelişmenin **niçin** ve **nasıl** olduğu, **sürekli olup olmadığı** gibi bir sorun yoktur. Sürekli olarak gelişen bir özdür üretici güçler. Toplumsal biçimlerin, ekonomik ilişkilerin ve üstyapının evrimini üretici güçlerin evrimi belirlemektedir.

Bir başka gizli varsayım, üretici güçlerin gelişmesinin, daha önceki üretim ilişkilerinin tasfiyesini getirmesidir. Yani Üretici Güçlerin Gelişimi ile Üretim İlişkileri arasında bir uyum vardır. Ama bu uyum otomatik olarak oluşmamaktadır, birikimli ve sıçramalı bir karakteri vardır.

Bunlardan çıkan bir başka gizli varsayım de üretici güçlerin gelişmesinin sosyalizme

yaklaştırdığıdır. Bu gelişmenin önündeki engelleri kaldırmak toplumu sosyalizme yaklaştırmak anlamına gelmektedir.

Toplumsal evrim kavramının evriminin tarihi, bir bakıma üretici güçlerin evrimine ilişkin bu varsayımlarının sorgulanmasının tarihi gibidir.

Teorinin bu saf formülasyonundan ve dayandığı varsayımlardan çıkacak sonuç çok açıktır. Sosyalist Devrim ancak, üretici güçlerin en çok geliştiği yerde; kapitalist üretim ilişkileriyle üretici güçlerin en büyük çelişki içinde olduğu yerlerde, yani en gelişmiş ülkelerde olabilir.

Çünkü *“İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar. Çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar. Çünkü Toplum ancak çözümleyebileceği problemleri önüne koyar ve yakından bakılınca aslında bu problemlerin kendini çözecek unsurlarla birlikte ortaya çıktığı görülür.”*(K. Marks, *Önsöz*)

*

Tarihsel Maddeciliğin **Evrim** kavramı ve kavrayışı ile **Program** ve **Strateji** arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Program ve strateji, hem evrim kavrayışına hem de o evrimin neresinde bulunulduğuna ilişkin bir saptamaya göre değişir.

Bir bakıma Evrim kavramı ile Program ve Stratejinin ya da daha da kategorik olarak ifade etmek gerekirse **metodoloji** ile **politikann** ilişkisi tıpkı *Önsöz*'de ifade edilen Üretici Güçler ve Üretim İlişkileri ile Üstyapı'nın ilişkisi gibidir.

Tarihsel Maddeciliğin evriminde Evrim kavramı veya Metodoloji toplumsal evrimdeki Üretici Güçler gibidir. Program ve Strateji ya da Politika ise Üretim İlişkileri veya Üstyapı gibidir. Tarihsel Maddeciliğin Tarihi, son duruşmada, toplumunkinden hiç de daha az karmaşık olmayan bu evrim ve ilişkilerin tarihidir. Bu içsel bağlantı nedeniyle Marksizm'in tarihine bakıldığında, tüm önemli programatik ve stratejik değişikliklerin, evrim kavrayışının evrimindeki önemli değişikliklere bağlı olarak ortaya çıktığı ya da bu tür değişikliklere yol açtığı görülür.

Program, dolayısıyla siyasi mücadele ve strateji sorunu doğrudan evrim kavrayışına bağlı olduğundan, evrimin *Önsöz*'de aktarılan kavrayışı çerçevesinde devrimci bir partinin, hareketin veya sınıfın programı kategorik olarak şöyle ifade edilir: üretici güçlerin gelişmesine **engel olan** üretim ilişkilerini ve üst yapıyı, özellikle devleti **yıkma** ve uygun üretim ilişkileri ve üstyapıyı kurmaktır.

Bu evrim kavrayışı ve varsayımlar çerçevesinde, program veya stratejiyi belirlemek, ülkede bulunulan üretim ilişkilerinin ne olduğunu tespit etmek ve ona göre bir program oluşturmak şeklinde kavranır ^[22]. Örneğin, bir ülkede feodal veya yarı feodal ilişkiler egemense, üretici güçlerin gelişiminin önünde engel olan bu ilişkiler tasfiye etmek, yani Demokratik Devrim; yok eğer ülke kapitalist ise ve burjuva demokrasisi varsa, Sosyalist Devrim program ve strateji olarak belirlenir.

Bugün var olan bütün sol grupların şekillendiği, 1960'lardaki bütün strateji tartışmaları ve bölünmeleri, bu tür bir evrim fikri çerçevesinde gerçekleşmişti. Taraflar **aşamaların birbirini izlediği** ve **üst aşamaların alt aşamaları tasfiye ettiği** şeklindeki **aynı evrim kavrayışını** paylaşıyorlardı. Aralarındaki tartışma yöntemsel, evrimin kavranışına ilişkin değildi ve bu bakımından aralarında bir ayrılık yoktu.

Ve tam bu nedenle de strateji tartışması, olgulara ve onlardan yapılan çıkarsamalara ilişkin bir tartışmaydı. Örneğin Türkiye yarı feodal diyenler bundan demokratik devrim, kapitalist diyenler bundan sosyalist devrim sonucunu çıkarıyorlardı. Veya “teori” politikanın aracı olarak kullanılıp, Sosyalist Devrim demek için Kapitalist; Demokratik Devrim demek için Yarı Feodal veya Feodal olarak tanımlanıyordu.

Ama bu tartışmalarda kimsenin aklına ülkenin yarı feodal olduğu için devrimin sosyalist bir karakter taşıyabileceği veya tam da kapitalist olduğu için devrimin demokratik karakterde olabileceği gibi çıkarsama ve olasılıklar gelmiyordu. Bunun nedeni bu tür çıkarsamaların ardında yatan karmaşık evrim kavrayışlarına çok uzak olunmasıydı.

Tartışmalar evrimin çok basit bir kavrayışına dayanıyordu. Toplumlar şu veya bu biçimde benzer aşamalardan geçerler: İlkel Toplum, Köleci toplum, Feodal Toplum, Kapitalist Toplum. İlkel ve Köleci toplumlar çok gerilerde kaldığına göre, program ve strateji için sorun, ülkenin ne ölçüde feodal veya kapitalist olduğunu belirlemekte toplanıyordu. Aşamalı ve düzgün bir evrim kavrayışıydı bu.

*

Tarihsel Maddecilik (Marksizm) orijinalinde hiçbir zaman böyle sıradan ve bayağı olmamakla birlikte, Sosyal Demokrat ve Komünist hareketin tarih ve toplumsal gidiş kavrayışı hep bu düzeyde olmuştur. Hatta daha ileri giden bir basitleştirmeyle, Sosyal Demokrat ve Komünist partiler arasındaki esas farkın: bu evrimin, Sosyal Demokrat partilerce düz, sıçramasız bir evrim süreci; Komünist partilerce sıçramalı ve aşamalı bir evrim süreci olarak kavranmasında olduğu söylenebilir. Ama her iki taraf da evrimi, aşamaların birbirini izlediği; ileri olanın geri olanı tasfiye ettiği, her toplumun da bu aşamalardan geçmek zorunda olduğu sürekli bir ilerleme olarak görür [\[23\]](#).

Tarih ve Toplum hakkındaki bilginin Yunan ve Roma’dan daha eskilere gidemediği, bu bilginin de oldukça yüzeysel olduğu; mekân olarak Avrupa ve Akdeniz’le sınırlı bulunduğu bir çerçevede, böyle bir tarih ve evrim kavrayışı elbette zamanına göre büyük bir ilerleme anlamına gelebilir ve bilinen tarihi iyi kötü açıklayabilirdi. Sosyalist hareket Avrupa ile sınırlı kaldığı, modern tarihin ve sınıf mücadelesinin başka sorunlarına yoğunlaştığı sürece, bu bayağılaştırılmış bir Marksizm’e karşılık düşen evrim kavrayışı, en azından Avrupa için, yine de iyi kötü tatmin edici sayılabilecek açıklamalar sunuyor sayılabilirdi.

Ama dikkatli bakılınca bu evrim kavrayışı, bilinen Avrupa tarihini bile açıklamakta yetersiz olurdu. Eğer üretici güçlerin gelişmesi yeni üretim biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açıyor ve öncekini tasfiye ediyorsa, örneğin kölecilikten feodalizme geçişi üretici güçlerin gelişmesiyle açıklamak gerekiyordu. Ama gerçek tarihte, kölecilikten feodalizme geçişte, üretici güçlerde böyle bir gelişmeden ziyade bir gerileme vardı

Olaylara gözler kapanıp bir gelişme varmış gibi görüldüğünde de, özellikle bu evrimin sıçramalarla gerçekleştiği anlayışı bakımından bir sorun ortaya çıkıyordu. Kölecilikten feodalizme geçiş sağlayan “devrimler” yoktu. Bunları kimler, nerede, nasıl yapmıştı?

Bilimlerin ilerlemesine ihtiyaçlar yüz üniversiteden daha fazla etki yaparlar. Avrupa’daki işçi sınıfının mücadelesi bu sorunları gündeme getirme ihtiyacıyla karşılaşmıyordu. Bu nedenle bu paradokslar kimse tarafından tartışılmıyordu bile.

Ama Tarih konusu ve bu tür sorunlar daha işçi ve sosyalist hareketin gündemine pratik bir ihtiyaç olarak gelmeden önce, Evrim kavrayışında bir ilerleme, Rus işçi ve devrimci hareketinin karşılaştığı

kimi sorunları çözebilmek ve gelişmeleri öngörebilmek için Troçki tarafından sağlandı.

*

Troçki'nin akıl yürütmesi de Üretici güçlerin ilerlemesine dayanıyordu. Keza onun kavrayışının da sonraki üretim biçimlerinin eski üretim ilişkilerini tasfiyesi; üretici güçler ve üretim ilişkileri arasındaki denklik gibi varsayımlarla bir sorunu yoktu. O sadece bu ilerlemenin karmaşık karakteri üzerinde yoğunlaşıyor ve bunun sonuçlarını tartışıyordu.

Olaylara bakınca görülüyordu ki, Üretici güçler her yerde aynı aşamalardan geçerek gelişmiyordu. Kapitalist ilişkilere sonra gelen bir ülke, üretici güçlerin çok daha gelişmiş olduğu bir düzeyden işe başlıyordu. Böylece Üretici güçlerin epey gelişmiş bir düzeyi, son derece geri bir üstyapıyla bir arada bulunabiliyordu [24]. Bu durumda neler olacağını tartışıyordu Troçki, bir tür “zihinsel deney” yapıyordu.

Ve bu daha karmaşık ve arkadan gelenin öne geçtiği; önceki aşamaları tek tek geçmediği, minyatür ölçülerle aşarak veya üzerinden atlayarak geçtiği evrim kavrayışına bağlı olarak Rusya'daki Devrimin izlemesi muhtemel seyir analiz edilince garip bir sonuç ortaya çıkıyordu [25].

Son derece geri üretim ilişkileri ve siyasi bir sistemin olduğu bir ülkede, kapitalizmin doğrudan sanayi kapitalizmi olarak doğması ve bu nedenle işçi sınıfının daha doğarkenki gücü ve de burjuvazinin korkaklığı nedeniyle, demokratik devrimde işçi sınıfı köylülüğün desteğini sağlayarak iktidarı alabilir ve o da kendini demokratik görevlerle sınırlamayıp sosyalist karakterde tedbirlere yönelebilirdi.

Yani eski akıl yürütmesine hiç de uymayan bir sonuç ortaya çıkıyordu evrimin bu bileşik ve eşitsiz karakterinden: **yarı feodal bir ülkede sosyalist bir devrim olabilir ve işçi sınıfı iktidara gelebilirdi.** Hâlbuki birbirini izleyen aşamalı evrim kavrayışına göre, sosyalist devrimin, Üretici Güçlerin kapitalist ilişkilerle en çok çeliştiği kapitalist ve en gelişmiş ülkelerde olması gerekiyordu.

Bu sonuç bir tür zındıklık, yoldan çıkma gibiydi; o zamana kadar bilinenleri alt üst ediyordu. Ama bunun ardında, metodolojik olarak evrimin daha karmaşık bir kavrayışı, Troçki'nin adlandırmasıyla, “*eşitsiz ve bileşik*” bir evrim kavrayışı bulunuyordu.

Meşhur Bolşevik ve Menşevik; Üçüncü ve İkinci Enternasyonal, Troçkizm ve Stalinizm ayrımları, son duruşmada metodolojik düzeyde bu iki farklı evrim (aşamalı ve eşitsiz-bileşik) kavramını yansıtıyorlardı.

Tekrar vurgulayalım ki, Troçki'nin evrim kavrayışı üretici güçlerin gelişimini tartışmıyordu, sadece bu gelişimin karmaşık, “*eşitsiz ve bileşik*” karakterine dikkati çekiyor ve çıkarsamasını bundan yapıyordu.

Aynı şekilde üretim ilişkileri ile üretici güçlerin gelişme derecesi arasındaki **uyum** düşüncesiyle de sorunu bulunmuyordu. Zaten ilerde **tam da bu uyumdan hareketle**, Sovyet devletinin sınıf karakteri sorununa bir cevap getirebiliyordu [26]. Evrimin eşitsiz ve bileşik gelişimine ilişkin öngörünün gerçekleşmiş olması sonucu geri bir ülkede sosyalist devrim olmuştu. Ama bu devrim tecrit olunca, yine bizzat Marks'ın dediği gibi, geri üretici güçler düzeyinde, sosyalizm

olmayacağından, bütün pislikler geri dönüyordu [27]. Rusya'da olan son duruşmada buydu. Üretici güçler kendi geri gelişme düzeylerine uygun ilişkilere neden oluyorlardı. Yani **eşitsiz gelişme** ile **geri bir ülkede sosyalist devrim** ve tam da bu nedenle, üretici güçlerin geriliği nedeniyle, **uygunluk**

yasası ile de **bürokratik karşı devrim** açıklanabiliyordu.

Dikkat edilirse bu yaklaşımlar, klasik eleştirel ve devrimci Marksist yaklaşımlarla tam bir uyum içindedir. Stalinizm'in yaydığı, gücü yaygınlığından gelen kanının aksine, "*Troçkizm*", klasik Marksizm'in kavramsal araçları ve problematiklerini İkinci ve Üçüncü Enternasyonal'in (ilk dört Kongre sonrası) bayağılaştırmalarına karşı koruma ve savunmayı temsil eder.

Bu eşitsiz ve bileşik evrim kavrayışıyla Troçki, yirminci yüzyılın tarihinin genel gidişini, sosyalist devrimin önce geri bir ülkede olmasını; Sovyetlerdeki bürokratik karşı devrimi ve bunlara bağlı olarak işçi hareketinin krizi ve faşizmi; savaş sonrası Doğu Avrupa'daki dönüşümleri ve nihayet bizzat Doğu Avrupa'nın çöküşünü ve kapitalizme dönüşünü açıklayan kavramsal araçları sunar. Troçki'nin geliştirip netleştirdiği bu "*eşitsiz ve bileşik gelişme*" şeklinde özetlenebilecek evrim kavrayışı olmadan, yirminci yüzyıl tarihini, dolayısıyla da bugünü anlamak olanaksızdır.

Troçki'nin eşitsiz ve bileşik evrim teorisi, tıpkı Einstein'ın Özel ve Genel Rölativite teorisinin, Quantum Teorisine göre hala klasik fiziğin alanında bulunması gibi, Klasik Marksizm'in evrim kavrayışı çerçevesinde kalır. Üretici güçlerin gelişmesi, sonra gelen aşamaların öncekileri tasfiye etmesi ve üretici güçlerin gelişme düzeyi ile üretim ilişkileri arasındaki uygunluk gibi tüm varsayımları paylaşır. Tıpkı Einstein teorisinin astronomik boyutlardaki olayları büyük bir başarıyla açıklaması gibi, yirminci yüzyılın tarihini büyük bir başarıyla açıklar. Ama Tıpkı klasik fiziğin kavramlarının atom altı parçacıklar âleminde yetersiz olması gibi, **Kapitalizm Öncesi Tarih ve Az Gelişmişliğin Gelişmesi** söz konusu olduğunda, artık bu evrim kavrayışı yetersiz hale gelir. Orada Quantum Fiziği benzeri yeni bir Tarihsel Maddeciliğe ihtiyaç vardır. Kıvılcımlı'nın evrim teorisine katkıları işte tam burada ortaya çıkar.

*

Kıvılcımlı, geri kalmış bir ülkenin sosyalisti olarak, **az gelişmişlik** sorunuyla ve aynı zamanda kapitalizm öncesinin büyük uygarlık beşikleri az gelişmiş ülkeler olduğundan, **kapitalizm öncesi Tarih ve Toplular** sorunuyla karşılaşır ^[28]. Bu farklı toplumlarda karşılaştığı sorunları açıklayabilmek ve çözebilmek için; "*Az gelişmişliğin gelişmesi*" olgusunu ve kapitalizm öncesi binlerce yıllık uygarlıklar tarihini açıklamak için, **evrim kavrayışını ve üretici güçler kavramını** baştan aşağı değiştirmek zorunda kalır.

Kıvılcımlı 1960'lardan önce, iki savaş arası dönemde, 1960'lardan sonra "*Az gelişmişliğin Gelişmesi*" sorunuyla meşgul olan ve bunu kapitalist ekonominin kendi iç mantığıyla "*Merkez Çevre*" ikilemiyle açıklamaya çalışanlardan ("*Dörtlü Çete*" Arrighi, Frank, Wallerstein, Amin vs.) veya batı Marksizm'i geleneğinin devamı olarak, sorunu "*Toplumsal Formasyon*" kavramı çerçevesinde (Balibar, Laclau vs.) ve daha ziyade de skolastik ve metodolojik düzeyde tartışanlardan ^[29] çok önce, sorunu Tarihsel Maddeciliğin kavramları ile tartışır ve özgün bir teori geliştirip katkılarını yapar ^[30].

Kıvılcımlı bu çalışmaları sonucunda, Marks ve Troçki'nin dayandığı ve sorgulamayı akıllarından bile geçirmedikleri, üretici güçlerin sürekli gelişmesi varsayımı sorgular. Gelişmiş üretim ilişkilerinin geri üretim ilişkilerini tasfiye edeceği varsayımını sorgular. Dolayısıyla da üretici güçlerin gelişme düzeyi ile üretim ilişkileri arasındaki uyum varsayımını sorgular.

Marks'ta üretici güçlerin gelişmesi veri olduğundan, o "*ileri bir ülke geri olana geleceğini gösterir*" diyor ve o zamanın Almanya'sına "*Aldırmıyorsun ama anlattığım bu senin hikâyendir*"

diye bitiriyordu sözlerini. Troçki'nin bu çıkarsamayla sorunu yoktu, Troçki sadece bu geleceğe giden farklı yollar olduğunu gösteriyordu. Klasik Marksizm'in veya Troçki'nin ufkunda ve paradigmasında, ileri bir ülkenin geri bir ülkeye **geleceğini göstermemesi**, yani **az gelişmişliğin gelişmesi** gibi bir problem bulunmuyordu.

Ne var ki, sömürge ve yarı sömürge ülkeler için; daha doğrusu yirminci yüzyılla birlikte kapitalizme giren ülkeler için, artık **ileri bir ülke geri bir ülkeye geleceğini göstermiyordu**. Yani geri ülkelerin evrimi ileri ülkelerin izinden gitmiyordu; üretici güçler gelişmiyordu, gelişemiyordu; görel olarak ileri ülkelerle aralarındaki fark daha da büyüyordu. Yirminci Yüzyıla kadar Avrupa'da ve Japonya'da görüldüğü türden, geriden gelenin öne geçmesi değil, geridekinin giderek daha da geride kalması; ileridekinin giderek daha da arayışı açmasıydı ortada görülen. Eğer yeni olgunun eski kavrama sığmayışını göze batırmak için bir formülasyon yapmak gerekirse, ortada görülen “*eşitsiz ve bileşik bir gelişim*” değil, “*gelişememe*”dir; “*az gelişmişliğin gelişmesi*”dir

Bu geri kalmışlığın yanı sıra, sınıf ilişkilerinde ise genellikle, üretici güçlerin gelişme düzeyinin tam tersi ultra modern bir sınıf egemenliği ilişkisi görülüyordu. Bu Terslik en iyi Rusya ve Türkiye örneklerinde görülebilir. Rusya'da Politikaya, Çarlık ve Aristokrasi egemendi; ama ekonomide son derece yoğunlaşmış ve modern teknik kullanan bir sanayi vardı. Türkiye'de ise tam tersine, Politikada egemen güç, Finans Kapitaldi; Ekonomide ise son derece geri bir teknik ve az gelişmiş bir işçi sınıfı egemen olmaya devam ediyordu [\[31\]](#).

Başlangıçta Kıvılcımlı da tıpkı Troçki gibi, Türkiye'deki gidişin, Rusya benzeri bir yol izleyeceğini, hatta benzer aşamaları Rusya'dan daha kısa sürede ve hızlı aşacağını düşünür. Örneğin 1930'ların başında yazdığı *Yol*'da, tıpkı 1905'deki Troçki gibi çıkarsamalar yapar [\[32\]](#).

Ne var ki, başlangıçta öyle gidecek gibi görünmesine rağmen, Türkiye'de ne teknik, ne sınıf ilişkileri ne de proletarya Rusya'da olduğu gibi bir gelişim göstermez. Sosyal iktidara Burjuvazi bir yana, Finans Kapital egemendir ama ülke son derece geri bir teknik düzeyindedir. Finans kapital egemen olmasına rağmen, kapitalizm öncesinin gerici sermayesi ve ilişkileri gücünü ve varlığını korur ve tasfiye olmazlar. “*Geleceğin ve geçmişin kamburu*” üst üste binmiştir.

Bu sefer, niye Rusya'daki gibi bir evrim olmadığını açıklamak başlı başına bir sorun olur. Yani **az gelişmişliğin gelişmesinin açıklanması**, yani üretici güçlerin geri kalması. (Tabii daima bu nispi olarak anlaşılmalıdır.) Olgun Kıvılcımlı'nın sonraki bütün teorik çabası ve katkısı bu tam tersi gidişi anlamakta toplanır.

Kıvılcımlı, bu sorunu çözebilmek için, evrimin daha karmaşık bu görüngüleri üzerinde yoğunlaşır. O zaman da daha üst üretim ilişkilerinin ve bunun ürünü sınıfların, önceki üretim ilişkilerini ve sınıfları tasfiye ettiği ve onların yerini aldığı varsayımını sorgular. Bunun yerine bunların bir tür simbiyoz ilişkiye girerek birbirlerinin varlığını güçlendirdiklerine dikkati çeker. Yani Türkiye'de kapitalizm, tam da eşitsiz ve bileşik gelişim sonucu Finans-Kapitalizm, hatta Tekelci Devlet Kapitalizmi denebilecek ve savaş sonrasında dünyada yaygınlaşacak biçimde doğduğu için, bu süper modern Finans-Kapital, prekapitalist sınıf ve ilişkileri tasfiye etmez, aksine onlarla ittifaka girip, onları güçlendirir [\[33\]](#).

Bu Troçki'nin eşitsiz ve bileşik gelişim yaklaşımını da içeren ama onu da aşan bir kavrayıştır. Eşitsiz ve bileşik gelişim sonucu, Türkiye'de kapitalizm Finans-Kapitalizm, hatta Tekelci Devlet Kapitalizmi olarak doğmuştur. Ama buna rağmen ve tam da böyle olduğu için, “feodal kalıntılar” ya

da kapitalizm öncesi “Tefeci-Bezirgan sermaye” gücünü ve egemenliğini sadece sürdürmez pekiştirir. Yani süper modern Finans-Kapitalizm, prekapitalizmi tasfiye etmez, onunla “**Etle tırnak gibi**” olur^[34], bir **simbiyoz** yaşama geçer veya kimilerinin dediği gibi “**eklemle nir**”^[35].

*

Bu evrim kavrayışının Marks ve Troçki’dekinden farkını gösterebilmek için, biyoloji ve paleontolojideki evrim kavramının evrimi bir fikir verebilir.

Klasik biyolojik evrim kavramı, tıpkı ilkel, köleci, feodal, kapitalist sıralaması gibi tek hücreliler, süngerler, yumuşakçalar, omurgalılar, balıklar, sürüngenler, memeliler, primatlar gibi bir sıra izler ve daha sonra gelenin diğerlerinin yerini aldığı ve onlardan üstün olduğu var sayılır.

Ama modern biyoloji, bu evrim kavrayışıyla yetinemez ve bununla var olan gerçekliği açıklayamaz. Evet, örneğin insanlarla tek hücreliler evrimin adeta iki ayrı ucu gibidirler ama insan bağırsağındaki tek hücreliler ile simbiyoz bir yaşam içindedir. Onlar yiyecekleri parçalamasa insanın yediklerini hazmetmesi olanaksız olur. Elbette bu ekstrem bir örnektir ama biyolojik alem böyle binlerce örnekle doludur. Örneğin çiçekli bitkilerin ve böceklerin evrimi ancak bu mekanizmayla açıklanabilir. Evrimin sonra gelen aşamaları sadece öncekilerin yerini almaz, onlar var olmaya devam ederler ve daha da öteye gidip karşılıklı olarak birbirlerinin var oluşunu etkilerler. Evrim ve onun karmaşık yapısı böyle daha derin ve doğru olarak açıklanabilir.

İşte Kıvılcımlı’nın yaptığı aşağı yukarı Toplum ve Tarih kavrayışına böyle bir evrim kavramını getirmesidir. Sonra ortaya çıkan aşamalar öncekileri sadece tasfiye etmez ve onun yerini almaz, aynı zamanda onu güçlendirir, yaşatır ve onunla simbiyoz bir ilişkiye girerler ve bu ilişki içinde onların kendileri de değişirler.

Bu kavrayışın politik sonuçlarının nasıl alt üst edici olduğu, en iyi Marks ve Troçki’nin evrim kavrayışlarının programatik sonuçlarıyla bir kıyaslama içinde görülebilir.

Klasik anlayışa göre bir ülke kapitalistse önündeki devrim sosyalist, feodal veya yarı feodal ise önünde demokratik devrim görevleri olur. Troçki, eşitsiz ve bileşik evrim kavrayışıyla, feodalizmin egemenliğindeki bir ülkede sosyalist devrim olabileceği sonucunu çıkarır. Ama Kıvılcımlı, finans kapitalizmin egemenliği altında, kapitalist ilişkilerin yaygın ve egemen olduğu bir ülkede demokratik karakterli bir devrim gerektiği sonucunu çıkarır. Çünkü finans kapitalizm pre-kapitalizmi tasfiye etmemekte, güçlendirmekte, onunla kader ortaklığına girmektedir. Egemen sınıf süper modern olmasına rağmen ve tam da o nedenle, devrim demokratik görevleri çözmeyi önüne koymalıdır. (Elbette bu devrimin kendi dinamiğiyle bir sosyalist devrime dönüşmesini, yani “Sürekli Devrim”i, dışlamamaktadır.)

Bu paradigma farkını kavrayamayan birçok Troçkist, kolaylıkla Kıvılcımlı’yı kendi eski paradigmaları içinde değerlendirip, demokratik görevlere yaptığı vurgu nedeniyle klasik Stalinist bir “*aşamalı devrim*” kuramcısı olarak görebilir ve görmüştür. Ne var ki bu yanıltıcıdır. Kıvılcımlı çok ilerde, Troçki’den de ötede başka bir paradigmaya aittir^[36]. Kıvılcımlı’nın yaklaşımı Troçki’ninkini reddetmez, onu da kapsar, ama aynı zamanda onu aşar. Troçki’ninki ise Kıvılcımlı’ninkini kapsamaz, daha sınırlıdır.

Marks’ın formüle ettiği biçimiyle Tarihsel Maddecilikte farklı üretim biçimleri zaman içinde birbirlerini izlerler ve birbirlerinin yerini alırlar. Kıvılcımlı’da, o zaman içinde birbirini izleyenler, aynı mekan ve zaman içinde, karşılıklı ilişki içinde birbirini değiştirişleri içinde ele alınır.

Bu yöntem, gerçekliğin çok daha derin bir kavrayışını vermekle kalmaz, az gelişmişliğin gelişmesi gibi, ileri bir ülkenin geri bir ülkeye geleceğini göstermemesi gibi, sanki ilk bakışta Tarihsel Maddeciliğin ilk formülasyonlarıyla çelişiyor görünen fenomenleri de daha gelişmiş bir Tarihsel Maddecilikle açıklar.

Burada, evrimi ve farkları daha net gösterebilmek için, Kıvılcımlı ve Troçki'nin farklı evrim kavrayışlarından söz ediyoruz. Elbette Marks'ta, Kıvılcımlı ve Troçki'nin; Troçki'de Kıvılcımlı'nın evrim kavrayışlarının tohumları vardır ve önceki formülasyonlar sonraki formülasyonları dışlamaz. Ama bu tohumlar sonra gelende gelişmiş veya politik, programatik ve stratejik sonuçlara ulaşmıştır.

Troçki'nin veya Marks'ın paradigmasında az gelişmenin gelişmesi öngörülmez ya da o paradigmadan böyle bir sonuç çıkmaz; dolayısıyla klasik paradigmayla az gelişmişliğin gelişmesini açıklamak mümkün değildir^[37]. Ama toplumda böyle bir olgu (Fenomen) vardır. Az gelişmişlik gelişmektedir; ileri ülkeler artık geri ülkelere geleceklerini göstermemektedir. Bu durumda öyle bir kavram sistemine ihtiyaç vardır ki, **hem gelişmeyi, hem eşitsiz ve bileşik gelişmeyi, hem de az gelişmenin gelişmesini** açıklayabilsin. Daha gelişmiş bir teori, sadece gelişmeyi ve eşitsiz gelişmeyi de değil, gelişmemeyi ve gelişmemeyi de açıklayabilmelidir. Hem de bunu tutarlı bir kavram sistemi içinde başarabilmelidir.

İşte Kıvılcımlı'nın yaptığı veya en azından yapmaya çalıştığı budur. Bu sorunu çözebilmek için, Finans Kapital ve Tefeci Bezirgan kaynaşması kavramını veya *Kadın Sosyal Sınıfımız*^[38] gibi yazılarında ifadesini bulan, farklı üretim ilişkileri ve bunlarla ilişkili sınıfların kaynaşması kavrayışını geliştirir.

Örneğin, Komün, Bezirgan Uygarlık ve Modern Kapitalizm, sadece tarihte birbirini izleyen toplum biçimleri değildir, onlar bu gün bir arada^[39] ve karşılıklı ilişki içinde bir toplumsal sistem yaratırlar^[40]. Köyler komün, kasabalar antik uygarlık, şehirler kapitalizmdir. Köyde erkek, kasabada tefeci bezirgan, şehirde finans kapital egemendir. Köy ve kasaba (komün ve antik uygarlık) şehrin (finans kapitalizmin); Köy (komün) kasabanın (Antik uygarlık); kadın da hepsinin ve köy erkeğinin iç sömürgesidir. Böylece gericilik ve gerilik ile kadın sorunu arasındaki bağ; bütün gericiliğin "*namus*" (=kadın köle) elden gidiyor" bayrağıyla ezilen sınıfları peşine takışının mekanizmaları nefis bir biçimde açıklanır^[41].

*

Ama Üretici Güçler ve Evrim Teorisi bakımından daha büyük sorun, kapitalizm öncesi tarihte ortaya çıkıyordu. İstisnasız olarak, bütün eski uygarlık beşikleri kapitalizme geçememişlerdi ve bu günün az gelişmiş ülkeleriydi.

Kategorik ve soyut olarak, klasik kavramsal araçlarla, Kapitalizme Geçişin niye uygarlığa en geç giren İngiltere'de olduğunu, Eşitsiz ve Bileşik gelişim ile açıklamak mümkündür ve bir zorluk oluşturmaz^[42].

Ama bu eski uygarlık beşiklerinin niye kapitalizme geçemediğini Üretici Güçlerin gelişme düzeyiyle açıklamak ciddi bir sorundur. Çünkü bu ülkeler kapitalizme geçiş döneminde, İngiltere'den daha geri bir üretici güçler düzeyinde değildiler. Sanayi devrimine kadar Klasik Uygarlıklar ve Batı Avrupa arasında üretici güçlerin gelişme düzeyi bakımından neredeyse hiç bir fark bulunmuyordu.

Bu sorun en açık Güney ve Kuzey Amerika'nın farklı evrimlerinde görülebilir. Kuzey'e de Güney'e de gidenler aşağı yukarı aynı üretici güçler seviyesindeki toplumların insanlarıydılar. Örneğin ikisi de okyanusu aşabilecek gemiler yapabiliyorlardı. Niye kuzey kapitalizme geçmişti de güney geçememişti?

Ama şöyle bir ilişki çok açık görülüyordu, Güney'e gidenler, ta Fenikeliler zamanında uygarlık pisliğine bulaşmış, klasik Akdeniz Uygarlığının insanlarıydılar, dolayısıyla Güney de aslında Klasik Uygarlıklar kategorisinde dâhildi ve Klasik uygarlıklar kapitalizme geçemiyorlardı. Niye?

Bu bağlantı Kıvılcımlı'yı bu uygarlıkların Tarihine yöneltmişti. Orada görülen ise bütün bilinenleri alt üst ediyor, ek teorik zorluklar ortaya çıkarıyordu. Çünkü Antik Tarihte, Üretici Güçler

gelişmiyordu [43] ve üstüne üstlük **buna rağmen** devrimler oluyordu. Ve bu devrimler, üretici güçlerin gelişimi eski üstyapıya artık sığmadığı için değil, Üretici Güçler gerilediği için oluyordu ve **devrimleri yapanlar da devrimci sınıflar değildi**. Üstüne üstlük bu **devrimleri daha geri üretici güçler düzeyini temsil eden toplumlar yapıyordu**. Eldeki kavramlar ve onların bu eldeki biçimiyle bu işin içinden çıkma olanağı bulunmuyordu.

Çok genel olarak insanlık tarihine bakınca bir eğilim olarak, üretici güçlerin bir gelişmesi görülür. Kol gücü komün, havyan, rüzgar ve su gücü klasik uygarlık, buhar gücü kapitalizm. Bu farklı üretim biçimlerini üretici güçlerin gelişmesinden daha iyi ve tutarlı açıklamak mümkün değildi. Zaten bu nedenle Marks, Felsefe'nin sefaletinde şöyle yazar:

"Toplumsal ilişkiler, üretici güçlere sıkı sıkıya bağlıdır. Yeni üretici güçler sağlamak için, insanlar, kendi üretim biçimlerini değiştirirler; kendi üretim biçimlerini değiştirmek, yaşamlarını kazanma yollarını değiştirmek için de, bütün toplumsal ilişkilerini değiştirirler. Yel değirmeni size feodal beyli toplumu verir; buharlı değirmen ise, sınai kapitalistli toplumu".

Bu şema, tüm tarihin genel gidiş eğilimini açıklayıcıydı. Keza kapitalizmin ortaya çıkışından sonra da üretici güçlerin bir hızlı gelişmesi görülüyordu. Genel gidişi içinde bir bütün olarak insanlık tarihi ve kapitalizmin doğuşundan sonraki yakın tarih üretici güçlerin sürekli geliştiğinin en büyük kanıtı olarak görünüyordu. Zaten bu nedenle Marks'ın formüle ettiği Tarihsel Maddecilik öğretisi, Üretici Güçlerin sürekli geliştiği var sayımına dayanıyordu. **Marks'ın formüle ettiği biçimiyle teori**, insanlık tarihinin **çok genel bir gidiş eğiliminden** ve **Kapitalizm'den** çıkıyordu.

Ne var ki Tarihe daha yakından bakılınca, gerek antik tarihte binlerce yıl boyunca ve gerek neolitikten önceki Homo Sapiens'in ortaya çıkışından sonraki on binlerce yıl boyunca üretici güçlerin neredeyse hiç gelişmediği olgusuyla karşılaşılıyordu. Üretici güçler belli dönemlerde adeta patlarcasına gelişmişlerdi ama arada çok yavaş neredeyse durgunluk denebilecek bir gidiş görülüyordu. Antik tarihte üretici güçler neredeyse hiç gelişmemişti. Bütün temel teknoloji, neolitik devrimde "*Verimli Hilal*"de ve aşağı Mezopotamya'da Sümerlerde (yuvarlak hesap M.Ö. 10.000 ve 5.000 yılları arası) bulunmuştu. Bundan sonra 7000 yıl boyunca, kapitalizm doğuncaya kadar, sadece bunların nicel bir yayılması, farklı coğrafyalarla çeşitlenmesi ve biraz mükemmelleştirilmesi söz konusuydu. Ama bu öyle küçük ve yavaş bir değişimdi ki, Antik Tarih'in değişimlerini üretici güçlerdeki bu değişimle açıklamak mümkün olmuyordu.

Ama sorunun karmaşıklığı burada da bitmiyordu. Klasik tarihsel maddeciliğe göre, Devrimler [44], üretici güçlerin gelişimi ve onun önündeki engeller ile açıklanırken, antik tarihte bu gelişim olmamasına rağmen devrimler vardı ve sorunu daha da içinden çıkılmaz kılan, bu devrimleri üretici

güçlerin daha geri bir aşamasına karşılık düşen “barbar” kavimlerin yapmasıydı. Bütün uygarlıkları onlardan daha geri üretici güçler ve üretim ilişkileri düzeyindeki barbarlar yıkıyorlar ve yeni uygarlıklar kuruyorlardı. Bu yıkılış ve yeni uygarlıkların kuruluşları da birer devrim olarak ortaya çıkıyordu [45].

Yani teori, sadece üretici güçlerin gelişmesini ve bunun yol açtığı değişimleri değil, sadece az gelişmişliğin gelişmesini açıklamakla yetinemezdi. O aynı zamanda, tarihte üretici güçlerin gelişmemesini; üretici güçler gelişmemesine rağmen üretim ilişkilerinin değişmesini ve bu değişimlere tekabül eden tarihsel devrimleri ve bu devrimlerin daha geri üretici güçler ve ilişkileri temsil edenlerce yapılmasını, yani birbiriyle çelişiyor görünen bu olguları ve süreçleri bir tek tutarlı kavram sistemi içinde açıklamalıydı.

İşte Kıvılcımlı'nın *Tarih Tezi* bu birbiriyle zıt görünen bütün olayları, bir tek tutarlı kavram sistemi içinde açıklama çabasıydı. Kıvılcımlı bu sorunu, Engels'in bir açıklamasına dayanarak [46], üretici güçler kavramını, sadece Teknikle değil, Coğrafya, Tarih ve İnsanla tanımlayarak çözmeyi denedi. Böylece Komün (“*İlkel Sosyalizm*”, “*Barbarlık*”) ve onun “*Kolektif Aksiyon*” yeteneği, üretici güçlerdeki bir üstünlük olarak ortaya çıkıyor ve “*barbarlar*”ın “*Tarihsel Devrimler*”i yapışı açıklanabiliyordu.

Özetle, Kıvılcımlı Tarihsel Maddeciliğin kavram sistemi içinde Üretici Güçler kavramının yeniden tanımlanmasından [47], farklı üretim biçimleri ve sınıfların simbiyoz ilişkilerine (“eklemlenmelerine”, “etle tırnak gibi olmalarına”, “kaynaşmalarına”) kadar bir yığın devrimci değişiklikler yapar.

Başa dönersek, ilk bakışta, Troçki'nin ve Kıvılcımlı'nın insanlık tarihi bakımından birbirini tamamladığı, aralarında zımnî bir iş bölümü olduğu kabul edilebilir. Birisi kapitalizm öncesi tarihte ve yirminci yüzyıldaki az gelişmişliğin gelişmesinde yoğunlaşır ve onu açıklar; diğeri özellikle yirminci yüzyıl Avrupa tarihinde yoğunlaşır ve onu açıklar. Bu tarih içindeki zımnî iş bölümü, aynı zamanda Politika, Ekonomi (Troçkist Gelenek) ve Tarih (Kıvılcımlı) alanlarında bir iş bölümü gibi de görülür. Ayrıca sınıflar gibi aynı konuları ele aldıkları yerlerde neredeyse birbirlerinden habersizce benzer yaklaşımlar gösterirler.

Ne var ki, buraya kadar gördük ki, bu sadece bir ilgi alanı ve tarihsel dönem farklılığı, aynı paradigma çerçevesinde bir farklılık değildir. Aralarında paradigma farklılıkları da vardır. Bunun ardında evrimin farklı sorunlarına yönelme, farklı varsayımlara dayanma ve onları sorgulama vardır. Bu farklılık da eşit derinlikte, eşit konumda iki paradigmanın farkı değildir, biri diğeri içermektedir. Kıvılcımlı evrimin çok daha karmaşık sorunlarını da ele alır bu nedenle Troçki'den daha kapsamlı ve derindir. Diğeri bir ifadeyle Troçki ve Kıvılcımlı **Evrin Teorisinin evriminin** iki farklı aşamasına karşılık düşerler.

*

Yukarıda Marksizm'in üç kaynağından söz ettik, ama son yıllardaki çalışmaların ortaya çıkardığı gibi, Marksizm'in bir de dördüncü bir kaynağı daha bulunmaktadır. Bu kökleri Rousseau'ya kadar giden Kapitalizmin Romantik Eleştirisidir. Marksizm'in ruhuna sinmiş [48] olan bu kaynağı, ikinci ve üçüncü Enternasyonal döneminin ilerlemeci ve iyimser tarih yaklaşımı bakımından bastırılmış ve unutturulmuştur. Batı Marksizm'i ama özellikle Frankfurt Okulu sadece Alman Felsefesi'ni değil ama

yani zamanda bu Marksizm'in unutulmuş bu dördüncü kaynağının, kapitalizme Romantik tepki veya Eleştirinin bir devamı olarak da görülebilir.

Aynı şekilde Kıvılcımlı da özellikle Antik Uygarlıklar karşısında Komün'ü öne çıkarışı ve tarihi açıklamada bu unutulmuş manevilaya dayanışıyla Marksizm'in bu unutulmuş derin dip akıntısının bir gün yüzüne çıkışıdır. Ve bu aynı zamanda Batı Marksizm'i ve Kıvılcımlı'nın bir ortaklığı ve paralelliğinin de görünümüdür.

Bu gelenek İnsan Doğa ilişkisi bağlamında yüzyılın sonunda ortaya çıkacak Çevre ve Barış hareketlerinin bir habercisi gibi olmakla kalmaz^[49], tekniğin diğer bir ifadeyle Üretici Güçlerin Tarafsızlığı varsayımını sorulamaya başlar^[50].

Bu geleneğin kısmen yoğunlaştığı, İnsan Doğa ilişkisinde doğanın egemenlik altına alınması yaklaşımının sorgulanması ister istemez üretici güçlerin tarafsızlığı, üretim koşullarının yok edilmesi gibi sorunları gündeme getirme potansiyeli taşır ama bu sorunun daha olgunlaşmış biçimde gündeme gelmesi için yüzyılın sonuna doğru barış ve ekoloji hareketlerinin ortaya çıkması gerekecektir.

Ama *Batı Marksizm'i* geleneğinin esas katkısı, evrimin bir ilerleme olarak kavranılmasına karşı, Aydınlanma'nın Marksizm'e sızmış bu etkisine karşı çok uyarıcı yaklaşımında ve tüm tarihe başka bir ışık altında bakmasındadır^[51].

*

Devrim denen olay son duruşmada, Üretici Güçler ile o zamana kadar Üretici Güçlerin gelişmesine ortam olmuş Üretim İlişkilerinin bu güçlerin gelişmesinin önünde bir engel olması ve bu engelin yıkılmasıdır. Devrim, Evrimin, sınıflı toplumlardaki ihtilaçlı karakterinin somut görünümüdür.

Elbette sınıfların ve devletin olmadığı toplumlarda da evrim belli birikimler ve sıçramalarla gerçekleşir, ama bunlar fizik bir zoru gerektirmezler. Bunların gelişimi tıpkı omurgalı hayvanların gelişimi gibidir. Bir insanın çocukluktan ergenliğe geçişi de bir devrimdir örneğin. Ama bu devrim hafif bazı sivilcelerle ve ergenlik bunalımlarıyla atlatılır. Ama bir kabuklunun veya böceğin ise "Çocukluktan" "Ergenliğe" geçmesi, bir kurdun bir kelebek veya kanatlı olması, sınıflı toplumdaki devrimlere benzer, eski kabuğun atılması için güç kullanımını gerektirir.

Memelilerdeki doğum, bir bakıma, kurtçukların kelebek veya kanatlı bir böcek gibi kozalarını parçalamalarına, yani sınıflı toplumlardaki devrime benzetilebilir. Ve aslında bu, toplumdaki devrim'in biyolojik âlemdeki karşılığıdır. Yavrunun o güne kadar içinde geliştiği biçim onun gelişimi önünde bir engel haline gelir ve bir tür devrim olur.

Bu nedenle Marks, Engels, Kıvılcımlı Devrim'i bir doğuma benzetirler her zaman. Bu benzetme sadece didaktik ve biçimsel bir benzetme değil, özsel bir özdeşliğin ifadesidir.

Fakat her doğum başarılı bir doğum olacak diye bir kural da yoktur. Birçok doğum gerçekleşmez ve ana ve çocuk birlikte ölürlür. Bu nedenle Marks ve Engels, daha Komünist Manifesto'da devrimin yanı sıra, başarısız doğum olasılığından, savaşıyor sınıfların toptan çöküşünden de söz ederler^[52].

Daha sonra Engels de bu açık uçluluğa bir teorik olasılık olarak Anti-Duhring'te değinir^[53].

Ne var ki, başlangıçtaki var olan bu **açık uçlu tarih anlayışına** dayanan metodoloji, Marks ve Engels döneminin tarihsel iyimserliği içinde giderek unutulur ve doğumun her halükarda gerçekleşeceği gibi bir anlayış, metodolojik bir zorunluluk olmamasına ve yanlışlığına rağmen,

Tarihsel Maddeciliğe iyice yerleşir. Hatta giderek Evrim kavramı İlerleme kavramı ile karışmaya ve o anlamı yüklenmeye başlar. Bu iyimser tarih yaklaşımı, Marks'ın Devrimleri aynı zamanda "*Tarih'in lokomotifleri*" olarak tanımlamasında en veciz ifadesini bulur.

İkinci Enternasyonal bir pozitivizme ve reformlar politikasına saplandıkça ve kapitalizm emperyalizm ile birlikte çürüme çağına girdikçe devrimin acilliğini ve güncelliğini vurgulamak ve İkinci Enternasyonal ile sınırları netleştirmek için, Marksizm'in unutulmuş açık uçlu, çöküş olasılığını da devrim olasılığı kadar içeren tarih anlayışına tekrar vurgu yapılmaya başlandı. Örneğin Rosa Luxemburg, "*Ya Barbarlık ya Sosyalizm*" şiarıyla tam da bunu yapıyordu. Bu şiarla söylenen doğum (Devrim) için koşulların aşırı olgunlaşmış olduğu, devrim olmadığı takdirde, bir çöküş yani barbarlığın içine düşüleceği idi. Bizzat savaş bu barbarlığın bir ifadesi olarak ortaya çıkıyordu [54].

Böylece devrimlerin tarihin lokomotifi olduğu, ilerleyen bir tarih imgesinden, tekrar doğum imgesine, açık uçlu tarih imgesine, yani kaynağa bir dönüş oluyordu. Ne var ki, Luxemburg, Lenin, Troçki gibi Devrimci Marksistler bu vurguyu yaparken, Tarihsel Maddeciliğin metodolojik bir ilkesini ele almak ve ilerleyen bir tarih anlayışıyla hesaplaşmaktan ziyade, Devrimin acilliğini ve güncelliğini, koşulların olgunlaşmışlığını vurgulamak için; sosyalist bir devrim için koşulların olgunlaştığını hatta çürümeye yüz tuttuğunu vurgulamak için "*Ya Barbarlık*" diyorlardı. Bu nedenle devrimin acilliğine ve güncelliğine yapılan bu vurgu, ilerleyen bir tarih anlayışıyla bilinçli bir hesaplaşmayı ve kopuşu getirmiyordu ve metodolojik olmaktan ziyade politik bir anlama sahipti. "*Ya barbarlık ya Sosyalizm*"in açık uçluluğu, daha ziyade programatik ve stratejik bir sorunla ilgiliydi [55].

*

Bu programatik ve stratejik sorun şöyle özetlenebilir. Marks ve Engels, 1848 devrimleri döneminde dünyanın sosyalizm için olgunlaştığı varsayımından hareketle Manifesto'yu yazmışlardı. Daha sonraki gelişmelere bakarak, bu tespitlerinde yanıldıklarını söylemişler, henüz sosyalist bir devrim için koşulların olgunlaşmadığını, kapitalizm henüz olanaklarını tüketmediğini gelişmeler gösterdi soncuna ulaşmışlardı [56]. Bunun mantıki sonucu olarak da [57], Partilerin acil programları, Almanya gibi ülkelerde, kapitalizm çerçevesinde işçilere sosyalizm mücadelesi için en ileri koşulları sunacak olan bir Demokratik Cumhuriyet talebinde ifadesini buluyordu.

Bunun fiili sonucu Gotha ve Erfurt Programlarında da görüldüğü gibi, sosyalist devrim mücadelesinin, ya da sosyalist Programın, demokratik devrim veya reformlar sonrasına ertelenmesiydi.

Rosa, Lenin, Troçki'nin buna itirazı ilkesel değil, olguya ilişkindi, yani artık emperyalizm aşamasına gelindiğini, savaşların da gösterdiği gibi, koşulların olgunlaşmış olduğunu, dolayısıyla sosyalist devrimin günün sorunu olduğunu söylüyorlardı.

Dikkat edilirse bu tartışma evrim teorisi bakımından bir derinleşmeyi gerektirmez. Kıvılcımlı ve Troçki'nin evrim kavrayışına yaptığı katkılara ihtiyaç yoktur bu tartışma ve sonuç için. Bütünüyle Önsöz'de ifade edilen sorunlar alanında bulunmaktadır. Sorun verili durumun ne olduğudur; olgunlaşmış mıdır, olgunlaşmamış mıdır? Cevap olarak üretici güçlerin gelişmesinin artık olgunlaştığı noktasından hareket edilmektedir ve devrim olmadığı takdirde barbarlık olacağı söylenmektedir.

Bu nedenle, bu tartışma evrim teorisinin evrimi bakımından bir yenilik ve derinleşme içermez.

Sadece programatik olarak sosyalist devrimi acil bir sorun olarak gündeme koyar. Böylece, demokratik bir cumhuriyet ile ilerde koşullar olgunlaştığında, **sosyalist devrim için işçilere en elverişli koşullara ulaşmaktan, verili koşullardan sosyalist devrime nasıl geçileceği sorununa geçilir**. Bunun programatik ifadesi ise, “*Spartakistler Ne İstiyorlar?*” (Luxemburg), “*Yaklaşan Felaket*” (Lenin) ve “*Geçiş Programı*” (Troçki) gibi metinlerde somut ifadelerini bulan **Geçişsel Talepler** oluyordu ^[58].

Yani geniş yığınların acil ihtiyaçlarına öyle talepler formüle edilmektedir ki, bu talepler hem o acil sorunlara bir somut cevaptır, hem de aslında doğrudan kapitalizmi tasfiye anlamı taşıyamalarına rağmen gerçekleştirmeleri fiilen kapitalizmin tasfiyesini ve tasfiye için geniş yığınların mücadele içinde siyasi olgunlaşma ve örgütlenmesini getirir. Böylece gelişmiş ülkeler için, henüz koşulların olgunlaşmadığı tespitinden kaynaklanan Asgari - Azami Program ayrımı anlayışının yerini, koşulların aşırı olgunlaşmışlığı tespitinden kaynaklanan **Geçişsel Talepler** denen, **devrimin ve sosyalizmin güncelliği ve acilliğinden yola çıkan yeni bir program anlayışı** alır.

Komünist Enternasyonal’in ilk dört kongresinde sistemleştirilmeye çalışılan bu anlayış daha sonra terk edilmiş ve unutulmuştur. Bu anlayışı Komünist Enternasyonal’in ilk dört kongresini geleneğini devam ettiren Troçki’nin adına bağlı gelenek yaşatmaya çalışmıştır ^[59].

Stalinizm’in yükselişi aynı zamanda koşulların aşırı olgunlaşmışlığı ve devrimin acilliği ve güncelliği perspektifi yerine yine İkinci Enternasyonal’in Demokratik Reform taleplerine geri dönüş yapmıştır işçi hareketinde. Ne var ki, evrim teorisinin evrimi bakımından konumuz olmadığından bu bahsi burada kesiyoruz.

*

Tam da gerçek tarih açık uçlu olduğu ve devrim ilerleyen bir lokomotif değil, doğuma benzediği için, koşullar aşırı olgunlaşıp da devrim olmayınca, Barbarlık alternatifi faşizmlerle ve korkunç savaşlarla bir gerçeklik haline gelince ve devrim (doğum) bir türlü gerçekleşemeyince, tarih bir uçuruma gidiş olarak, devrimler de uçuruma gidişi engelleyen “*imdat frenleri*” (Walter Benjamin) olarak görülür. Böylece devrimci ve eleştirel Marksizm içinde, Aydınlanma kalıntısı ilerleyen bir tarih anlayışının ciddi bir sorgulanması ve bunun bilincine varılması başlar.

Benzeri bir durum ile Kıvılcımlı Antik tarih’te karşılaşır. Antik Tarih’te aslında sadece ezen ve ezilen sınıfların toptan çöküşleri vardır, yani Marks’ın tanımladığı anlamda devrimler yoktur. Ama bu çöküşler aynı zamanda o medeniyeti yıkan barbarların uygarlığa geçişi, dolayısıyla o uygarlığı yeniden canlandırması anlamına geldiğinden, bir “*Tarihsel Devrim*” karakteri de taşırlar. Yani Antik Tarih’te devrimler aynı anda hem bir “*imdat freni*” hem de bir “*lokomotif*” olarak görülürler.

Her uygarlığın içinden bakıldığında her uygarlık bir çöküşe doğru gidiştir. Devrimler birer imdat frenidir. Antik tarihin tümü açısından bakıldığında, sürekli tekrarlanan bir çöküşler tarihi vardır. Kapitalizme geçişten sonra tarihsel olarak iyimser bir açıdan bakıldığında, bütün o çöküşler ve tekrarlar, kapitalizmin, dolayısıyla sosyalizm için koşulları hazırlayan sistemin, ortaya çıkabilmesi için toprağın gübrelenmesi ve humuslanması, canlıların (kapitalizmin ve sosyal devrimlerin) ortaya çıkması için organik çorbanın oluşumu gibi görünür.

İşte Kıvılcımlı Tarihi tam böyle görür ^[60]. Tarihte hep çöküşler yaşanmış ve bunlar tekrar etmiştir ama Kapitalizmle birlikte sosyal devrim bulunmuştur. Artık bir çöküş olmayacaktır ^[61]. Dolayısıyla

tarihte sürekli tekrarlanan çöküşler ilerleme gibi, ya da daha doğrusu ilerleme için toprağın hazırlanması gibi görünür.

Ama kapitalizmde sosyal bir devrimin olmaması ve olamaması sonucu, (bunun nedeninin ne olduğu, yani işçilerin eski tarihin ezilenleri gibi **nesnel** olarak yeteneksiz mi olduğu yoksa **öznel** nedenlerle mi yeteneksizlik gösterdiği ayrı bir konudur) modern uygarlık da klasik uygarlıklar gibi, bir çöküşe gidiş olarak görülür.

Bu durumda çöküşe giden o uygarlığın içinden, devrimler birer lokomotif değil, birer imdat freni olarak görünürler. Modern uygarlığın bu gidişi ve Antik uygarlıklarla gösterdiği bu paralellik, Bahro gibilerin örneğin Roma ve kapitalist uygarlıklar arasındaki benzerliklere yoğunlaşmalarını paralellikler kurmalarını getirmiştir.

Ama bütün bunlar aslında bir tek şeyi gösterir: tarihin veya evrimin **ne ilerleme ne de gerileme** olduğunu; ilerlemenin ve gerilemenin, öznel, değer yüklü, çağın ruhuyla damgalı kavramlar olduğunu. Bu bakımdan soyut olarak ele alındığında ikisi de aynı derecede yanlış ya da doğrudur.

Ama kötümser tarih bakışı, hem ilerlemeci bir anlayışın evrim kavramının yerini aldığı için görülmesini sağladığı için, hem de verili duruma ve gerçek tarihe daha uygun düştüğü için, somut tarihte, evrimin kavranışında bir derinleşme anlamına da gelir.

Tarih bir gidiştir sadece o kadar. Bu gidiş, sınıflı toplamlarda özellikle çok ihtilaçlı bir gidiştir. Doğum her zaman olmayabilir, o zaman bir çöküş ortaya çıkar. Bir devrim sonrasının ilk dönemlerinde elbette devrimler bir ilerlemenin motoru gibi görünürler, ama devrimin olamadığı, ana ve çocuğun yok oluş tehlikesinin giderek arttığı dönemlerde onlar ana ve çocuğu ölümden kurtaran bir müdahale, bir imdat freni gibi görürler.

Böylece devrimlerin birer doğum olması imgesi, sadece devrimi değil, devrimin niye ve hangi koşullarda bir “lokomotif” veya “imdat freni” olarak görüldüğünü ya da tarihin bir ilerleme ya da çöküşe gidiş olarak görüldüğünü de açıklar.

Bu anlamda “*Batı Marksizmi*” geleneğinin evrim kavrayışına belli bir katkı yaptığı; kötümser tarih kavrayışıyla, iyimseri dengeleyip bilince çıkardığı söylenebilir ^[62]. Hemen görüleceği gibi, bu katkı, hem Klasik Marksizm geleneğini sürdüren Rosa, Lenin, Troçki’lerin “*ya Barbarlık ya Sosyalizm*” vurgusuyla, hem de Kıvılcımlı’nın Tarihsel Devrimlerin birer çöküş olduğu katkısıyla tam bir uyum içindedir ve onu derinleştirir. Bu, üç gelenek arasında metodolojik bir uyum ve iç tutarlılığın da bir görünümüdür.

*

Buraya kadar Marks’ın görüşlerini sadece Önsöz’de ifade ettiği şekildedeymiş gibi kabul ettik ve Marks sonrası dönemde toplumsal evrim kavrayışındaki gelişmeler ve bu gelişmelere yol açan sorunlardan söz ettik. Ama aslında Marks’a haksızlık ettik. Bu haksızlığı söz konusu üç dip akıntısının özgüllüğünü ve katkılarını vurgulayabilmek amacıyla yaptık.

Ama bu haksızlığımızın ek bir tehlikesi de bulunmaktadır: bu katkıların Marks’ın yöntemiyle bir ilişkisi bulunmadığı gibi sonuçlar çıkarmaya da yol açabilir. Bu nedenle, bu haksızlığı ve yanlış yorumlamaya yatkınlığı giderelim.

Marks’ın bu bölümün başında aktarılan Önsöz’ün o klasik satırları, dikkatli okunursa, Marks’ın **Önsöz’ü yazdığı andaki (1859’daki) görüşlerini değil**, Önsöz’de sözünü ettiği tarihteki, yani 1840’ların ortasında Tarihsel Maddeciliği **keşfettiği andaki** görüşlerini aktardığı görülür.

Aynen şöyle yazar:

“Ben ekonomi politiği incelemeye, Paris'te başlamıştım ve bu incelemeye, Bay Guizot'nun hakkımda verdiği sınır dışı edilme kararı sonucu göçmek zorunda kaldığım Brüksel'de devam ettim. Ulaşmış olduğum ve bir kez ulaşıldıktan sonra incelemelerime kılavuzluk etmiş olan genel sonuç, kısaca şöyle formüle edilebilir:”

O bizim de aktardığımız klasikleşmiş satırlar bu aktarılan cümledeki üst üste iki noktadan sonra gelir. Bunlar sonraki çalışmalarına “Kılavuzluk” etmiştir, ama o satırları yazdığı gündeki görüşleri değildir. Eğer o günkü görüşleri kabul edilirse, en azından sonraki çalışmalarında bu görüşlerinin hiç değişmediğini, gelişmediğini kabul etmek gerekir. Bu da gerçeğe uymaz.

Bundan sonra bizzat Marks'ın görüşleri de bir evrim geçirir ve Marks'ın evrimi de gerekli değişiklikler yapıldığında yukarıda üç geleneğin katkıları bağlamında anlatılan evrimin bir benzeridir. Ne var ki, bu evrimin sonraki aşamaları, örneğin *Önsöz*'ün yazıldığı tarihteki veya daha sonraki bir tarihteki durumu, bu *Önsöz*'de açıklandığı gibi **açıklanmaz** hiçbir zaman. Ama bu evrim **uygulamalarda** vardır ve bazı mektup ve önsözlerde de **değinmeler** olarak vardır.

Bu büyük harflerle ifade edilmemiş, yer yer kısaca değinilmiş ve uygulanmış biçimiyle Marks'taki evrim fikrinin evrimi, yukarıda anlatılan Marks sonrası evrimle tam bir uyum ve paralellik içindedir ve bu üç farklı kanalın aslında birbirini tamamladığının ve Marks'ın öğretisiyle iç tutarlılık içinde bulunduğu, en esaslı kanıtlarından biridir.

Bunlardan birine, yani *Komünist Manifesto*'nun ilk satırlarında ortaya çıkan **açık uçlu tarih** anlayışına kısaca daha önce değinmiştik.

Ama Marks'ta Troçki'nin “eşitsiz ve bileşik gelişim” dediği evrim anlayışı da aynen vardır. Bunun birçok örnekleri verilebilir. Troçki de Stalinizmle polemiklerinde, görüşlerinin Marks'ın görüşleriyle tam bir uyum içinde olduğunu kanıtlamaya çalışırken bunları sık sık zikretmiştir. Örneğin Marks ve Engels'in, o zamanlar yirminci yüzyıl başının Rusya'sı gibi olan Almanya'yı kast ederek, Almanya başlar, Fransa sürdürür, İngiltere tamamlar tarzında bir sosyalist devrim beklentisi içinde olmaları zikredilebilir. Bu Lenin ve Troçki'nin yaklaşımlarından hiç de farklı değildir.

Yine Marks-Engels'in Almanya'da Köylüler savaşının ikinci bir baskısıyla desteklenecek bir işçi devrimi beklentisi [\[63\]](#) de bizzat bu eşitsiz ve bileşik gelişim kavrayışına dayanır bizzat Troçki'nin de belirttiği gibi.

Keza, Marks ve Engels'in, Rus devrimcileriyle yazışmalarında, Batı Avrupa'da bir sosyalist devrim olması durumunda, Rus Komünü'nün (Mir) **kapitalist olmayan bir yoldan** sosyalizme geçebileceğine ilişkin söyledikleri de eşitsiz ve bileşik bir evrim kavrayışına dayanır ve bunun başka bir sonucunu ifade eder.

Ama sadece bu kadar değildir. Marks, Yirminci yüzyılda merkez-çevre ekolünün ve Kıvılcımlı'nın problematize ettiği az gelişmenin gelişmesi ve sonra gelen biçimlerin önce gelen biçimleri aynı zamanda pekiştirmesi ve onlarla bir tür simbiyoza girmesi sorunlarıyla da karşılaşır ve bunları aynı biçimde çözer.

Başlangıçta Marks, tam da *Önsöz*'de ifade edilen biçime uygun olarak geri ülkelerin de ileri ülkelerin yolundan gideceği varsayımına dayanarak, sadece eski ilişkileri parçalamayı göz önüne alarak, Hindistan'daki İngiliz egemenliğini bir anlamda onaylar. Benzer şekilde, İngiliz işçilerinin İrlanda'yı kurtaracağı beklentisi içindedir [\[64\]](#).

Ne var ki konu üzerine yoğunlaşır, sadece tasfiye değil güçlendirme olduğunu; İrlanda'daki toprak

sahipliği ile İngiliz sömürgeciliği arasında simbiyoz bir ilişki olduğunu görünce, bu sefer yine adını koymadan **az gelişmenin gelişmesi** sorunuyla karşılaşır.

Bu kaynaşma ve kapitalizm öncesi ilişkileri tasfiye etmeme, yeni bir özneyi ortaya çıkarır: İrlanda Kurtuluş Hareketi. Bunun sonucu olarak da, başlangıçta İngiltere İşçi Sınıfı'nın İrlanda'yı kurtaracağı var sayılırken, bu sefer İrlanda'nın Kurtuluşu İngiliz İşçi sınıfının kurtuluşunun ön koşulu olarak görülür ^[65].

Aynı sorunla bir de, soyut düzeyde Kapitalist toplumun analizinde karşılaşır. Marks, Kapital'de saf bir kapitalist toplum ile soyut düzeyde ilgilenir. Örnekleri İngiltere'den olmakla birlikte kapitalizmin niye İngiltere'de doğduğu veya başka yerde doğmadığı gibi sorularla ilgilenmez. Bu sorular Ekonomi Politigin değil Sosyolojinin konusudur. Ekonomi politik metanın ortaya çıktığı andan itibaren geçerli olan ilişkileri ele alır. Zaten Marks'ın eserinin tükenmez ve kapitalizm var oldukça artacak tazeliğinin nedeni budur. Kapitalizmin genel tarihsel eğilimini ele alır, o yasaları açıklar ama onun somut biçimleri ile pek ilgilenmez.

Marks'ın anlatımı soyuttan somuta doğru gider, onun somut biçimleri üzerinde sonra yoğunlaşmaya başlar. Örneğin toprak üzerinde özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda da kapitalizm mümkündür hem de bu ideal ve saf bir kapitalizme daha uygun, daha yakın bir kapitalizm olur. Ama somutta büyük toprak sahipliğinin olduğu bir dünyada doğar kapitalizm. Burada, sermayenin saf hareketi bakımından hiç de gerekli olmayan yeni bir faktör girer devreye. Bu faktör hem kapitalizmi hem de kendini değiştirir. Burjuvazi toprak sahiplerine rant öder. Bu tarımın geri kalmasına yol açar vs.. Yani, simbiyoz bir ilişki ortaya çıkar. Bu tıpkı tefeci bezirganlıkla, yani prekapitaist sermaye ile finans kapitalin simbiyoz ilişkisi gibidir. Böylece Marks, aslında Azgelişmişliğin mekanizmalarını ele almak için gerekli metodolojik ipucunu da verir: Sermayenin somut tarihteki hareketinin, çarpılmalarının incelenmesi ve açıklaması.

Bu örneklerde görüldüğü gibi, Kıvılcımlı ve Troçki'nin evrim kavramının evrimine katkısı olarak söz edilenler Marks'ta da bulunmaktadır. Keza *Komünist Manifesto*'nun ilk satırlarındaki açık uçlu tarih ve çöküş olasılığı da hem Kıvılcımlı'nın "*Tarih Tezi*" hem de Benjamin'in kötümser ve devrimleri "*İmdat freni*" gören yaklaşımının köklerinin de Marks'ta bulunduğu çok açıktır. Bu olgu hem bu üç geleneğin Marks'ın öğretisinin eleştirel ve devrimci yöntemini farklı kanallardan sürdürdüklerinin; hem de birbirlerini tamamladıklarının, her birinin diğerlerinin açıklamasını da içinde barındırdığının ek bir kanıtıdır.

*

Bu üç geleneği, birbirini tamamlayan bir kavram sistemi içinde birleştirmek ve konularının ve varlıklarının nedenini açıklamak, tam da devrimlerin tıpkı bir doğum gibi olduğu ve bir "ters geliş" ve olamayan doğum imgesinden, mümkün gibi görülüyordu. Bu ayrıca, Marksizm'in evrimini ve bizzat yanılığın metodolojik nedenlerini de açıklama olanağı sunuyordu.

Böylece bu üç geleneğin bir tek kavram sistemi içinde toparlanması ve varlıklarının açıklanması bizzat yine bu geleneklerin kavramsal katkıları aracılığıyla mümkün oluyordu. Diğer bir deyişle Marksizm'in kendi konusu (Toplum) kadar, kendini (Toplum Bilimini), kendi varlığını, evrimini ve kaderini de açıklayan bir sistem olması, bir üst düzeyde tekrar gerçekleşmiş olabiliyordu.

Bu sentez denemesini Troçki ve Kıvılcımlı'yı birleştirmek için daha önce hapishanede yapmıştım, hatta 12 Eylül'ün olanaksızlıkları içinde, UFO hikâyelerini açıklamak için bu sentezden yola çıkan bir yazı yollamıştım bir doğa bilimleri dergisine. Daha sonra "*Batı Marksizmi*"ni ve Benjamin'i

tanırken bunun onları da kapsadığını ve varlıklarını açıkladığını gördüm. Bu sentez denemesi şöyle özetlenebilir.

Evet devrimler bir doğumdurlar. Ne var ki her hamilelik bir başarılı doğumla sonuçlanmaz. Bazen hafsala dardır, çocuk doğamaz ana da çocuk da ölür, bazen çocuk ayakları önde, yani “ters” gelir, bu da komplikasyonlara dolayısıyla da ananın ve çocuğun ölümüne yol açabilir.

Marks’ın yanılışı, kapitalizmle birlikte dünyanın sosyalizm çocuğuna hamile kaldığını görmesinde değildi, normal bir doğumun **koşullarına** ilişkin belirlemelerinde değildi, hamileliğin normal bir doğum ile sonuçlanacağını var saymasındaydı. Yani yanılışı **olgulara ilişkin** bir yanılışıydı, yöntemsel değil. Dolayısıyla gerçekleşmediğinde de tersinden doğrulanan bir öngörüydü. Yani doğum olmazsa, sosyalizm olmazsa insanlık yok olur.

Marks, normal bir doğum bekliyordu. Çünkü Marks’a ilhamını veren Fransız Devrimi normal bir doğumdu. Fransa Avrupa’nın en geri ülkelerinden biri değildi. Önceki Amerikan Devrimi de öyleydi. Marks’ın yakından tanıdığı devrimler birer normal doğum sayılabilirlerdi. Kaldı ki devrimler geri bir ülkede başlasa bile hızla yayılma özelliği gösteriyorlardı. 1848 devrimleri bütün Avrupa’yı baştanbaşa sarmış ve yayılma eğilimi göstermişti. Yani doğum tersinden gelmeye başlasa bile yayılma özelliği nedeniyle hızla normal bir doğuma dönüşebiliyordu.

Marks-Engels çıkarsamalarını olaylardan, tarihten hareketle yapıyorlardı. Bu nedenle genelleme yaptıkları olgular göz önüne alındığında çıkarsamalarında bir yanlış yoktu. Ama çıkarsamalarını yaparken dayandıkları tarih dilimi çok sınırlıydı ve bu çok sınırlı olgulardan hareket ederek bir genellemeye gidiyorlardı ve bu da istisnayı kural gibi görmelerine yol açıyordu. Beş bin yıllık insanlık tarihi ve tarihsel devrimleri bilmiyorlardı. Bu evrenin küçük bir bölümüne bakarak tüm evrenin öyle olduğu çıkarsamasını yapmak gibiydi. Aslında evrenin bilinen bölümü (örneğin dünya ya da güneş sistemi) evrenin içinde bir istisnaydı.

Eğer sosyalist devrim Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya gibi gelişmiş bir ülkede gerçekleşseydi, bu gidiş *Önsöz*’deki çıkarsamalara uygun olur ve normal bir doğuma karşılık düşerdi. Sosyalizm çocuğu normal bir doğumun sancıları içinde dünyaya gelirdi. Marks’ın yakın devrimlerin gözleminden çıkan beklentisi de tamı tamına buydu.

Hâlbuki sosyalizm çocuğu dünyaya normal bir doğumla gelmeye başlamadı. Tabiri caiz ise ayakları önde, “ters” gelmeye başladı. Hem de tam da Troçki’nin ifade ettiği “*eşitsiz ve bileşik*” gelişim yasası yüzünden. Sosyalist devrimin ilk **önce geri bir ülkede** gerçekleşmesi, sosyalizm çocuğunun ayakları önde gelmeye başlaması gibiydi.

1848 devrimlerinin deneyi, bunun ciddi bir tehlike yaratmayacağı, devrimin hızla yayılacağı, ters gelişin kısa zamanda normal bir doğuşa dönüşeceği beklentisini besliyordu. Ama tıpkı Marks-Engels’in ters gelmeyi hesaplamaması gibi; Lenin ve Troçki’ler de Ters gelişin Normal gelişin yolunu açacağı, ona hız vereceğini beklentisi içinde olmuşlar ve **bizzat ters gelişin normal bir doğumu zorlaştırıp onun önünde bir engel haline gelen komplikasyonlara yol açabileceğini** hesaplamamışlardı.

Troçki ve Lenin’ler çocuğun ayakları önde gelmeye devam etmesi durumunda, yani Batı Avrupa’da devrimi kışkırtmaması ve oradan yardım gelmemesi durumunda, doğum olamayacağını, çocuğun öleceğini çok iyi biliyorlardı ^[66]. Zaten tam da bu nedenle, Avrupa’da devrime itki vermek için, Avrupa’nın kendilerinin başladığına devam edeceği beklentisiyle cesaret etmişlerdi devrime. Bu nedenle Troçki, Devrim yayılmazsa yok olur diyordu. Yani ayakları önde gelmeye başlayan

sosyalizm çocuğu, ileri ülkelerde devrim yoluyla, geri dönüş yapıp başı önde gelmeye geçmeliydi. Ayakları önde olsa bile **doğumun başlamasının normal bir doğuma geçişi kolaylaştıracağını** (yani ileri ülkelerde devrimi itki vereceğini) düşünüyorlardı. Bu umutla ve beklentiyle ayakları önde geliş ebelik etmişlerdi.

Ama ayakları önde gelen devrim (yani geri bir ülkede başlayan devrim) **ilk başlarda** beklendiği türden etkiler yapar görünse de, **kısa zamanda** başı önde geliş **dönüşmedi** (yani örneğin bir Alman devrimiyle desteklenmedi). Bu geliş süresi uzayınca, ayakları önde gelişin yarattığı komplikasyonlar, bizzat **normal bir doğuma doğru dönüşümün önünde bir engel** oluşturmaya başladı, yani ayakları önde geliş, belli bir noktadan sonra, bizzat başı öne çevirmenin önünde bir engel haline gelmeye başladı.

Geri bir ülkede devrimin hapsolması, üretici güçlerin geri düzeyi nedeniyle bürokratik bir diktatörlüğe yol açtı. Bu da, bu diktatörlüğün Ekim Devrimi'nin prestiji aracılığıyla, tüm dünya işçi hareketini felç etmesine ve böylece ileri ülkelerde devrim olanaklarının yitirilmesine yol açıyordu. Bu olanakların yitirilmesi ve başarısızlıklar da yine bizzat devrimin yenilgisine dayanan sistemi, yani Stalinizm'i, pekiştirerek normal bir doğuma geçişin yolunu tıkıyordu. Stalinizm pekiştikçe ve kendi sonuçları nesnel koşullar haline geldikçe, giderek devrimin yayılma olasılığı kayboluyordu. Bütün komplikasyonlarda olduğu gibi **kendini besleyen bir süreç** ortaya çıkıyordu.

Devrimin ileri ülkelere yayılamaması kapitalizmin varlığını sürdürmesine bu da özünde köylü hareketi olan ulusal kurtuluş savaşlarına yol açıyordu. Ama bu da bir köylü sosyalizminin yayılmasına ve sosyalist harekete ve düşünceye damgasını vurmasına ve devrimin ileri ülkelere yayılmasının önünde bir engel oluşturmasına ekstradan etkide bulunuyordu. Yani ayakları önde geliş, ayakları önde gelişlerin koşullarını pekiştiriyordu.

İleri bir ülkede veya ülkelerde bir sosyalist devrimden başka bu ölüme doğru gidişi durduracak hiçbir çare yoktu, ama bizzat ters gelişin sonuçları da ileri ülkelerde sosyalist devrimi engelliyordu. 1929 buhranı, İspanya İç Savaşı, hatta İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa, Fransa ve İtalya'da komünist partilerin gücü göz önüne alındığında, bir bakıma normal bir doğuma geçiş için bir olanaktılar ve tam da ters gelişin sonuçları, yani Stalinizm, bu şansı kullanmayı engellemiş bulunuyordu.

Bunun sonucu, modern burjuva uygarlığı, tıpkı antik tarihteki uygarlıkların yoluna girmiş bulunuyordu. Antik tarihte nesnel olarak devrimci sınıf olmadığı; köleler ve serfler bir devrimci sınıf oluşturmadığı için, devrimler olmuyor ve kıyametler kopuyordu; Modern Tarihte ise, Proletarya nesnel olarak bir devrimci sınıf olsa bile, ters gelişin ortaya çıkardığı komplikasyon sonucu, **öznel nedenlerle, nesnel olarak** tıpkı antik tarihin ezilen sınıfları gibi davranıyordu. Böylece devrim olamadığı için modern uygarlık da tıpkı antik uygarlıklar gibi çöküşe gidiyordu, faşizm ve savaş işçi sınıfının günahlarının cezası olarak ortaya çıkıyordu. Bu günahlar ise tersinden gelişin yol açtığı komplikasyonların sonucuydu. Sosyalizm çocuğu doğamadığı için ananın da çocuğun da (insanlığın da sosyalizmin de) ölümü tehlikesi ortaya çıkıyordu. Zaten "*Ya barbarlık Ya Sosyalizm*" çığılığı tam da bu tehlikeyi anlatıyordu.

*

Böylece yirminci yüzyıldaki tarihin ayakları önde geliş ve onun yol açtığı komplikasyonlar olarak ele alınması sadece modern tarihi daha derinden anlamayı mümkün kılmıyor bizzat Marksizm'in, yukarıda anlatılan heretik geleneklerde gerçekleşen evriminin de niye öyle gerçekleştiğini anlama ve açıklama olanağı da sunuyordu.

Troçkist gelenek bu tersine gelişin mekanizmalarını (eşitsiz ve bileşik gelişim) ve yol açtığı komplikasyonları (Bürokratik karşı devrim) açıklıyor ve bizzat bu komplikasyonlar Troçkist geleneğin konusunu oluşturuyordu.

Bu gidiş sonucu, İşçi hareketine Stalinizm'in egemen olması, eleştirel Marksizm'in politik konularla ilgili olduğu sürece marjinal ve küçük grupları etkileyen güçlerin etkisi altında kalması (Troçkist gelenek) kalması veya radikalliğini, tıpkı Alman Klasik Müziği ve Felsefesi gibi, ancak somut politik konulardan uzaklaşması ile koruyabilmesi (Batı Marksizm'indeki Felsefe, Metodoloji ve Üstyapıya yönelme, Kıvılcımlı'da Tarihe yönelme) yani Marksizm'in somut evriminin yönelişleri kolaylıkla açıklanabiliyordu.

Kapitalizmin yaşaması bir yandan **yok oluş olasılığını** ortaya çıkararak “*Batı Marksizmi*”nin var oluşunu ve nesnel konusunu yaratıyor; diğer yandan **yeni öznelere ve az gelişmişliğin gelişmesini** ortaya çıkararak Kıvılcımlı'nın var oluşunu ve problematiklerini yaratıyordu.

Yani **tersine geliş** ve sonuçları olgusu, hem onun ortaya çıkardığı sorunları (Yani toplumun evrimini, Tarihsel gidişi, Faşizm, Sovyet Devleti, Ulusal Kurtuluş Hareketleri, Maoizm vs. hasılı yirminci yüzyıl tarihine damgasını vuran olaylar) he de Marksizm'in evrimini de, bu evrime damgasını vuran üç heretik geleneğin varlığını da açıklıyordu. Normal bir doğum olması halinde bu sorunlar ve dolayısıyla Marksizm'in bu üç heretik geleneği de olmazdı.

Normal bir doğumun olduğu veya tersine gelişin hızla normal bir doğuma dönüştüğü bir dünyada, bizlerin bütün hayatını ve teorik gündemini dolduran sorunların hiç biri olmazdı. Sovyet Devletinin Sınıf Karakteri, Faşizm, Ulusal Kurtuluş Savaşları, Az gelişmenin Gelişmesi vs. gibi sorunlar ve olgular olmayacaktı ^[67] ve o zaman Marksizm de bambaşka bir tarihin sorunları içinde bambaşka bir evrim geçirirdi.

Çağın bu özgül niteliğini kavramamak sonuç olarak sadece Marksizm'in evrimini kavramamayı değil, başka olası tarih ve Marksizm evrimlerini de yok saymayı, yaşanan tarihi olası biricik tarihmiş ve bu Marksizm'in evrimini olası biricik evrimmiş gibi görmeyi getirmektedir.

Böylece, ayakları önde gelen (ters gelen) sosyalist devrim imgesi ile Sürekli Devrim, Antik Tarihteki devrimler ve/veya yıkılışlar ve Sosyalist devrimin girdiği veya giremediği yol; Marks, Troçki, Kıvılcımlı, Benjamin; bir tek bütünsel kavrayış içinde birleşebiliyordu. Marks kapitalizm gebe demişti ama bir ters gelmeyi ön görmemişti, Troçki ayakları önde doğumu ön görmüştü, ama Lenin'le birlikte, onun normal bir doğuma geçişi kolaylaştıracağını varsaymış, komplikasyonları ve bizzat bir normal doğuma engel oluşu görmemişti. Marksizm'in evrimini bizzat dünya tarihinin girdiği yol, dünya tarihinin girdiği yolu ise bizzat Marksizm'in bu evrimiyle geliştirdiği kavramsal araçlar açıklıyordu.

Daha sonra, bizim ayakları önde veya ters gelme imgesiyle anlattığımız, Sosyalist devrimin geri bir ülkede başlamasının yol açtığı komplikasyonları açıklamak için, Troçki'nin de “*Tarihin yumağının tersinden çözülmeye başlaması*” ^[68] imgesini kullandığını gördük.

Ama Troçki tersinden çözülüşün bir kör düğüme yol açabileceğini pek ön görmüyordu. Bir yumağı tersinden, yumağın ortasındaki ucundan, çözmeye kalkınca, ortaya *Gordiyos Düğümü* çıkar. Olan tam da buydu. Gordiyos Düğümünü antik tarihte İskender'in, yani “Barbarların” kılıcı “çözer”. Ama artık dünyada “barbar” kalmamıştır ^[69].

Buraya kadar ana hatlarıyla anlatılmaya çalışılan evrim kavramının evrimi, 70’li yılların sonuna doğru, kendi yaptığım katkı eklenmediği takdirde eksik kalacaktır. Bu katkı, “*türün kendi içindeki evrimi*” olarak adlandırılabilir.

Yetmişli yıllarda, onlarca farklı sol akımın varlığını ve çeşitliliğini sosyolojik olarak açıklama gibi bir sorunla boğuşuyordum.

Düşüncelerin ve siyasal hareketlerin **anatomilerinin** onların dayandıkları **gizli varsayımlara** bağlı olduğu ve bilginin ilerlemesinin son duruşmada, bu gizli varsayımların bilince çıkarılması ve gözden geçirilmesi anlamına geldiği sonucuna yıllar önce ulaşmıştım.

Bundan hareketle Türkiye’deki sol hareketlerin görüşlerinin dayandığı varsayımları incelemeye başlamıştım. Bu inceleme esnasında, çıkarsamalar ya da olgulara ilişkin değerlendirmeleri değişse bile birçok hareketin var oluşundaki temel varsayımları hiçbir şekilde tartışıp gözden geçirmedeği, dolayısıyla anatomilerinin esas olarak hep aynı kaldığı olgusunu tespit etmiştim.

Ama bu onların da bir evrim yaşamadığı anlamına gelmiyordu. Elbette onlar da bir evrim yaşıyorlardı ama o **türün kendi içindeki bir evrimdi** bu. Onların temel niteliklerinde bir değişme görülüyordu [\[70\]](#).

Böyle bir yaklaşımla birçok sol hareketin, modern ve evrimleşmiş görünümüne rağmen özünde ne kadar arkaik varsayımlara dayandıkları çok daha iyi görülüyordu. Bu yaklaşımla aynı zamanda Türkiye’deki sol hareketin o muazzam bölünmüşlüğü ve çeşitliliğini açıklama olanağı da ortaya çıkıyordu.

Doğa’da da bir yandan türlerin değişimi şeklinde bir evrim yürürken, diğer yandan türün kendi içinde bir evrim de sürüyordu. Örneğin balıklardan sonra kurbağalar, sürüngenler şeklinde bir evrim vardı ama bu arada balıkların balık olarak evrimleri de sürmekteydi. Bu günkü balıklar henüz, kurbağaların, kara hayvanlarının ortaya çıkmadığı dönemin balıkları değildi, onlarla aynı anatomik özellikleri taşımalarına rağmen. Yani balıkların balık olarak, temel anatomik özelliklerini değiştirmeden bir evrimleri de söz konusuydu.

Ya da başka bir örnek verelim. İlk tek hücreli canlılardan çok hücreli canlılara geçilmiş sonra da bu çok hücrelilik çerçevesinde bir evrim gerçekleşmiştir. Ama tek hücreli canlılar ne yok olmuşlardır ne de evrimleri durmuştur. Hatta bu hücre olarak evrimi diğer canlı türlerin evrimi etkilemektedir. Onlar da evrilmeye devam etmişlerdir tek hücreli canlılar olarak. Örneğin “terliksi” gibi çok karmaşık tek hücreliler ortaya çıkmıştır. Bu tek hücreliler birkaç milyar yıl öncesinin çok hücrelilere geçen tek hücrelilerinden çok başkadırlar. Ama ne kadar karmaşık olurlarsa olsunlar bu evrim tek hücreliliğin sınırları içinde bir evrimdir, bu anlamda bir nitelik değişimi söz konusu değildir.

Ve somut canlılar tarihinde, bu türün kendi içindeki evrim, hem türlerin evriminden etkilenir, hem de bu türün kendi içindeki evrimi türlerin evrimini etkiler. Örneğin, eklembacaklıların kendi evrimleri sıcakkanlı canlıların veya çiçekli bitkilerin evriminden ayrı düşünülemeyeceği gibi bizzat bu evrimi de etkiler.

Bu, türün kendi içindeki evrimi dediğimiz türden bir evrim, toplumda ve onun tarihinde de geçerliydi. Toplumların evrimi sadece komün, klasik uygarlık, kapitalizm gibi aşamalardan geçmiyordu. Aynı zamanda o aşamaların her biri de, örneğin, komün, uygarlık ve kapitalizm de kendi içinde bir evrim geçiriyordu.

Uygarlık örneğin demiri işlemeyi öğrendiğinde, demiri işlemeyi öğrenen veya demir elde eden

komünler uygarlığa geçmiyor, ama mızraklarını, oklarını, kılıçlarını bu sefer demirden yapmaya başlıyorlardı [71]. Yani üretim ilişkileri komün olarak kalıyor ama bu komün artık demiri kullanan bir komün, bir terliksinin çok karmaşık bir tek hücreli olması gibi, çok karmaşık bir komün oluyordu. Ve komün uygarlıktan sadece demir, tunç gibi teknolojiyi değil, uygarlığın geliştirdiği manevi araçları da alıyordu. Örneğin, Muhammet'in yaptığı devrimle totemlere (putlara) tapan Arap kabileleri (komünleri), sadece demiri değil, aynı zamanda uyarlıkların binlerce yılda geliştirdiği tek ve soyut bir tanrı düşüncesini de tanımış komünler olarak uygarlığa geçiyorlardı. Dolayısıyla o komün gibi, geçilen uygarlık da klasik uygarlıklardan farklı oluyordu.

Tarihe böyle bakılınca, Tarih aynı zamanda komünden uygarlıklara geçişlerin tarihi olarak görülüyordu. Bu komünler ve uygarlıklar da kendi içinde evrim geçirdiklerinden, tarih farklı aşamalardaki komünlerin farklı aşamalardaki uygarlıklara geçişleri olarak başka bir ışık altında görülüyordu.

Böylece Sümer'de obsidyen taşı ve tunça dayanarak uygarlığa geçen komün ve ortaya çıkan uygarlık ile örneğin Roma'da demire dayanan komün ve geçilen uygarlık birbirinden çok farklı oluyordu. Böylece örneğin feodalizm de, aslında batı Avrupa'da komünden uygarlığa geçiş olarak görülüyor ve bu geçişin nasıl kapitalizme geçişle sonuçlandığı çok daha anlaşılabilir oluyordu.

Evrimi sadece türden türe geçişler olarak kavrayan, dolayısıyla da komünü ta antik uygarlıklar öncesinde var olmuş, sonra varlığı son bulmuş bir toplum biçimi olarak gören bir anlayış için "*İlkel Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş*" akıl almaz bir saçmalık olarak görülüyordu. Çünkü kafadaki ilkel sosyalizm, taş devri ilkel sosyalizmiydi ve onun taş devriyle birlikte bittiği ya da yeryüzünün ücra köşelerinde, hala taş devrini yaşayan kabileler arasında önemsiz bir şekilde yaşadığı düşünülmekteydi. Çünkü türün kendi içinde bir evrim kavramı bulunmuyordu. Bu nedenle de insanlık tarihi ve toplumlar anlaşılmaz kalıyordu.

Türün kendi içindeki evrimi kavrayışının kökleri ta İbni Haldun'a kadar gider. İbni Haldun, örneğin uygarlıkları birinci, ikinci ve üçüncü kuşak uygarlıklar olarak sınıflarken; uygarlığın uygarlık olarak kendi içindeki evrimini ifade etmiş oluyordu. Birinci kuşak uygarlıklar, nehir boylarının tunca dayanan uygarlıklarıydı; ikinci kuşak uygarlıklar subtropikal nehir boylarından kurtulmuş, Anadolu, İran, Balkan vs dağlarına ve yaylalarına yayılmış, demire dayanan uygarlıklardı ve üçüncü kuşak uygarlık dünya ticaretine dayanan İslam uygarlığıydı.

Ama sadece bu kadar değil, bu birinci, ikinci ve üçüncü kuşak uygarlıklar da türün kendi içinde evrim geçiriyorlardı. Örneğin Hindistan birinci kuşaktan bir uygarlık olarak, bu temel anatomik özelliklerine dayanarak, kendi içinde bir evrim geçiriyordu. Hint Uygarlığı daha sonra demir de kullanır, İndus ve Ganj'in alüvyonlu ovalarından Hint yarımadasının platolarına yayılır ama bir birinci kuşak uygarlığın kurumlarıyla; onun anatomik yapısı içinde kalarak. Bu nedenle Hinduizm tüm karmaşıklığına rağmen, çok tanrılı bir üstyapı olarak var olmaya devam eder. Hint uygarlığı, Mezopotamya ya da Mısır'ın birinci kuşak, nehir boyu uygarlıklarının kendi içinde evrim geçirmiş bir

versiyonu olarak, bir tür yaşayan fosil gibi varlığını sürdürmeye devam eder [72]. Bu onun kimi organlar bakımından çok gelişmiş olmayacağı anlamına gelmez. Örneğin Ahtapotlar özünde yumuşakçalardır ama bazı memeliler gibi gelişmiş bir zeka ve çok iyi bir görme oranı, bukalemunlar gibi hızla renk değiştirme, balıklar gibi suda hızla hareket edebilme özellikleri geliştirmişlerdir ve yakın akrabaları midye ve istiridyelere göre çok karmaşık bir yapı sunarlar.

Bu türün kendi içinde evrimi yaklaşımı, hem tüm insanlık tarihinin gidişini hem de var olan ve olmuş toplumları; onların muazzam çeşitliliğini anlamak için oldukça etkili bir kavramsal araç sunuyordu. Böylece birçok sorun bir yan ürün olarak bir çırpıda çözüyordu. Örneğin Aleviliğin kendi içinde çok evrilmiş bir komünün dini olduğu ortaya çıkıyordu. Protestanlığın da kapitalizmle değil komün ile ilgili olduğu [73], ama komünden kapitalizme geçildiği için bunun kapitalizme geçişle ilgili görünmesi gibi vs..

Ve yine bu türün kendi içindeki evrimi kavramı olmasaydı daha sonra Din'in ne olduğunu anlamak da mümkün olmazdı. Ama bu konuya ilerde gelinecek.

*

Buraya kadar özetlenen üç geleneğin geliştirdiği kavramsal araçlar ve kendi katkılarımla 1984 yılında Avrupa'da sürgün yaşamıma başladığımda, bu kavramsal araçlarla sosyalist ve işçi hareketine daha büyük katkılar yapılabileceğini düşünüyordum.

Dünyadaki Marksistlere bu geleneklerin birbirini tamamladığını göstermek; ama özellikle Kıvılcımlı'yı Batılı Marksistlere tanıtmak ve, zaten kendilerinin de eksikliğini belirttikleri noktada (Tarih) bilmedikleri bir Marksist'in varlığını göstermekle sorunun hallolacağı ve Marksizm'in bu sentez üzerinden tekrar teorik ve entelektüel gücünü kazanabileceği kanısındaydım.

Ama ortada bambaşka sorunlarla meşgul bir dünya buldum. Yıllarca hapiste ve Türkiye'nin taşralı ve kendisiyle fazla meşgul kültürel ortamında fark etmemiştim ama İdeolojik iklim de kökten değişmişti. Marksizm'e ölü köpek muamelesi yapılıyordu ve Marksizm'deki bu kazanımlara ilgi gösterecek kimse kalmamıştı. Üstüne üstlük, bu kazanımların pek bir önemini olmadığı izlenimi veren başka sorunlar ve özneler çıkmıştı ortaya.

Gelişmiş ülkeler işçileri burjuvazileriyle uzlaşmıştır. Geri ülkelerdeki ulusal kurtuluş savaşları Vietnam'ın zaferiyle zirvesine ve aynı zamanda sınırlarına varmıştır. Ne Vietnamlılara ne de insanlığa yeni bir perspektif sunamamaktadır. Sovyetlerde durgunluk ve çürüme iyice elle tutulur olmuştur. Sovyetler, ellili ve altmışlı yılların uzay'a Sputnikleri, Gagarinleri yollayan Sovyetleri değildir artık. İleri ülkelerde, 1968'in dalgası geri çekilmektedir. Ama bu geri çekilişe aynı zamanda "Yeni Sosyal Hareketler" denen Ekoloji, Barış ve Kadın hareketi gibi Hareketlerin yükselişi eşlik etmektedir [74].

Kısa bir Fransa tecrübesinden sonra sürgün yaşamıma başladığım Almanya, seksenli yılların başında, Kadın hareketinde nispeten daha geri ve taşralı kalsa da, Ekoloji ve Barış hareketlerinde milyonluk füze karşıtı gösterileriyle ve aslında bu üç hareketin bir sentezi olan Yeşiller'in parlamento'ya girmesiyle bir tür küçük devrim yaşamış gibiydi. Bütün bu gelişmeler soldaki politik ve teorik ortamı ve sorunları baştan aşağı değiştirmişti. Sisyphos gibi her şeye yeniden başlamak gerekiyordu.

Böylece aynı zamanda somut politik mücadeleyle de doğrudan ilişkili olarak, Yeni Sosyal Hareketler ve onların gerek varlıklarıyla, gerek kendilerini var eden sorunlarla, gerek eleştirileriyle ortaya koydukları sorunlar teorik ilgimin merkezine geçti ve doksanlı yıllara kadar da orada kaldı. Elimdeki gelişmiş kavramsal araçlarla bu sorunlara da cevaplar bulmaya çalıştım.

*

Yeni Sosyal Hareketlerin Marksizm'in iki büyük üstünlüğüne ve tekeline son verdiği

görülüyordu ^[75].

Marksizm **radikallik tekeli**ni yitirmişti. Bu hareketler Marksizm’de ihtiyaç duydukları radikalliği ve onun teorik temellerini bulamıyorlardı. Anarşizm, Ütopik sosyalizm ve hatta Romantizm’de ihtiyaç duydukları teorik sorunları ve geleneği daha kolay bulabiliyorlardı.

Bu Yeni Sosyal Hareketler, yepyeni paradigmalara ortaya çıkmakta ve Tarihsel Maddeciliğin en temel kavram ve varsayımlarını sorgulamaya başlamaktaydılar. Bu “*Yeni Sosyal Hareketler*” Marksizm’i klasik reformist parti, akım ve hareketler gibi, aşırı ya da radikal olmakla değil, yeterince aşırı ya da radikal olmamakla eleştirmekteydiler ^[76].

Marksizm **sistemli ve kapsamlı bir teori** olma tekeli ni yitirmişti. Bu hareketleri yaratan sorunlar klasik Marksist sorunların dışındaydılar. Bu özneler ne Marksizm tarafından incelenmiş, ne öngörülmüştü ve bilinen kavramsal araçlarla bu hareketleri açıklamak mümkün görülüyordu.

Bu hareketler, yaptıkları eleştiriler ve ortaya attıkları sorunlar bir yana, varlıklarıyla bile Marksizm’in karşısına ciddi bir teorik sorun olarak ortaya çıkıyorlardı.

Klasik paradigmada politik özneler, sınıflar, zümreler ve tabakalar olarak, **üretim ilişkileri içindeki konum ve çıkarlarına göre** var olurlar. Bildiğimiz, işçi sınıfı, köylülük, kapitalistler, büyük toprak sahipleri vs.. Klasik Marksizm bu özneler ve güçlerin ilişkilerini ele almıştı ve eski sorunlar çerçevesinde ortada ciddi bir teorik sorun bulunmuyordu. Hatta Kıvılcımlı ve Troçki’nin derinleştirmeleriyle gelişmiş ve güçlü kavramsal araçlar bulunuyordu.

Ama bu *Yeni Sosyal Hareketlerin* hemen hepsinde ortak olan yan, bu **öznelerin iktisadi ilişkiler içindeki konuma göre var olmayışlarıydı** ^[77]. Bu nasıl açıklanacaktı? **Nasıl oluyor da böyle iktisadi ilişkilerle belirlenmeyen özneler ortaya çıkabiliyordu?** Bir ekoloji hareketi içinde tüm sınıflardan insanlar oluyordu örneğin. Kadın ya da Barış hareketleri de farklı değildi.

İmanı bütün Marksistler ya eklektik cevaplarla, ya iman tazeleyerek, ya onları görmezden gelerek, ya onları eski bilinen hareketlerin Prokrates yatağına sokarak ^[78] bir tepki gösteriyorlardı.

Daha açık ve şüpheci olanlar ise bir süre sonra Marksizm’in radikal ve kapsayıcı olmadığını teslim ederek Marksizm’den uzaklaşıyorlardı.

Ben ise bu hareketler ve ortaya attığı sorunlarla cepheden bir yüzleşmeye giriyor var olan ve bilinen biçimiyle Marksizm’in görünen zaafalarını teslim ediyor ama Marksizm’in bütün bu sorunları aşacak, tekrar eski radikalliğini, sistemliliğini ve kapsayıcılığını kazanmasını sağlayacak metodolojik ve teorik temellere sahip olduğunu savunuyordum ^[79].

Yapılması gereken yine o zamana kadar yapmaya çalıştığım gibi Marksizm’i geliştirmek, kavramları dakikleştirmekti. Marksizm benim için formüller toplamı değil, her şeyden önce bir yöntemdi. Dayandığım gelişmiş ve tutarlı bir sistem oluşturan kavramsal araçların dünyada hiçbir Marksist’te bulunmadığının ve bunun da sırtıma çok daha ağır yük bindirdiğinin, ekstradan bir sorumluluk yüklediğinin bilincindeydim.

Ama kendi sınırlılıklarımın bilincindeydim. Bu nedenle, elimdeki kavramsal araçları paylaşmam gerektiğini düşünüyorum ve bu yönde çabalar içinde bulunuyordum. Fakat bu çabalarım, özellikle Kıvılcımlı’nın önemini tanıtmaya yönelik çabalarım hiçbir sonuç vermemişti ve vermiyordu ^[80]. Kendimi elimde “Kutsal emanetlerle” ortada kalakalmış gibi hissediyordum. İş başa düşmüştü.

Böylece doksanlı yılların başına kadar teorik çalışmalarımın merkezinde Yeni sosyal hareketler nedeniyle ortaya çıkan sorunları Marksizm'in kavram sistemi içinde, bu sistemini geliştirerek, tutarlı bir biçimde açıklama çabaları yer aldı.

Bilim birbirinden farklı görüngüler arasında ortak olanı bulmaktır. Daha önce nasıl üç heretik geleneği bir bütün içinde sentezlemeye çalıştıysam şimdi de “*Yeni Sosyal Hareketler*”i, bütün bu öznelerin varlığını ve bu özneleri yaratan sorunları, bir tek kavram sistemi içinde açıklamaya çalışıyordum^[81]. Bir ekoloji hareketi ile bir kadın hareketi ve bunları yaratan sorunlar nasıl aynı olgunun, aynı yasallığın, aynı gidişin farklı görünüşleri olarak açıklanabilirdi? Ya da böyle bir ortaklık var mıydı?

Ama sorun sadece bunlardan ibaret de değildi. Marksizm daha önce bu özneleri görmemiş ve bu özneleri ortaya çıkaran sorunlarda adeta kör kalmıştı^[82]. Dolayısıyla, sadece bu hareketlerin var oluşunu ve karakterini değil, Marksizm'in bunları görmeyiş ve kör kalış nedenlerini de açıklamak gerekiyordu. **Bu hareketleri yaratan sorunların ve bu öznelerin var oluşunun açıklaması, aynı zamanda Marksizm'in bu hareketleri niye göremediğinin bir açıklamasını da içermeliydi.**

Yani Marksizm'in kendi evriminin açıklaması ve sorunları da son derece pratik ve politik bir anlama sahipti. Bütün bunlar yapılmadıkça, Marksizm'in yeniden radikal, eleştirel ve kapsayıcı gücünü kazanması olası görünmüyordu.

Elbette tutarlı ve sistemli bir cevap verme çabasının kendisi, o zamanlar yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan “*büyük anlatıların sonu*”nu ilen eden^[83], ve o zamanki ilkel biçimlerinde “*global teoriler veya tekçi açıklamalar totalitarizme yol açar*” türünden görüşlerde dile gelen çağ ruhuna da açıktan bir karşı koyuş ve meydan okumaydı^[84].

*

Bu hareketlerin hepsinde, bu hareketleri yaratan sorunlar karşısında, bilinen Marksizm'in boşluğu, suskunluğu ya da körlüğü onun artık açıklayıcı ve radikal bir teorik silah olmadığına kanıtı olarak görülüyordu. Bu durumda Marksizm ya bir kenara atılıyor, ya da eklektik teorilerle bu “eksikleri” kapatılmaya çalışılıyordu.

Ben ise bunun son derece yanlış bir Marksizm kavrayışına dayandığını, Marksizm'in **zaaf ve yetersizliği olarak görülen körlüğünün, suskunluğunun bizzat onun üstünlüğü** olduğunu, problemin başka yerde aranması gerektiğini düşünüyordum ve bu yaklaşımımınla bütün hepsinden ayrılıyordum.

Bütün bu eleştirilerde esas sorun, Ekonomi Politüğün ne olduğunun, dolayısıyla yönteminin ve Marksizm (yani Tarihsel Maddecilik veya Sosyoloji) ile Ekonomi Politüğün ilişkisinin anlaşılmasında toplanıyordu.

Klasik Marksizm, **Ekonomi Politüğün Eleştirisinde**, yani *Kapital*'de malların **değişim değerleri** üzerinde yoğunlaşmıştır, **kullanım değeri**, yani malların **nitelikleri ve yararlılıkları ekonomi politüğün konusu olmadıklarından**, bir ürünü mal yapan onun bir değişim değeri olması olduğundan, kullanım değeri Marksist literatürde pek söz konusu edilmez. “Marksizm” **kullanım değeri körü** olagelmıştır.

Yeni Sosyal Hareketler ise, özellikle Ekoloji hareketi, **Kullanım Değerini**, ürünlerin ve malların niteliklerini, yararlılıklarını, fiziksel özelliklerini gündeme getiriyordu.

Bunun tam tersi bir durum da, aslında Marks'ın en büyük keşfi olan, artı değerın kaynağı, **işgücü** denen metada ortaya çıkıyordu. İşgücünün **cinsi, ırkı, ulusu inancı vs. ile onun kullanım değeri** (yani artı değer üretme özelliği, kendisinin yeniden üretimi için gerekli olandan daha büyük değer üretebilme özelliği) **arasında hiçbir ilişki yoktu**. Sermaye ve ekonomi politik açısından bunların (ırk, cins, ulus, inanç vs.) hiç birinin önemi olmadığından, Marksizm, **İşgücü** denen meta söz konusu olduğunda, **sadece onun kullanım değeri** (artı değer üretme özelliği) analizinin konusunu oluşturuyordu.

Yani Marksist teori, **mallarda kullanım değeri körü** olurken, **işgücü denen malda**, onun kullanım değerinden başka her özelliğine kör kalmış; **ırk, cins, ulus ve din körü** olagelmmişti. Yeni sosyal hareketler ise (kadın, siyah, göçmen hareketleri) tam da bu kör olunan noktada ortaya çıkıyorlardı ve Marksizm'i bu körlüğü nedeniyle eleştiriyorlardı. Buradan da Marksizmin Beyaz, Erkek ve Avrupalı (Batılı) olduğu sonucuna ulaşıyorlardı.

Tam bu noktada, "**körlük**" ile **Yeni Sosyal Hareketler** ve onları yaratan **sorunlar** arasında bir **ilişki** olduğu ortaya çıkıyordu. Bu ilişki, aynı zamanda bütün bu Yeni Sosyal Hareketleri bir tek kavram sistemi içinde toparlamanın mümkün ve gerekli olduğunun ipucunu veriyordu. Körlük, yani Marksizm'in zaafi olarak görülen nokta, aynı zamanda bu hareketlerde **ortak olanı** da göstermiş oluyordu. **Körlüğün nedeni** bu hareketlerin var oluş nedenini de açıklayacak ipucunu verebilirdi.

Bütün bu Marksizm'in körlüğü ve zaafi olarak görülenler aslında Ekonomi Poliğin körlükleriydi ^[85]. Peki ama Ekonomi Politik neydi ve Ekonomi Poliğin körlükleri Marksizm'in bir zaafi anlamına gelir miydi?

*

Ekonomi Politikteki körlüğü Marksizm'in zaafi olarak görenler, Ekonomi Poliği, **ekonomiyi (toplumun altyapısını) inceleyen bir bilim** sanıyorlar, onu sosyolojinin (Tarihsel Maddeciliğin) ekonomiyi (toplumun üretim, bölüşüm, tüketim ilişkilerini) inceleyen bir **alt bölümü** gibi kavriyorlardı. Bu son derece yaygın ve el kitaplarında bile yayılan bir yanlışlıktı. Tam da bu nedenle, Ekonomi Poliğin "zaafını" ve "körlüğünü", Marksizm'in zaafi ve körlüğü olarak görüyorlardı.

Ekonomi Politik ise sosyolojinin ekonomik olguları inceleyen bir **alt bölümü değil**; Meta'nın ortaya çıktığı noktada ortaya çıkan, toplumsal gidiş üzerinde sanki doğa yasaları gibi bir etkide bulunan veya öyle görünen **bambaşka bir var oluş ve hareket tarzını inceleyen bir bilimdi**.

Ekonomi Poliğin Sosyolojiyle ya da Tarihsel Maddecilikle ilişkisi, örneğin Fiziğin Termodinamik, Mekanik veya Hidrolik gibi bir alt bölümüyle ilişkisi gibi değildi. Ekonomi Poliğin Tarihsel Maddecilikle ilişkisi, Biyolojinin Fizikle ilişkisi gibiydi, ortada bambaşka bir varoluş ve bambaşka yasalara bağlı bir hareket vardı. Bu hareketi inceleyen bilimin alanına girmeyen konular bir körlük gibi görünüyordu. Kavranılmayan tam da buydu.

Ekonomi Poliğin konusunun tarih ve toplumla ilişkisi yoktur, onun **konusu metaların ortaya çıktığı noktada** çıkar. Meta üretiminin olmadığı bir toplumda, ekonomi poliğin konusu yoktur, tıpkı üzerinde bir canlı olmayan bir gezegende biyolojinin konusunun olmaması gibi.

Öte yandan bütün insanlar erselik olsa, ürünlerin fiziksel özellikleri canlı yaşam üzerinde bir etkide bulunmasa veya yeryüzü denen gezegen sonsuz olsa; insanların hepsi klonlanmış gibi birbirinin aynı olsa, böyle bir dünyada veya toplumda da, eğer meta üretimi ve hele özellikle genelleşmiş meta

üretimi varsa, ekonomi politiğin konusu olan olgular ve onlardan çıkan yasalar aynen bu günkü dünyadaki gibi varlıklarını sürdürürler.

Bu farkı anlamak için fizik ve biyoloji arasındaki ilişkiden şöyle bir örnek açıklayıcı olabilir. Dünyadaki karbona dayanan hayat olduğu gibi, teorik olarak silisyuma dayanan bir hayat da mümkündür. Dünyadaki hayat silisyuma dayanan bir hayat olsaydı, o silisyuma dayalı hayatta da Darwin yasaları geçerli olurlardı. Çünkü bu yasalar canlı oluşun kendisiyle, canlılığın tanımıyla ilişkilidir. Hayatın silisyuma mı karbona mı bağlı olarak oluştuğu biyolojinin konusunu oluşturmaz. Biyoloji canlıların oluşturan fiziksel özellikler karşısında, tıpkı ekonomi politiğin kullanım değerleri veya işgücünün maddi manevi özellikleri karşısında olduğu gibi kördür ve **kör olmalıdır**. Biyolojinin bu körlüğünü onun zaafi gibi almak biyolojinin konusunun ne olduğunu anlamamak olur. Bu “körlük” onun zaafi değil, tam da üstünlüğüdür.

Aynı durum Tarihsel Maddecilik (Marksizm) ile Ekonomi Politik arasındaki ilişki için de geçerlidir. Ekonomi politiğin “körlükleri” onun üstünlükleridir. Bu anlaşılmadığı için, *Das Kapital*'in metodolojik üstünlüğü bir zaaf gibi görülüyordu. Onun metodolojik üstünlüğünün yarattığı körlükler, sanki Marks'ın ve Marksizm'in zaafı gibi sunuluyordu. Nesnel metodolojik bir sorun, öznel psikolojik veya kültürel bir sorun olarak sözde açıklanmış oluyordu.

Öncelikle Ekonomi ile Ekonomi Politiği birbirinden ayırmak gerekiyordu. Toplumdaki üretim, dolaşım, dağılım, tüketim ilişkileri ekonominin konusudur. Bunların var olması için ille de ekonomi politiğin konusunun var olması, yani metanın ortaya çıkmış olması gerekmez. Örneğin meta üretiminin olmadığı, kullanım değerleri üretimine dayalı bir sosyalist toplumda Ekonomi Politiğin konusu olan olgular olmayacaktır ama Ekonominin konusu olan olgular, (üretim, dağılım, tüketim) var olmaya devam edeceklerdir. Teorik olarak ancak üretimin de ortadan kalktığı noktada, yani zenginliklerin gürül gürül aktığı bir cennette, yani şu komünist toplumun üst aşamasında Ekonominin de konusu ortadan kalkar. Bu nedenle *Das Kapital*'in konusu ekonomi değildir.

Kaldı ki, Marks'ın temel kitabı olan *Das Kapital*, bir Ekonomi kitabı olmadığı gibi bir **Ekonomi Politik kitabı da değildi**. O alt başlığında da ifade edildiği gibi, “*Ekonomi Politiğin Eleştirisi*”ydi. [\[86\]](#)

İki anlamda eleştiridir, meta ilişkilerini inceleyen bilimin (İdeolojinin) Ekonomi Politiğin (çünkü Ekonomi Politik Bilim değil bir İdeolojidir) eleştirisidir. Aynı zamanda bu bilimin konusunun, yani meta ilişkilerinin eleştirisidir. Yani hem kendi konusunu yok etmeye yöneliktir ve hem de onun tarihsel ve geçici niteliğini göstermeye yöneliktir.

Bu bunlar şu anlama gelir, **Ekonomi Politiğin Eleştirisi, Tarihsel Maddeciliğin ekonomiyi inceleyen bir alt bölümü değildir**. O bambaşka bir var oluşun, bambaşka bir hareket tarzının, bambaşka yasalarını inceleyen bir bilimdir. Tarihsel Maddeciliğin konusu olan Toplum ve onun hareketi, evrimi, bu bilimin konusunun ön koşuludur ama ekonomi politiğin konusunun, yani meta ilişkilerinin kendi yasaları vardır. Bu yasalar tüm toplumsal hayatı, tıpkı yeryüzündeki canlı hayatın tüm coğrafyayı (atmosferi, karaları, denizleri) belirlemesi gibi, tüm tarihsel gidişi kendi girdabına çekse bile, ayrı bir hareket ve varoluş biçiminin yasaları olarak kalırlar.

Marks'ı *Kapital*'de kullanım değerlerini incelememekle veya iş gücünün özelliklerini konu etmemekle eleştirmek, Darwin'i Termodinamik yasaları veya atomların periyodik sistemiyle ilgilenmemekle eleştirmek gibidir. Ortada Erkek veya Beyaz veya Avrupalı olmaktan değil, Ekonomi Politiğin kendi konusundan ve metodundan doğan nedenler vardır.

Dolayısıyla *Das Kapital*'de bunların olmaması bir zaaf değil bir üstünlüktür. Bu saf hareket bilinmeden somut biçimler (Ya da **Gerçek Tarihsel Hareket**) anlaşılamazdı. Marks'ın dediği gibi “*insanın anatomisi maymunun anatomisinin anahtarıdır*”. Onun için genelleşmiş meta üretiminin analizi metanın daha az yaygın olduğu toplumları veya onun gerçek tarihsel hareketindeki çarpılmaları anlamının anahtarıydı. Marks bu anahtarı ortaya çıkarmakla uğraşmıştı ^[87].

Özetle yanlış, yanlış yerde aranıyordu. Hem de önsözlerinde Marks'ın yaptığı açıklama ve uyarılara rağmen.

*

Elbette Marks sadece bir başlangıç yapmıştı. Sonra gelenlerin bu anahtarı kullanarak maymunun anatomisini de araştırmaları gerekiyordu. Kapitalizmin gerçek tarihte uğrayacağı çarpılmaları ve kapitalizm öncesi üretim biçimlerini anlamak için gerekli anahtarı sağlama çabasıydı Marks'ınki.

Kaldı ki Marks, bunun nasıl yapılabileceğinin ipuçlarını da vermişti örneğin Rant teorisini ele alırken. Yani Marks'ın *Kapital*'i çok küçük bir bölümü tamamlanabilmiş bir planın, ondan da çok küçük, yazılabilmiş bir bölümüydü. Bu küçük bölümde bile gereken ipucunu ve metodolojik ilkeyi veriyordu. Sermaye'nin **Soyut** ^[88] Hareketinden **Gerçek Tarihsel Hareketi**'nin ^[89] analizine giden bir yol izliyor ve orada bu soyut hareketin izlediği çarpılmaları ele almaya başlıyordu.

Toprakta özel mülkiyetin olmadığı; toprak tekelinin olmadığı bir dünyada da kapitalizm olurdu ve bu soyut hareket çok daha yakın bir kapitalizm olurdu. Ama kapitalizm somut tarihte, toprakta özel mülkiyetin olduğu, toprak üzerinde bir teklen bulunduğu bir dünyada doğmuştu ve Marks üçüncü ciltte bu somut tarihsel harekette sermayenin uğradığı çarpılmayı ele alıyordu.

Ekonomi Politik elbette metanın ortaya çıkışıyla birlikte ortaya çıkan yasaları inceliyordu. Ama bu gelişimin somut biçimleri ve izlediği yollar sonraki bir aşamadır. Yani *Kapital*'de ele alınan soyut hareket ile **Sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi** ayrıdır. Tahlil gerçek tarihsel harekete doğru gelişmelidir. Soyut hareket bakımından Toprak tekeli ve toprakta özel mülkiyet kapitalist üretimin bir koşulu değildir. Ama gerçek tarihsel hareket toprakta özel mülkiyet tekelinin olduğu koşullarda doğmuştur ve bu sermayenin gerçek tarihsel hareketinin soyut hareketten farklı olmasına yol açmıştır.. Bu, tıpkı laboratuvar koşullarında bir boşlukta demir ile aynı hızla yere düşen bir kâğıdın havada bu düşüşünün çarpılması ve yavaşlaması gibidir.

Aynı şekilde, Sermaye gerçek tarihte, hareketini prekapitalist ilişkilerin olduğu bir dünyada ona doğru yayılarak gerçekleştirmişti. Aynı şekilde kadınların ezildiği bir dünyada gerçekleştirmişti. Bütün bu faktörlerle o hareketin nasıl bir değişim geçirdiği ve geçireceği incelenmeliydi.

İşte bu gerçek tarihsel hareket ve onun yarattığı çarpılma tam da “simbiyoz”, “eklemlenme”, “kaynaşma” dediğimiz, daha önce Kıvılcımlı'nın katkıları bağlamında da ele aldığımız, mekanizmalarla işliyordu. Yani az gelişmişliği, dolayısıyla ulusal hareketlerin varlığını açıklamakta kullanılan mekanizma ve kavramlar aynı zamanda yeni sosyal hareketleri var eden mekanizmaları da açıklıyordu. Yüzyılın başında da Marksizm tıpkı bugün olduğu gibi, geri ülkeler ve ulusal kurtuluş savaşları körüydü bir bakıma.

Ve tabii bu “Yeni” Sosyal Hareketlerin **Yeni olmadığını**, ya da Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin de bir “Yeni Sosyal Hareket” olduğunu, onların da Ulusal hareketler gibi, aynı fenomenin, yani sermayenin gerçek tarihsel hareketinde çarpılması, başka baskı ve sömürü biçimleriyle kaynaşması ve eklemlenmesi ve buna bağlı olarak yeni öznelerin ortaya çıkması genel olgusunun özgül bir biçimi

olduğunu da gösteriyordu.

Böylece tüm “Yeni Sosyal Hareketler” Ulusal kurtuluş ve Siyahların hareketleri de dâhil olmak üzere, **Sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi** genel çerçevesi içinde ve **özgül Eklemlenme (Simbiyoz, kaynaşma) biçimleriyle** bir tek kavramsal sistem içinde toparlanabiliyordu.

*

Sermaye **gerçek tarihsel hareketinde**, **soyut hareketi** hiç de bunu **gerektirmemesine** rağmen, bu özgül baskı biçimlerini ve dolayısıyla bu özneleri yaratıyordu. Bu özneleri yaratan mekanizma ise “Eklemlenme” veya “simbiyoz ilişki”ydi.

Engels örneğin Ailenin devletin kökeni diye bir kitap yazmış ve kadının üzerindeki baskı ve sömürüyü uzun uzun anlatmıştı ama hiçbir zaman kadınların bir özne olacağını düşünmemiş, böyle bir öngöründe bulunmamıştı. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ailenin dağılacağını ve ev işinin ortadan kalkacağını ve kadın sorununun çözüleceğini düşünüyordu.

Gerçekten de Ekonomi Politik açısından, yani sermayenin saf ve soyut hareketi bakımından, işgücünün cinsiyetinin onun kullanım değerini (artı değer üretme özelliğini) hiçbir şekilde etkilememesi nedeniyle, kadın ve erkek eşitliği, tıpkı toprakların kamu malı olması gibi, burjuvazinin ve kapitalizmin çıkarlarıyla uyum içindedir. Dolayısıyla Kapitalist gelişmenin özellikle kadını üretime çekerek aileyi ve ev işindeki ödenmeyen emeği kaldırma eğiliminde olması gerekir. Engels’in çıkarsaması da buna uyundur.

Bu metodolojik olarak, tıpkı Marks’ın başlangıçta, kapitalizmin gelişmesinin prekapitalist ilişkileri tasfiye edeceğini düşünmesi ve dolayısıyla az gelişmişliğin gelişmesi gibi bir olguyu ve ulusal kurtuluş savaşları diye bir özneyi akla getirmemesi gibidir. Ama Marks, sadece tasfiye değil, simbiyoz bir ilişki, bir eklemlenme olduğunu gördüğünde, örneğin İrlanda konusunda olduğu gibi, başka bir özneyi de tanımış ve öngörmüş oluyordu.

Kadının ezilmesi konusunda olan tam da aynı mekanizmanın bir başka görünümüdür. Kapitalizm, Engels’in öngörüsünün aksine, aileyi tasfiye etmiyor onunla simbiyoz bir ilişkiye giriyor ve tıpkı ulusal kurtuluş savaşları gibi kadın hareketi diye bir özne ortaya çıkıyordu. Yani sermayenin gerçek tarihsel hareketinde, ailenin ve kadının ödenmemiş emeğinin kapitalizmle eklemlenmesi ve değişip pekişmesi söz konusu oluyordu. Bu tıpkı kapitalizm öncesi ilişkilerin ve sınıfların tasfiye edilmemesi onlarla simbiyoz bir ilişkiye girilmesi gibiydi.

Elbette tıpkı sömürge sorununda olduğu gibi bunun ardında da kar ve daha çok kar vardı. Aile ve kadının ödenmemiş emeğiyle işgücünün üretimi ve yeniden üretiminin masrafları dolayısıyla işgücünün fiyatı düşük tutulabiliyor bu artı değer ve kar oranlarında düşüşü engelleme veya bir yükseliş sağlıyordu. Ayrıca, erkek işçilere bir ev kölesi vererek, onların tüm hıncı ve memnuniyetsizliklerini üzerine çeken bir paratoner de sağlamış oluyordu. Böylece gerçek tarihsel harekette Proletaryanın yapısı, bölünüşü ve zümrelerinin çıkarları da değişiyordu.

Kadın hareketi böyle bir açıklama getiriyordu. Bu açıklamalar, birçok durumda Marksizm’in eleştirisi biçiminde ifade edilse bile, aslında tıpkı Kıvılcımlı veya İrlanda konusundaki Marks gibi, onlarla aynı yöntemle Marksizm’i geliştiriyordu. Marksizm bir bakıma Marksizm eleştirisi biçiminde ve anti Marksist bir tonla Kadın Hareketi tarafından geliştiriliyordu.

Yapılan sermayenin gerçek tarihsel hareketinin ve bu hareket içinde simbiyoz veya eklemlenme ilişkisinin ortaya çıkmasının incelenmesinden başka bir şey değildi. Ve metodolojik olarak Marks’ın sonraki yaklaşımlarıyla, Kıvılcımlı’nın katkılarıyla tam bir uyum içindeydi. Marksizm’in yapması

gereken bu kendiliğinden Marksizm'e sahip çıkmak ve onu benimsemekten başka bir şey değildi.

*

Nispeten daha farklı gibi görünen Ekoloji hareketi de Sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi kavramı aracılığıyla diğer yeni sosyal hareketlerle aynı özün bir görünümü olarak açıklanabiliyordu.

Sonsuz büyük bir gezegen veya ürünlerin ve yakıtların fiziksel özelliklerinin var oluşun koşullarını yok etmediği bir dünyada da kapitalizm olabilir. Hatta soyut olarak ekolojik bir kapitalizm bile mümkündür. Tıpkı fizik yasaları gibi toplumsal hukuki yasalarla bu gibi maddelerin kullanımı ve üretimi yasaklanabilir ve sınırlanabilir. Bu bile mümkündür teorik bir olasılık olarak. Bunların sermayenin kendi saf hareketiyle ilgisi yoktur ve dolayısıyla ekonomi politiğin konusunu oluşturmazlar. Ama elbette sosyoloji ve tarihin konusudurlar.

Ne var ki, sermayenin gerçek tarihsel hareketi böyle bir dünyada olmaktadır ve bu nedenle üretilen ve tüketilen ürünlerin fiziksel özellikleri insanlığın var oluş koşullarını tehdit etmektedir. Ekoloji hareketi de bu somut tarihsel hareketin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır tıpkı bir kadın veya ulusal kurtuluş hareketi gibi.

Böylece hem Marksizm'in bu hareketleri niye ön görmediği, hem de tüm yeni sosyal hareketleri yaratan sorunlar ve bu öznelerin varlığı bir tek kavram sistemi içinde topluca açıklanabiliyordu Marksist yöntemle.

*

Soruna böyle yaklaşıncı, Marksizm'e yönelik eleştirilerin bir başka yanlığı daha da yan ürün olarak açığa çıkarılmış oluyordu.

Marks ve Engels'in cinsel, ulusal ve ırksal baskıları ve bunlara bağlı olarak çıkacak özneleri ön görmemesi genellikle Kadın konusunda birer Erkek; Irkçı baskı konusunda Beyaz; Ulusal hareketler konusunda Avrupa Merkezci veya ilerlemeci olmalarıyla açıklanıyordu.

Böylece bu açıklamanın yanlığı kadar metodolojik kökleri de ortaya çıkarılmış oluyordu. Marks, Erkek, Beyaz ya da Avrupalı olduğu için değil, *Kapital'* de sermayenin saf hareketini incelediği için ve çıkarsamalarını buradan yaptığı için bu sorunları ve hareketleri ne öngörmüş ne de bu sorunlar üzerine yoğunlaşmıştı.

Diğer bir ifadeyle, Yeni Sosyal Hareketlerin ürünlerin kullanım değerlerini, İş gücü denen metanın ise cinsi, ırkı milliyeti gibi özelliklerini sorun etmesi ve bizzat bunlardan ortaya çıkması ve Marksizm'in bu alanlarda tam ters bir konumda bulunması, erkeklik, beyazlık ya da Avrupalılıkla değil, bizzat Ekonomi politiğin konusu ve Metodu ile ilgiliydi. Ekonomi politiğin konusu ve metodunun dolayısıyla Marksizm'in ne olduğunu bilmedikleri ve anlamadıkları için açıklamaları kültürel ya da psikolojik veya öznel açıklamalar olarak kalıyordu.

Gerçekte var olan işçi hareketi ve resmi Marksizm elbette tam da ekek, beyaz ve avrupa merkezciydi, hatta kişi olarak Marks, Engels, Lenin ve diğerlerin de eni sonu çağının insanları olduğundan onlarda bu eğilimler de var olabilirdi ve vardı.

Ama bunlar, Marksist yöntemin ve kavramsal araçların, teorinin kendi özünden gelen bir Irkçı, Seksist, Avrupa Merkezci niteliği olduğu anlamına gelmiyordu. Bunlar teorinin kendi özünden değil, o özden uzaklaşmaktan veya o öze yeterince yaklaşamamaktan ortaya çıkıyordu.

Gramsci'nin dediği gibi bir teoriyi en mükemmel, en hatasız biçimiyle eleştirmek, eğer öylesi yoksa onu yaratıp öyle eleştirmek gerekir. Marksizm'e yönelik eleştiriler ise, onun arızalarını, bir parçası olmayan urlarını, geçmişin kalıntısı kör bağırıksaklarını onu o yapan özü gibi ele alıp öyle

eleştiriyorlardı.

*

Ekonomi Politiğin ve Tarihsel Maddeciliğin konularının farklılığı, Sermayenin soyut ve gerçek tarihsel hareketi, Bu gerçek tarihsel hareketteki çarpılmanın eklemlenme, simbiyoz veya kaynaşma biçiminde olması bu hareketleri yaratan sorunları ve **tarihsel var oluş koşullarını** açıklıyordu.

Ama bu koşulların olması otomatikman bu hareketlerin var olacağı anlamına da gelmiyordu. Örneğin bu hareketlerin ortaya çıkması 70'li yıllara kadar beklemişti. İşçi hareketinin veya sosyalist hareketin krizi ile bu hareketlerin ve öznelerin ortaya çıkışı arasında bir ilişki de bulunuyordu.

Öte yandan, Tarih normal bir doğumun yoluna gitseydi de, bu özneler ortaya çıkmayabilir, bu sorunlar başka biçimlerde çözümlenebilirdi.

Yeni Sosyal Hareketlerin **ortaya çıkışını**, onların içinde var olduğu tarih ile açıklamayı deniyordum ilk elde ve şu sonucu çıkarıyordum: Tarih normal bir doğumun yolunda gitseydi bu hareketler var olmazdı.

Sosyalist devrim çocuğu dünyaya normal bir doğumun sancılılarıyla gelseydi; Ekim Devrimi, örneğin bir Alman devrimiyle desteklenseydi veya ilk sosyalist devrim Amerika'da olsaydı, o zaman bu Yeni Sosyal Hareketleri yaratan sorunlardan hiç biri var olmayacağından, bu hareketler de var olmayacaktı. O zaman bürokrasinin iktidar olamadığı, üreticilerin özgürce ve demokratik olarak kendilerini yönettikleri bir toplumda ve kullanım değerleri üreten bir ekonomi içinde insanlar neleri ne kadar üreteceklerine kendileri karar vereceklerdi. Cins, ırk, ulus, inanç ayrılıkları bulunmayacağından, dünya bir tek eşit yurttaşların dünyası olacağından yaşadığımız tarihte bu yeni sosyal hareketleri yaratan sorunlar olmayacaktı ve çözümü için ayrı özneler ortaya çıkmayacaktı. Onların varlığı ancak tarihin girdiği bu yol bağlamında anlaşılabilirdi.

Öte yandan işçi ve sosyalist hareketin krizi olmasaydı, işçiler bizzat bu özneleri yaratan sorunları kendi sorunları olarak ortaya koyacaklarından, bu sorunların muhatapları işçi ve sosyalist hareketin bütünü içinde kendilerini ifade edebilirlerdi.

Evrimin karmaşık karakteri bu gidişi ve ters doğumu yaratmıştı ve tam da bu karmaşık karakteri anlayacak metodolojik araçlar kullanılmadığı için (Eşitsiz ve bileşik gelişim, simbiyoz ilişkiyle tasfiye yerine güçlenme) bu hareketleri var edecek tarihsel koşullar (Tersinden gelme) ve bu hareketler ön görülmemişti.

Böylece sosyalizm bebeğinin dünyaya ters gelmeye başlaması, dolayısıyla gelememesi; yani sosyalist devrimin geri bir ülkede başlayıp ileri ülkelere yayılamamasının yol açtığı komplikasyonlar ve **tarihin girdiği yol**, "Bu hareketler, bu özneler niçin var? Niçin Marksizm bunları öngörmedi?" gibi sorulara cevap için de tarihsel bir çerçeve sunar gibi görünüyordu.

Yani paradoksal bir formülasyonla, bu hareketlerin var olacağı bir tarihte yaşadığımız için (Tersinden bir geliş ve onun sonuçları) Marksizm bunları öngörmemişti veya tersinden bir ifadeyle Marksizm bunları öngörmediği için (sermayenin saf hareketi, normal bir doğum) bu hareketler vardı.

Yeni Sosyal Hareketlerin ve yaşanan tarihin anlaşılmasının çok önemli bir nedeni de yaşanan tarihin biricik olası tarihmiş gibi ele alınmasıydı. Bu dar görüşlülük o tarihin özgün niteliklerini kavramayı engelliyordu.

*

Bu yaklaşım, yani tarihin ve o tarih hakkındaki bilginin var olduğu koşulları ortaya koyup var olan tarihi olası tarihlerden biri olarak ele almak, tarih hakkında çok daha geniş ufuklu bir yaklaşımı

gerekli ve mümkün kılıyordu ^[90].

Tarihsel süreci kavrayışta, açık uçluluktan yola çıkarak, **tarihi olası tarihlerden birisi olarak kavrama**, onu başka olası tarihlere göre daha geniş bir çerçevede değerlendirme kavrayışına geçiyordum.

Bir bakıma tarihsel evrimi bir cebirsel formül gibi ele alıyordum. Bir cebirsel formülde nasıl işaretlere verilen değerler değiştirildiğinde, ilişkiler değişmese de sonuçlar değişirse, tarihsel süreci belirleyen güçlerin değerleri değiştirildiğinde pek ala başka sonuçlar ve tarihler ortaya çıkıyordu.

Bu olası tarihlerden biri olarak tarihi ele alma yaklaşımı, klasik “olsaydı veya bulsaydı” gibi spekülasyonlarla karıştırılmamalıdır. Burada evrimin yasaları göz önüne alınarak var olan tarih olası tarihlerden biri olarak alınmakta ve onun özü daha iyi kavranmaktadır.

Aslında **bilginin ilerlemesi de son duruşmada, var olanın olası var oluşlardan biri olduğunu kavramaktan** başka bir şey de değildir. Hatta var olanın ya da yaşananın çoğu kez bir kural değil, bir istisna olduğunu kavramaktır. Diğer bir ifadeyle somut bir eşitlikten o somutlukta yansıyan ilişkinin cebirsel ifadesine, daha genel kanunlarına doğru gidiştir.

O zamanlar farkında değildim ve bilmiyordum ama daha sonra Tarihi (evrimi) olası tarihlerden (evrimlerden) biri olarak algılamanın Fizik (Astronomi) ve Biyoloji’de (Paleontoloji) çoktan yerleşmiş bulunduğunu gördüm. Yapmaya çalıştığım onlardan bağımsızca ve onları bilmeden Sosyoloji ve Tarihte onların yaptığını yapmak gibiydi ^[91].

Böyle bir yaklaşımın sadece mümkün değil, aynı zamanda evrimin daha genel ve temel yasalarını bulabilmek için gerekli de olduğunu, izole bölgelerin tarihi göstermekteydi. Örneğin Amerika’da Buğday ve Pirinç gibi tahıllar bulunmaması, keza at, sığır gibi ehlileşebilir hayvanlar olmaması eski dünyadakinden çok farklı bir tarihsel gidişe yol açmıştı.

Böylece neyin genel bir yasa, neyin daha özgül bir duruma ilişkin bir yasanın sonucu olarak ortaya çıktığı daha iyi anlaşılabilir oluyordu. Her hangi bir türün özelliğini nasıl daha geniş bir bütün ile ilişkisi içinde daha iyi anlamak mümkün ise, var olan tarihi olası tarihlerden biri olarak ele almak, onu o yapan özellikleri daha iyi ve doğru olarak kavrama olanağını ortaya çıkarıyordu.

Örneğin Amerika’da Asya’dan tamamen bağımsızca neolitik devrim de uygarlığa geçiş de (Orta ve güney Amerika’da iki kere ve muhtemelen bağımsızca) gerçekleşmiştir. Ama ehlileşebilir hayvan ve bitkilerin farklılığı (Kıvılcımlı’nın “*Coğrafya Üretici Gücü*” dediği) oradaki evrimin çok farklı bir yola girmesine de yol açmıştır.

Muhtemelen, ehlileşecek bir yük hayvanı olmaması nedeniyle tekerlek keşfedilmemiş ya da kullanılmamıştır. Eski dünya tarihi de insanların hayvanlara binmeden önce onları arabaya koştuklarını göstermektedir. Eski dünya karalar topluluğunun müdahalesinden korunmuş kalsaydı veya dünya sadece Amerika kıtaları kadar olsaydı, orada muhtemelen kapitalizme hiçbir zaman geçilemeyebilecekti. O zaman toplumların evrimi üzerine var olabilecek bir tarihsel maddecilik bu evrimi, bu tarihsel gidişi bir Amerikalı İbni Haldun gibi anlatacaktı, Marks gibi değil.

Başka bir örnek de Avustralya sunar. Asya’da, Amerika’da ve hatta Afrika’da birbirinden bağımsızca neolitik devrimler olmasına rağmen, Avustralya’da hiçbir zaman neolitik devrim gerçekleşmemiştir. Muhtemelen Avustralya’da var olan bitki ve hayvanlar ve iklim koşulları hiçbir zaman böyle bir devrim için koşulları sunmayacaktı. Avustralya uygun hayvan ve bitki türleri sunmadığı veya coğrafi koşullar bulunmadığı için, oradaki evrim ebediyen neolitik öncesinde

kalabilirdi de. Avustralya'nın tarihine bakılarak oluşacak bir sosyolojide, ne artı ürün, ne sınıflar, ne uygarlıklar, ne değer bulunmayacaktı. Örneğin Ekonomi Poliğin konusu bulunmayacaktı hiçbir zaman.

Bütün bunlar yaşadığımız tarihin olası tarihlerden biri olduğunu, ancak böyle başka olası tarihlerle bir kıyaslama içinde yaşanan tarihin, onu o yapan özgüllüklerin daha iyi kavranabileceğini gösterir. Eğer eski dünya karalar topluluğunda, atlar, sığırlar, pirinç ve buğday gibi tahıllar olmasa; subtropikal ırmaklar bulunmasa, muhtemelen hiçbir zaman uygarlığa ya da kapitalizme geçemeyen bir tarih de yaşanıyor olabilirdi.

Böylece o İlkel, Kölece Feodal veya Komün Uygarlık Kapitalizm sıralamalarının tarihin genel bir evriminin ifadesi olmaktan ziyade çok özel, hatta istisnai bir gidişinin ifadeleri olduğu ortaya çıkıyordu.

Yeni Sosyal Hareketlerin varlığını açıklama çabaları beni tarihi olası tarihlerden biri olarak ele alma yaklaşımına getirmişti.

*

Yeni bir düşünce kolay ortaya çıkmaz, bilinmeyen bir ormanda el yordamıyla yürüdüğünden, en yakındaki bir yola bile, yakınında olduğu bilinmediği için, uzun yollardan geçerek varabilir. Bilginin ilerleyişi biraz körebe oyununa benzer. Bir santim daha ileri gidildiği takdirde aranan bulunabilecekken, birden geri dönüp başka yön ve yerlerde arayışa koyulur insan.

Bu olası tarihlerden biri olarak tarih ve var olan tarihi bir cebirsel formüle verilmiş değerlerin özgül bir sonucu olarak ele alma yaklaşımına çok başka bir sorundan hareketle, çok başka bir bağlamdan yola çıkarak, çok uzun bir yoldan varmışım. Gerçekliğin ancak hayallerin aynasında daha derin ve doğru kavranabileceği sorunundan hareketle bu olası tarihler ve evrimler kavrayışına ulaşmışım.

Hapiste iken. *Devrimci Marksizm'de Geçiş Programı Anlayışı* [92] adlı bir Troçkistin yazdığı bir kitapla polemik yazmışım. Kitapta, Marksistlerin uğruna mücadele ettikleri toplumun bir programını yapmayacakları, ilke olarak böyle yapmanın yanlış olduğu savunuluyordu.

Bu tezi eleştirmişim [93]. Bu eleştirim derinleştikçe, sorunun hayal görmeyi reddetmekle ilgili daha derin bir metodolojik yanlışın ifadesi olduğunu, ama bu konuda daha derinleşmek ve düşünmek gerektiğini, fazla kaynağa ihtiyacım olduğunu seziyordum.

Daha sonra Almanya'da göçmenlere yönelik olarak *Ne Yapmalı* adlı dergiyi çıkarırken, Ernest Bloch'un *Umut İlkesi* kitabı üzerine yazıları araştırırken, Mandel'in bir yazısında tam da aradığımı bulmuştum. Mandel Umut ve Antisipasyonu Tarihsel Maddeciliğin bir kategorisi olarak tanımlıyordu. [94]

Mandel geleceğin bir ufku olmadan gerçekliğin doğru ve tam kavranamayacağını söylüyordu [95]. Bu yaşanan anın da başka olası tarihler olmadan kavranamayacağı anlamına da gelirdi.

Böylece yirminci yüzyıl tarihini ve bizzat Marksizm'in evrimini, var olan evrimi olası evrimlerden, var olun tarihi olası tarihlerden biri olarak kavrayarak çok daha derin ve doğru anlama olanağı ortaya çıkıyordu.

Evrim, açık uçlu tarih, doğum, hayal, tarihi olası tarihlerden biri olarak ele alma birbiriyle bağlı ve iç içe konular ve kavrayışlar olarak düşünceme yerleşiyordu.

Ama olası tarihlerden biri olarak tarih kavrayışına kategorik olarak doğrudan ters bir doğum ve normal bir doğum gibi sorunlardan hareketle değil, (çünkü bunlar farklı olası tarihlerdir de aynı zamanda,) gerçeğin ancak hayallerin aynasında daha doğru ve derin olarak kavranabileceği sorunundan hareketle, bir program kavrayışı sorunundan hareketle yaklaşmıştım. Tabii buradan kolayca doğum ve tersine gelişin aslında olası başka tarihler anlamına geldiğini de görebiliyordum.

*

Bu yaklaşım elbette yavaş yavaş şekillendi ve daha açık bir ifadeye kavuştu. İlk başlarda böyle bir yaklaşıma daha önce rastlamadığım için ifade edecek kavramları bulmakta çok zorlanıyordum.

Bunu ilk kez göçmenler hareketinin ve ulusal kurtuluş hareketlerinin varlığını açıklamakta kullanmıştım [\[96\]](#). Hem de burada anlatılan sıradan farklı olarak, daha henüz sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi kavramına ulaşmadan çok önce. Daha sonra Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin varlığını açıklamakta da başka mümkün tarihler yaklaşımını kullanmıştım [\[97\]](#).

Sonra, ulusal kurtuluş hareketlerinin veya ABD'deki siyahlar hareketinin varlığının da yeni sosyal hareketlerle aynı tarihsel gidiş içinde açıklanabileceğini görülünce, "*Yeni Sosyal Hareketler*"in **yeni olmadığını** görmüştüm.

Sonra oradan da Ulusal Kurtuluş Hareketlerini var eden mekanizmanın (eklemlenme, simbiyoz) açıklamasının ve özellikle kadın hareketinin geliştirdiği açıklamaların metodolojik özdeşliğini görerek, bu kavramın yeni sosyal hareketleri açıklayabileceği varsayımına ulaşmıştım.

Oradan da yine Prekapitalist bir çevreye yayılma bağlamında Mardel'in bunu zikretmesinden esinlenerek Sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi Kavramına ulaşmış ve oradan da Kapital ve Ekonomi Politikin Konusu, Yöntemi ve sosyolojiyle ilişkisi gibi konulara, yani Marksizm'e yapılan eleştiri ve düzeltme denemelerinin temel metodolojik yanlışlarına varmıştım.

Bir bakıma gerçekte burada anlatılan sıranın tam tersinden başlayarak o yolu kat etmişim.

*

Ama ortadaki teorik sorunlar, sadece körlük ve bu hareketlerin var oluşunun yarattığı sorunlar değildi. Örneğin Ekoloji ve Barış hareketi, buraya kadar ele alınan üç heretik damarda da, üç dip akıntısında da bulunmayan, bambaşka bir paradigma değişikliği ile ortaya çıkıyordu. Yukarıda sözü edilen her üç kanalda da (Klasik Marks-Lenin-Troçki; Batı Marksizmi ve Kıvılcımlı) Üretici güçler **nötr** (tarafsız) olarak kabul edilirler. Onların kurtarıcı ya da yok edici güçler olmaları, üretim ilişkilerine göre belirlenir. **Ucu açık bir tarih anlayışı, üretici güçlerin nötr olduğu bir kavrayışla çelişmez.**

Klasik Tarihsel Maddecilik Üretici Güçleri nötr olarak kabul ettiğinden tüm ilgisini, **üretim ilişkileri ve Politik üstyapının değiştirilmesi** konusunda yoğunlaştırmıştır. Üretim ilişkileri ve üstyapının Üretici Güçlerin gelişme düzeyine uygun olmadığında üretici güçlerin yıkıcı güçlere dönüştüğü kabul edilir. Zaten Doğum imgesi de tam bu yaklaşımı ifade eder.

Bunun sonucu olarak da ilişkiler ve siyasi biçim değiştirildiğinde var olan üretici güçlerin sosyalizme gidişin araçları olacağı gizli varsayımı vardır. Örneğin atom reaktörleri sonsuz bir enerji kaynağı olarak selamlanır. Ama Ekoloji ve Barış hareketi, **üretici güçlerin tarafsızlığını (nötr olarak kavranışını) sorgulamaya başlar**. Bu gerçek bir teorik altüstlük ortaya çıkarır.

Bu alt üst oluş şu örnekte çok açık görülebilir. Klasik anlayışta, burjuvaziyi yenebilmek için silah kullanmayı öğrenmek gerekir. Silah tarafsız kabul edilen bir araçtır. Bunu Egemen sınıflar ezenleri

baskı altında tutmak için kullanabildiği gibi, ezilenler de ezenlerin egemenliğine son vermek için kullanabilir.

Ne var ki, Atom bombası veya daha doğrusu ABC silahları söz konusu olduğunda bu kabul geçersizleşir [98]. Bu silahlar sınıfları ayırmaz, burjuvaziye karşı sınıf savaşı silahı olarak kullanılamazlar. Atom bombası sosyalizm için bir savaşın aracı olamaz. Ayrıca bu silahların kullanımı tüm insan türünün var oluş koşullarını ortadan kaldırabilir, insanların olmadığı yerde sosyalizm de olamaz.

Benzer şekilde, nükleer reaktörler, ortaya çıkardıkları binlerce yıl boyunca öldürücü ışınlar yayan artıklarıyla ve riskleriyle sosyalizme gidişte bir enerji kaynağı olarak düşünülemezler.

Bu olgular, o zamana kadar kabul edilmiş üretici güçlerin tarafsızlığı varsayımını sorgular. Marksizm ters taraftan, o zamana kadar üzerinde hiç düşünmediği bir noktadan ağır darbeler alır.

Bu eleştiri ve sorunlara karşı şöyle bir yaklaşımı benimsiyordum.

Ekonomi Politikasının konusunun ne olduğunun açığa çıkması bir yan ürün olarak üretici güçlerin tarafsızlığı veya taraflılığı gibi formüle edilebilecek sorunu çözecek araçları da sunmuş oluyordu.

Marksist teoride metodolojik olarak Üretici Güçlerin tarafsızlığı diye bir zorunlu kavrayış yoktur. Üretici Güçlerin nötralliğinin Tarihsel Maddeciliğin kavram sisteminin zorunlu bir ögesiymiş gibi kavranışı genellikle **Üretici Güçler** ve **Üretim Araçları** kavramlarının karıştırılmasıyla ilgilidir.

Üretim Araçları kavramı, her şeyden önce bir Ekonomi Politik kavramıdır, bir ilişkiyi tanımlar, aracın fiziksel özellikleriyle ilgili değildir. Üretici Güçler ise sosyolojik bir kavramdır.

Bir ekonomi politik veya mülkiyet ilişkisi kavramı olarak, üretim araçlarının niteliği, tıpkı malların özellikleri veya iş gücünün diğer özellikleri gibi ekonomi politikasının konusu değildir.

Örneğin bir traktör, ancak belli ilişkiler içinde bir üretim aracıdır. Ekonomi politikasının konusu bu ilişkilerin kendisidir. Somut olarak bu traktörün neyle işlediği veya hangi işte kullanılıp hangi kullanım değerini ürettiği ekonomi politikasının konusunu oluşturmaz. Bu nedenle, üretim araçlarının fiziksel nitelikleri ekonomi politikasının konusu olmadığından, ekonomi politik nesnesi olarak, tıpkı metallerin kullanım değerleri veya işgücünün çeşitli özellikleri gibi tarafsız kabul edilirler ve edilmelidirler.

Ama Üretim Araçlarının fiziksel özellikleri, tıpkı malların kullanım değeri veya işgücünün özellikleri gibi, sosyolojinin konusudur. Dolayısıyla tıpkı üretilen ürünler gibi bu yanlarıyla sosyolojinin konusunu oluştururlar.

Birçok durumda Üretici Güçler Teknolojinin veya Üretim Araçlarının karşılığı olarak kullanıldığından, bu anlamlarıyla elbette, fiziksel nitelikleri, yapıları ve işlevleriyle sosyolojinin konusudurlar.

Üretici Güçler söz konusu olduğunda, Üretici Güçlerden sadece teknik anlaşılabilirse bile, sosyolojik bir kavram olarak bunların tarafsızlığı gibi zorunlu bir koşul yoktur. Kaldı ki, Kıvılcımlı'nın Üretici Güçler kavramı ve kullanışı (Teknik, Coğrafya, İnsan ve Tarih) Üretici Güçlerin tarafsızlığı gibi bir anlayışı tamamen dışlamaktadır da.

Ne var ki, öğretinin kendisinde üretici güçlerin tarafsızlığı gibi bir koşul olmadığı, barış ve Ekoloji hareketinin ortaya çıkışı ve ondan sonra gelen eleştirilere kadar, konu olmamış ve bilince çıkmamıştır.

Yıllar önce örgütlerin işlevleri ve örgütlenme ilke ve biçimleri arasındaki ilişkileri ele almış;

buradan **Yapı ve İşlev kategorilerinin** ilişkisine geçmiş, bu genel ilişkiden hareketle, örneğin Marks'ın, Proletarya'nın burjuva devlet cihazını sınıfsız topluma gidişte kullanamayacağı önermesinin, bizzat bu **genel ilişkinin özgül bir ifadesi** olduğu sonucuna ulaşmıştım.

Yani aslında Marksizm'de Yapı ve İşlev kategorilerinin diyalektik kavranışı, araçlar, organizmalar ve örgütler ile onların işlevleri arasında zorunlu bir ilişki olduğu kavrayışına dayanır. Yapı yoğunlaşmış işlevdir.

Bu genel Yapı ve İşlev kategorilerinin Biyolojideki karşılığı Anatomi ve fizyoloji'dir. Organların fizyolojileri, yani işlevleri ile Anatomileri yani Yapıları arasında zorunlu bir ilişki vardır.

Tarihsel Maddeciliğin temel kavramı olan Üretici Güçler ve Üretim İlişkileri kavramları, aynı zamanda, Yapı ve İşlev, Anatomi ve Fizyoloji'nin Sosyoloji'deki karşılığıdır. Biyolojik alemde organların işlevlerinin değişmesi yapılarının değişmesine dolayısıyla farklı türlere; toplumda üretici güçlerin değişmesi üretim ilişkilerindeki değişmelere dolayısıyla farklı toplum biçimlerine yol açar. Dolayısıyla Üretici güçlerin tarafsızlığı gibi bir kavrayışın, organların fizyolojileri ve anatomileri arasında veya yapı ile işlev arasında bir ilişki olmadığı kavrayışına varması gerekir. Marksizm'in sorun böyle ele almadığı ise aşikardır.

Marks **Üretici Güçlerin Gelişmesinden, soyut düzeyde emek üretkenliğinin yükselişini** kast ettiğinden, yani soyut olarak **emek üretkenliği** ile **toplumsal formasyonlar arasındaki ilişkiyi** söz konusu ettiğinden, Üretici Güçlerin tarafsızlığının, kavramın içinde var olduğu gibi bir kanı oluşmaktadır.

Ancak sosyolojik olarak, somut tarihte, emek üretkenliğinin artışıyla ne üretildiği ve bu emek üretkenliğinin kaynağı elbette sosyolojinin konusudur.

Marks'ın, İşçi sınıfının sınıfsız topluma giden yolda burjuva devlet cihazını kullanamayacağı önermesi, son duruşmada yapı ve işlev arasında kopmaz bir ilişki olduğu, yapıların tarafsız olmadığı varsayımına dayanır. Burjuva devlet cihazının sınıfsız topluma gidişte bir araç olarak kullanılamayacağı, onun parçalanıp, bu işleve uygun, çoğunluğun üzerinde baskı aracı olamayacak ve bunun için kullanılamayacak bir yapı kurulması gerektiği önermesinin ardında, yapının tarafsız olamayacağı metodolojik kavrayışa dayanan bir varsayım yatıyordu.

Marks sadece devletten, politik cihazdan söz etmişti ve Burjuva toplumunun maddi araçlarından hiç söz etmemiş, bu konuyla daha ziyade emek üretkenliği düzeyinde ilgilenmişti, ama bu, burjuva **toplumunun maddi araçlarının ve örgütlenmelerinin de sınıflı topluma gidişte proletarya tarafından kullanılamayacağı ve onun araçları olamayacağı önermesini dışlamıyordu.** Ancak Marksizm'i bir yöntem değil bir hazır reçeteler bütünü olarak anlayanlar dışladığı sonucu çıkarabilirlerdi.

Böylece Proletaryanın sınıfsız topluma gidişte bu burjuva toplumunun devletini kullanamayacağı gibi, **bu toplumun maddi araçlarını da kullanamayacağı** önermesi Marksizm'in özüyle çelişmediği gibi bu önermeyi gerektirir sonucuna ulaşıyordum.

Burada bir adım daha atıyor ve sadece Üretici Güçlerin (Tekniğin) ve Devletin (Politik cihazın) değil, tüm toplumsal kurumların ve yapıların, tüm günlük hayatın örgütlenmesinin, bu uygarlığın tüm maddi araçlarının da sınıfsız topluma gidişte araçlar olarak kullanılamayacağı sonucunu çıkarıyordum. Çünkü onların bu kara ve baskıya dayanan toplumdaki işlevleri onların yapılarında ve örgütlenmelerinde yoğunlaşmış bulunuyordu.

Bu noktada, Örneğin Foucault'nun hapishaneler, hastaneler vs. üzerine yazdıklarının, aslında

Marksizm'in yapması gereken bir işi yapmak olduğunu ve bu gibi çalışmaların genellikle Marksizm'e karşı bir bayrak altında yapılmalarına rağmen, Marksizm'in kazançları ve yaptığı ilerlemeler olarak Tarihsel Maddecilik tarafından kolaylıkla benimsenebileceği ve benimsenmesi gerektiği sonucuna ulaşıyordum. Bütün bu çalışmalar bu günkü toplumun maddi ve örgütsel araçlarının tarafsız olmadığını ve sınıfsız bir topluma gidişin araçları olarak kullanılamayacağını kanıtlamış oluyordardı. Ve bu sonuç Marksizm'le hiçbir şekilde çelişmiyor aksine onu doğruluyordu.

Aslında bu noktaya Foucault gibi düşünürleri ve eserlerini tanımadan çok önce kendi kendime varmıştım. Örneğin iş gücünün yeniden üretimini ucuza getirmek için örgütlenmiş bir aile yapısına göre planlanmış evler, o evlere dayanan şehirler de sınıfsız topluma gidişin ve kadın üzerindeki baskının ortadan kaldırılmasının araçları olamazlar sonucunu çıkarıyordum daha Avrupa'ya ilk çıktığım ve kadın hareketi ile ilk tanıştığım sıralarda.

Kadın üzerindeki baskı, evlerin mimarisinden, döşemesinden, çamaşır makinesi denen aletin kendisine kadar bütün bu araçlar tarafından yeniden üretilir ve bunlara dayanarak kadının üzerinde baskının olmadığı bir topluma ulaşılamaz diyordum.

Hatta bu sonucu eşitsiz ve bileşik gelişim ile birleştirerek, bu gün burjuva uygarlığının gelişmediği yerlerin, en geri bölgelerin, sosyalist bir uygarlığa geçiş için daha büyük bir avantaj sunduğu gibi sonuçlar bile çıkarıyordum. Otobanları, evleri, şehirleri aletleriyle bu uygarlığın tüm araçlarını parçalamak çok daha zordu bunların olmadığı geri bir ülkede neredeyse boş bir beyaz kağıt üzerine yapmaktan.

Tabii bu yatkınlıkla kolayca örneğin çocukluk, yaşlılık, hastaneler, hapishaneler, zaman, serbest zaman, tatil, iş, yaşam ve iş alanlarının ve zamanlarının ayrımı vs. gibi tüm modern toplumun günlük hayatını düzenleyen örgütlenmelerin ve yapıların da kapitalizm ile kopmaz bir bağ içinde olduğu sonucuna ulaşıyordum.

Aynı şekilde, iktidarın merkezi olmadığı, her alana dağılmış olduğu; ya da bizzat medyumun mesaj olduğu gibi sonuçları Marksizm'in de benimseyebileceği sonucunu çıkarıyordum.

Bu durumda kapitalizm ile sosyalizm arasındaki **geçiş dönemi**, sadece **proletarya diktatörlüğü** denen siyasi biçimi değil, **maddi araçları ve örgütlenme biçimlerini de kapsayan bir geçiş dönemi** olmak zorundadır sonucuna ulaşıyordum.

Tıpkı devleti gibi, bu toplumun maddi araçları da sınıfsız topluma gidişte kullanılamazlardı ve tıpkı devleti gibi parçalanmaları gerekiyordu. Ama bu devlet gibi bir anda yapılamazdı ve bilinçli bir biçimde adım adım uzun bir geçiş dönemi içinde gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

*

Ama Üretici Güçlerin tarafsız olmadığı sorunundan hareketle ulaşılan, bu uygarlığın hiçbir şeyinin tarafsız olmadığı ve sınıfsız topluma gidişte kullanılamayacağı sonucu, program anlayışında köklü bir devrim gerektiriyordu.

Klasik programlar sadece mülkiyet ilişkileri ve siyasi biçimdeki değişiklikleri içeriyorlardı. Ama bu uygarlığın maddi araçları ve örgütlendiği biçimler de sınıfsız topluma geçişte kullanılamayacağından programımız sadece üretim ilişkileri ve siyasi biçimi kapsamakla yetinemezdi, **program artık başka bir uygarlığı taslaklaştırmak zorundaydı.**

Ama başka maddi araçlar, başka örgütlenme biçimleri, başka ürünler demek aynı zamanda bir bir değer yargısı da demektir.

Bu durumda devrimci bir partinin, bu gün var olan toplumun bütün örgütlenmesinin, yapısının

dayandığı değer yargılarını karşıya alıp başka bir değer yargıları sistemini savunması gerektiği sonucu ortaya çıkıyordu.

Bu da var olan bütün klasik sosyalist ve işçi hareketinin politikasını ve mücadelesini tümüyle gözden geçirmeyi gerektiriyordu.

Böylece sosyalist hareketin örneğin daha fazla tatil günü için değil, tatili ve işteki yabancılaşmayı hedefe alması gerektiği; emeklilik için değil, yaşlılıkta üretimden kopuk yaşlılar gettosuna tıklılmayı hedefe alması gerektiği gibi programının da kökten değişmesi gerektiği ortaya çıkıyordu.

Böylece yeni sosyal hareketler ve sorunlarını çözüme çabaları, Üretici Güçlerin tarafsızlığı gibi sorunlar ve eleştirilerden hareketle beni başka bir uygarlığı programlaştırma, program anlayışında, dolayısıyla stratejide kökten değişiklikler gerektiği sorunuyla karşılaşıyordu [\[99\]](#).

Yeni bir uygarlık programı sorunuyla Yeni Sosyal Hareketler bağlamında karşılaştığımdan, bu yeni bir uygarlık programının yeni sosyal hareketlerin ortaya koyduğu sorunlara bir cevap olması gerektiği gibi bir kanım vardı. Dolayısıyla yeni bir uygarlığın programlaştırılması sorusunun cevabını, Yeni Sosyal Hareketleri var eden sorunlarda arama eğilimi gösteriyordum. Özellikle Günlük Hayat alanında yoğunlaşarak bir başka uygarlığı taslaklaştırma yolunda ipuçları yakalayabileceğimi düşünüyordum.

Böylece seksenlerin sonuna doğru Yeni Sosyal Hareketlerin ortaya koyduğu sorunları çözüme çabaları sonunda, önüme, eski program anlayışlarından farklı başka bir uygarlığın tasavvuruna dayanan bir uygarlık programı hazırlama görevi çıkmış bulunuyordu.

Doksanlı yıllar boyunca teorik ilgimin merkezinde bu başka bir uygarlığın programlaştırılması sorunu bulundu. Bu çabaların somut sonucu, doksanlı yılların sonunda, yirmi birinci yüzyıla girerken, Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Bir Manifesto gibi yazdığım ve Marks-Engels'in yazdığı *Manifesto*'ya öykündüğüm, *Geleceği ve Geçmişini Kurtarmak* adlı metin oldu.

Başka bir Uygarlık Programı sorununun cevabının ise Yeni Sosyal Hareketler veya Günlük Hayat alanında değil Ulus ve Din kavramlarında olduğunu ve cevabı yanlış yerde aradığımı, ancak on beş yıl sonra Ulus ve Din'in Marksist bir teorisini taslaklaştırdığımda görebilecektim.

*

Toparlarsak. Kabaca seksenlerin ortasına kadar teorik ilgimin merkezinde üç heretik geleneğin katkılarının uyumlu bir sistem içinde toparlanması bulunuyordu. Bunu iyi kötü başardığımı düşünüyordum.

Doksanlı yıllara kadar ise teorik ilgimin merkezinde "Yeni Sosyal Hareketler" in gerek varlığının, gerek onları var eden nedenlerin, gerek onların ortaya attıkları sorunların ve yaptıkları katkıların uyumlu bir kavram sistemi içinde toparlanması ve açıklaması bulunuyordu. Bu sorunu da iyi kötü çözdüğümü düşünüyordum.

Ayrıca bu çabaların sonuçları birbiriyle de uyumluydu ve birbirini tamamlıyorlardı.

Doksanlı yıllardan itibaren ise, ulus, uluslar ve ulusçuluk sorununu bu teorik kazanımlarla uyumlu bir sistem içinde toparlama ve açıklama çabası, bir uygarlık programı sorunuyla birlikte teorik ilgimin merkezine geçti.

Ulus ve ulusçuluk sorununun teorik ilgimin merkezine geçmesinde Doğu Avrupa'nın çöküşüyle birlikte, Tarihin sanki yirminci yüzyılın başında kaldığı yere döner ve kaldığı yerden devam eder gibi bir yol izlemesinin, yani ulusal hareketlerin ve ulusların boğazlaşmalarının dünyanın gündemini

kaplamlarının belli bir etkisi vardı. Ama esas nedenler doğrudan politik faaliyetimin ortaya çıkardığı sorunlardaydı.

Seksenli yıllar boyunca Türkiye'ye yönelik politik faaliyetim, o sıralar Stalinizmi ve Uluslararası sosyalist ve işçi hareketinin tarihini bir şekilde gündeme alıp tartışmaya başlamış Türkiye soluna, Yeni Sosyal Hareketlerin ortaya çıkardığı teorik sorunları ve bunların önemini anlatma çabalarından ibaretti [\[100\]](#).

Bu biraz Müslüman mahallesinde salyangoz satmak gibiydi. Bu sorunlar işçi sınıfını, komünist hareketin tarihini veya Stalinizmi yeni keşfetmeye başlamış Türkiyeli sosyalistlerin ufku dışında kalıyordu. Troçkist denilenler ise, bu konuları tartışanların yakında kitleler halinde "imana gelip" Troçkist olacaklarını bekliyorlardı. Onların namazı zaten kılınmış olduğundan, bu gibi sorunlarla ilgilenmezlerdi. Bu nedenle bu çabalar yankısız kalmaya mahkûmdu ve yankısız kaldı.

Duvar'ın çöküşüyle birlikte sol diye ne varsa bitince, Türkiye'de az çok bir dinamizm ve yükselme eğilimi gösteren hareket Kürt hareketi kalmıştı. Bu durumda Türkiye'ye yönelik politik çalışmada yapabileceğim tek şey, bu harekete destek vermek olabilirdi. Bu desteğin egemen ulusun içinden yapılmasının ayrıca bir örnek olarak da çok önemi vardı.

Böylece Türkiye'deki mücadeleye ilişkin olarak, Kürt Ulusal Hareketi ve sorunları, bu politik destek nedeniyle Uluslar ve ulusçuluk konusunun teorik ilginin merkezine geçmesinde kanallardan birini oluşturuyordu [\[101\]](#).

Ama ikinci bir kanal daha vardı ve bu Avrupa'daki göçmen azınlıklar veya siyah hareketi ve onun sorunlarıydı.. Avrupa'da yaşayan bir yabancı olarak aynı zamanda Avrupa'daki göçmenler ve siyahlar hareketi içinde de yer alıyor ve politik bir çalışma içinde bulunuyordum.

Ve henüz doğma eğilimi gösteren bu hareket de bir Yeni Sosyal Hareketler kategorisinden bir hareket olduğundan, Yeni Sosyal Hareketler ile ilgili yukarıda anlatılan teorik çabalar, bu alandaki politik çalışmalar ile karşılıklı bir ilişki içinde geliyordu.

Yabancılar hareketi içinde sosyalist ve radikal bir kanat oluşturmaya çalışıyor ve böyle bir çizginin programatik, stratejik, taktik ve örgütsel sorunların açıklığa kavuşturulmasına çalışıyorduk [\[102\]](#).

Yeni Sosyal Hareketler ortak bir kavram sistemi içinde toparlanabildiğinden, Siyahlar ya da Göçmenler hareketi içinde yaşanan deneyler ve ulaşılan sonuçlarının gerekli değişiklikler yapıldığında diğer Yeni Sosyal Hareketlere, örneğin Kadın veya Ulusal Kurtuluş Hareketlerine veya Çevre hareketine de kolayca aktarılabilirdiği görülüyordu.

Bu bağlamda, yabancılar hareketi içinde şöyle bir çizgiyi savunuyorduk: Avrupa'daki siyahlar veya yabancılar eşit haklara sahip olmalı, ırk ayrımcılığına uğramamalıdır. Ama bunun için, yalnız Türkiyelilerin mücadelesi yetmez, tüm göçmen ve siyahların mücadelesiyle birleşmeleri gerekir. Sadece Türkiyeliler olarak yapılacak mücadele veya lobi çalışması başarısızlığa mahkumdur ve son duruşmada Türk devletinin dış politikasının veya diplomasisinin basit bir aracı olarak kalır ve manüplasyonlara yatkındır.

Ama sadece yabancılar ve siyahlar olarak mücadele de yetmez, çünkü yabancılar nüfusun küçük bir bölümüdür. Nüfusun çoğunluğunu kazanmaları veya en azından tarafsızlaştırmaları veya hayırhah bir tutum almalarını sağlamaları gerekir. Ne var ki, yerli nüfus doğrudan çıkarları bakımından yabancıların eşit haklı olmasından doğrudan çıkarlı değildir.

Bu durumda onların kazanılması başka bir yol izlemelidir. Yabancılar veya siyahlar, beyazların karşısına başka bir değerler sistemiyle çıkarlarsa onların desteğini alabilirler. O halde yabancılar kendilerini yabancıların talepleriyle sınırlamamalı, toplumun karşısına bütünsel bir alternatif programla çıkmalıdır diyorduk ve somut bir politik stratejiden hareketle de tekrar başka bir uygarlığı taslaklaştırma sorunuyla yüz yüze geliyorduk.

Ne var ki esas hedef, yabancıların **Avrupa’da uğradığı ırk ayrımcılığına ya da eşitsizliğe son vermek** olarak kalıyor, program, strateji, taktikler ve örgüt biçimleri bu hedeften hareketle şekilleniyordu.

Seksenli yılların sonunda, Doğu Almanların dünyanın imtiyazlıları arasına katılmak için Duvar’ı yıkmaları, eşitlikçi bir toplum uğruna savaşmak istememeleri, “*Biz Halkız*”dan bir harfi tarif değişimiyle “*Biz bir Halkız*”a geçmeleri eski hedef ve problem koyuşlarının bu günkü dünyaya uymadığı kanısını doğurdu.

Hele Doğu Almanlarla aynı şeyi yapmak isteyen Arnavutların veya Doğu Almanya’da çalışan Vietnamlı ve Mozambikli işçilerin apar topar geri fırlatılmaları gibi gözlemlerin sonuçları üzerine düşününce tüm görüşleri olmadı baştan gözden geçirmek gerektiği ortaya çıktı.

Birden bire o ana kadar izlediğimiz eşit haklar mücadelesinin artık gerici bir karaktere büründüğünü gördük. Çünkü bu, Doğu Almanların yaptığını yapmak gibiydi. Avrupa’da diğer Avrupalılarla eşit haklar için mücadele etmek, yeryüzünden ayrıcalıkları kaldırmak değil, dünyanın imtiyazlıları arasına katılmak için mücadele etmek anlamına gelirdi. Bir sosyalist ise bunun için mücadele edemezdi. O halde yabancılar hareketi içinde başka bir program ve strateji savunmak gerekirdi. Ayrıcalıklılar arasına girmek değil, ayrıcalıkları yok etmek. **Avrupalılarla aynı haklar için değil, Avrupalılığı yok etmek** program olmalıydı.

Yani bu kendimizi Avrupa’nın mı yoksa dünyanın siyahlarının mı bir parçası olarak gördüğümüz sorunuydu. Bizler dünyanın siyahlarının Avrupa’daki parçası olarak davranmalı, program, strateji ve taktik ve örgütlerimizi böyle oluşturmalıydık. Avrupalıların en kötü haklara sahip bölümü olarak değil, dünyanın siyahlarının daha imtiyazlı bir bölümü olarak görmeliydik. Kaderimizi beyaz değil siyahlarla birleştirmeliydik [\[103\]](#).

Soruna böyle bakınca, Irkçılığın dünyada bir **tehlike değil**, bir **realite** [\[104\]](#) olduğu ortaya çıkıyordu. Bunun görülmesini engelleyen, insanların ulusal devlet ve sınırları var oluşun tek mümkün biçimiymiş gibi görmeleri idi. Artık ulusçuluk ve ulusal sınırlar, Avrupa’da olduğu gibi, en demokratik biçimlerinde bile, dünya çapında bir ırk ayrımcılığının, dünyanın siyahlarını bir Bantustanda tutmanın bir aracıydı. Dolayısıyla artık ırkçılığa karşı mücadele uluslara ve ulusal sınırlara karşı olmalıydı.

Yabancılar (siyahlar) hareketinin stratejisi ve ırkçılığa karşı mücadelenin sorunları, ulusal sınırlar yeni apartheid düzeninin, ırkçılığın sınırları olduğundan, bizi doğrudan uluslara ve ulusal sınırlara karşı mücadele sorunuyla, dolayısıyla bir teorik sorun olarak uluslar ve ulusçulukla ikinci bir kanaldan yüz yüze getiriyordu.

Böylece Türkiye’de Kürt hareketini Egemen ulusun içinden desteklemek; Avrupa’da bir siyah veya yabancı olarak Dünyanın siyahlarının mücadelesini desteklemek, bizi iki kanaldan Ulus ve ulusçuluk sorunuyla karşı karşıya getiriyordu.

Ama bu iki kanal ve ortaya çıkardığı sorunlar sadece Ulus ve Ulusçuluk sorunuyla değil, aynı

zamanda devrimci mücadele ve hareketin bir çok stratejik ve programatik sorununu da gözden geçirmeyi gerektiriyordu. Bu nedenle başlangıçta dikkatim doğrudan ulus ve ulusçuluktan ziyade, bu sonuçların gözden geçirilmesine yönelik oluyordu. Ulus ve Ulusçuluk konusuna geçmeden önce, bu sorunlar kısaca özetlenebilir.

*

Zengin ve fakir ülkeler arasındaki farkın muazzam boyutları dünya işçi sınıfının bölünmüşlüğü anlamına geliyordu [\[105\]](#) ve bunun sonuçları üzerine düşünülünce bütün bilinenler alt üst olduğu görülüyordu.

Dünyada zengin ve yoksul ülkeler arasındaki fark öylesine büyüktü ve yoksullar öylesine büyük bir kitleydi ki, her eşitlikçi devrimin hedefi olan, dünya çapında zenginlik ve yoksulluk farklarına son vermek veya bunları asgariye indirmek, zengin ülkelerin işçilerinde bu günkü konumlarından bir geri gidiş anlamına gelirdi [\[106\]](#).

Bu durumda, doğrudan ekonomik çıkar bakımından, **zengin ülkelerin işçilerinin dünya çapındaki eşitlikçi bir düzenden çıkarı yoktu.**

Ama bu olgu **o güne kadar üzerine kafa yorulmamış**, olası görülmemiş başka sonuçları ortaya çıkarıyordu.

Marks, Engels, Lenin, Troçki vs. hiç biri, ileri ülkelerin işçilerinin eşitlikçi bir toplumdan çıkarılı olmayacakları bir durumu var saymamışlardı. Onlar hep bu işçilerin dünya çapında eşitlikçi bir düzenden çıkarılı olacağı var sayımına dayanmışlardı. Sosyalizm de bu nedenle mümkün görülüyordu. Avrupa ve Amerika işçilerinin dünya çapında eşitlikçi bir düzen için mücadele edecekleri var sayılıyordu. Onlar istemediği takdirde sosyalizm olamazdı.

Klasik Marksistlerin akıllarına bile getirmedikleri ise şimdi bir gerçektir. **Dünyanın siyahları dünya çapında eşitlikçi bir düzen isteyebilir ama yapamazdı. Beyazları ise yapabilir ama istemezdi.**

Eğer Marks-Engels, Lenin, Troçki'ye bu durum sorulsaydı bu umutsuz bir durum, böyle bir durumda sosyalizme geçilemez derlerdi. Şimdi olan tam da bu hiç akla bile getirilmeyendi.

Bu umutsuz durumda sosyalistler olarak umutsuz bir savaş yürüttüğümüzün bilincinde olmalıydık [\[107\]](#). Durumun umutsuzluğunu gizlememeliydik ve bütün program ve politikamızı bu umutsuzluktan hareketle tanımlamalıydık. Öncelikle, sosyalizm uğruna mücadele durumun umutsuzluğunu veri kabul ederek işe başlamalıydı. Bu önceki, umuda dayalı sosyalizm anlayışlarının tam zıddına geçiş anlamına geliyordu.

Ama hiçbir şey yüzde yüz belirli olamayacağı için, tam da o belirsizlik nedeniyle, küçük bir olasılık bulunuyordu sosyalizm için. Dolayısıyla sosyalizm için mücadele, bu belirsizliğe ve küçük olasılığa dayanma durumundaydı [\[108\]](#). Eskiden ise tarihin tekerleğinin sosyalizmden yana döndüğü veya devrimin de barbarlık kadar güçlü ve eşit düzeyde bir olasılık olduğu var sayılıyordu.

Artık sosyalizm, “bilimsel” değil, “ütopik” olmalı ve bir ahlaki seçime dayanmalıydı. Bilimsel olarak pek ala insanlığın hiç de sosyalizme doğru gitmediği, yok oluşa gittiği kanıtlanabilirdi. Tarihin ve toplumun yasaları bizden yana değil, bize karşıydı.

İnsanlar, özellikle zengin ülkelerin işçileri ve halkı, artık doğrudan ekonomik çıkarlarıyla değil, bir

ahlaki seçim olarak sosyalizme çağrılmalıydı. Eskiden sosyalistler esas olarak refahta eşitlik öneriyorlardı, artık yoksullukta eşitlik önermeliydik.

Bu ise yine başka bir uygarlık ve değerler sistemi sorununu gündeme getiriyordu.

Böylece birbirinden ayrı üç koldan başka bir uygarlığın programlaştırılması sorunu ortaya çıkıyordu. (1) Bu uygarlığın maddi araçlarının, yapısının ve organizasyonlarının sınıfsız topluma gidişin araçları olamayacağı; (2) siyahların dünyanın beyazlarını kazanması gereği; (3) Sosyalizmin artık zenginlikte ve refahta değil yoksullukta eşitlik önerebileceği ve sosyalizmin bir ahlaki seçim olması gerektiği.

*

*

İşçi Sınıfının dünya çapında Siyah ve Beyaz bölünmüşlüğü, sürekli devrim perspektifini ve sürekli devrimin iki ayağında da yok ediyordu.

Geri ülkedeki sosyalist devrim, dünya çapında sosyalist bir toplum idealiyle, dolayısıyla ulusal devletlere ve sınırlara karşı harekete geçtiği an, bu programıyla bile ileri ülkelerdeki beyaz işçinin çıkarları için bir tehdit anlamına gelecekti [110]. Dolayısıyla Lenin ve Troçki'lerin, geri bir ülkede devrim yapıp ileri ülkelerin işçilerine yardımcı olma stratejisi anlamını yitirmiş bulunuyordu. Geri ülkedeki bir devrim sadece ileri ülkelerdeki işçilerin o eşitlikçi devrimi boğma arzularını harekete geçirebilir veya onlar bu yönde hükümetlerini desteklerlerdi.

Ama bu durum, Sürekli Devrim'in öbür ayağını da yok ediyordu. Yoksul ülkelerin işçileri her hangi bir şekilde iktidara geldiklerinde (bir an için Doğu Avrupa'nın yıkılışının yarattığı demoralizasyon ve aynı filmi bir kere daha görme kaygısı bir kenara bırakılsa bile) ileri ülkelerin işçilerinin yardıma gelmeyeceklerini hatta kendilerine karşı duracaklarını bileceklerinden sosyalist dönüşümlere geçmeyecekler, kendilerini sadece demokratik görevlerle sınırlayacaklar demektir.

Bu durumda devrimin gidişi, adeta "**Süreksiz Devrim**" karakteri taşıyacaktı. Dünya işçi sınıfının siyah beyaz bölünmesinin ortaya çıkardığı bu "*Sonuçlar ve Olasılıklar*"a, Troçki'ye atfen "*Süreksiz Devrim*" denilebilirdi.

Güney Afrika'nın girdiği evrim bu eğilimi doğruluyordu. Nikaragua'da Sandinistlerin iktidardan uzaklaştırılması da bir anlamda bu çıkarsamanın doğrulanmasıydı. Hatta Doğu Avrupa'daki gelişmeler bile bir anlamda bu kendini demokratik görevlerle sınırlama olarak görülebilirdi. Daha sonra Brezilya'da İşçi Partisi ve Lula iktidarı, Venezüella gibi ülkelerde de gerçekleşen ve şimdi de "*21 Yüzyıl Sosyalizmi*" denerek vaftiz edilen gelişmeler de bu öngörülen eğilimin bir gerçekleşmesiydi.

Bu işçi ve emekçi iktidarlarının kendilerini demokratik görevlerle sınırlaması, yüzyılın başında Pavrus'un öngördüğü, kısmen İsveç veya Avustralya gibi ülkelerde gerçekleşmiş olan, İşçi iktidarı altında kapitalizm ve demokratik dönüşümler yolunun yeni bir versiyonuna yol açardı.

Bu iktidarlar, kapitalizm altında işçiler için belli haklar ve demokratik karakterde dönüşümler anlamına geleceğinden, son duruşmada o ülkedeki kapitalizmi ve burjuvaziye güçlendirirlerdi. Hatta bu bir anlamda yarı emperyalist güçlerin ortaya çıkması anlamına gelirdi.

*

Gerçekten de bu "*Süreksiz Devrim*" eğilimi, Türkiye gibi bir ülkeye uygulandığında, Güney Afrika'nın da gösterdiği gibi, kendini demokratik dönüşümlerle sınırlayan bir işçi veya halk iktidarı,

fiilen bu ülkenin politik, kültürel, askeri etkisinin nüfus bölgesinin genişlemesi; yani barışçıl yollarla emperyalist yayılması anlamına geleceği görülüyordu.

Bu durumda, sosyalistler için ortaya bir açmaz, bir paradoks çıkıyordu.

Demokratik devrim, örneğin Kürt halkının uğradığı ulusal baskıya karşı mücadele ve Kürt halkının mücadelesinin desteklenmesi fiilen, o ülkenin burjuvazisine hizmet eden bir anlam kazanıyordu [\[111\]](#).

Ama bu sonuca yol açar diye demokratik mücadeleyi desteklememek de olmazdı. Tarafsızlık, fiilen gerici askeri bürokratik kastın desteklemek anlamına gelirdi [\[112\]](#).

Keza açmaz dünya ve ülke ölçütlerinde politika yapma veya sekt olarak kalma biçimlerinde de ortaya çıkıyordu.

Bir ülke çapındaki demokratik mücadeleye verilen desteğin, fiilen o ülkede kapitalizme ve burjuvaziye yaramasından, bir ülke çapında artık sosyalist politika yapılamayacağı, sosyalist politikanın ancak dünya çapında yapılabileceği anlamına geliyordu [\[113\]](#).

Ama Politik mücadeleyi sosyalist bir hedefe yönelik olarak dünya çapında beyazlığı ortadan kaldırmak, ulusal sınırları yıkmak talebine yöneltmek ise, fiilen ülkeler çapındaki politik mücadelelerin kalmak, bir propaganda mahfilciği, bir sekt olarak kalmak demektir. Sekt olarak kalmamak için, ülke ölçüsündeki demokratik mücadeleye katılmak ise, son duruşmada fiilen kapitalizme ve burjuvaziye hizmet anlamına geliyordu.

Bu açmazdan nasıl çıkılabilirdi?

Her şeyden önce bu açmazın açıkça koyulması gerektiğini savunuyordum [\[114\]](#).

Kendi sosyalist hedeflerimizi de açıkça koymanın yanı sıra ve demokratik mücadeleye desteğimizin sonuçlarının da aslında son duruşmada kapitalizme ve burjuvaziye hizmet edeceğini de açıkça koymanın bu açmazı nispeten ortadan kaldırabileceğini düşünüyordum. Çünkü her devrimde ve radikalleşmede bir de hesaplanamayacak bir moment vardır. Eğer köklü bir demokratik devrime öncülük edilebilse, sosyalist hedefler ve açmazlar da baştan açıkça söylenmiş ve savunulmuşsa, pek ala devrim bir ölüm pırendesi daha atıp, dünya çapında bir sosyalist programla ve başka bir uygarlık tasarısıyla ortaya çıkabilirdi. Bu zayıf da olsa bir olasılık olarak bulunuyordu. Ama bütün bunların olabilmesi için her şeyden önce açıkça bu açmazları koymak gerekiyordu.

Tabii bu demokratik hedeflerin son duruşmada burjuvaziye ve kapitalizme hizmet etmesi aynı zamanda bu taleplerin burjuvazi ya da akıllı Türk milliyetçileri tarafından savunulabileceği anlamına da geliyordu. Yani sosyalist olarak savunulan bütün demokratik talepler bir burjuvanın, bir akıllı Türk milliyetçisinin çıkarı açısından da savunulabilirdi. Ve tam da böyle olduğu gösterilerek de bu açmaz bir ölçüde olsun aşılabilirdi.

Bu düşünceyle örneğin Kürt hareketini desteklemek için *Özgür Politika*'ya yazdığım yazılarda, sosyalistlerin savunduğu bütün demokratik taleplerin, bir Türk milliyetçisi tarafından da savunulabileceğini göstermek için, "*Bir Türk Milliyetçisi Olarak*" alt başlığıyla yazılar yazıyor, sonra da bir sosyalist olarak bizzat o yazılarda savunulan görüşleri eleştiriyordum. Böylece açmazı aşmanın somut bir örneğini vermeye çalışıyordum. [\[115\]](#)

Bu aşamada henüz farklı ulusçulukların; toprağa dayanan ve tarihsiz, nispeten demokratik ulusçuluklar ile bir dile, etniye, soya, tarihe dayanan gerici ulusçulukların farkını göremiyordum.

Demokratik bir devrimin aynı zamanda farklı bir ulusçuluk tanımı anlamına geleceğini, yani ulusun tanımından dili, dini, etniyi, tarihi çıkarmak anlamına geleceğini göremiyordum.

Bunun nedeni ise, Marksizm'in içindeki bir çelişkiydi. Demokratik bir Cumhuriyet ile Ulusların Kaderini Tayin Hakkı'nın farklı ulusçuluk anlayışlarına dayandığını göremiyordum. Göremeyişimin nedeni Marks-Engels-Lenin-Troçki gibilerin bu çelişkiyi taşımaları ve onlarda böyle bir çelişki olabileceğini aklıma bile getirmememi. Onların üzerimdeki muazzam manevi otoritesi nedeniyle bu çelişkiyi görmem ve çözmem çok uzun zamanımı alacaktı.

*

Marks-Engels, Lenin ve Troçkilerin denenmiş manevi otoritesini tartışma konusu yapmayı aklımdan bile geçirmediğim için elbette her sosyalist gibi "*Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı*"nı savunuyor, somut olarak da Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı için her türlü desteği sunuyordum.

Ne var ki, bunu bütün Türkiye'deki sosyalistlerden farklı olarak, tam da Marks, Engels, Leninlerin otantik kavrayışına uygun olarak, bir ulus olup olmama bağlamında değil, Demokratik bir Cumhuriyette, devletin bürokratik ve militer olmaması, demokratik bir örgütlenmeye dayanması bağlamında, özgür komünlerin birliği olarak örgütlenmenin kendiliğinden bir sonucu olarak savunuyordum ^[116]. Yani gerçek bir demokratik cumhuriyet özgür komünlerin gönüllü birliği olacağından ^[117], fiilen bir tek köyün bile ayrılma hakkı olur, ayrılmak isteyen bir köyün bile ulus olduğuna dair bir kanıt getirmesi gerekmez. Dolayısıyla Demokratik bir Cumhuriyet fiilen ulusların kaderini tayin hakkı anlamına da gelir ^[118].

Bu yaklaşım, aslında Erfurt programı eleştirisinde Engels'in yaklaşımı veya Lenin'in yaklaşımının ^[119] ta kendisiydi ve Türkiye'deki ulusal sorun tartışmalarında, ulusal sorunun çözümünün, hiç ele alınmamış ve anlaşılmamış bir boyutu vardı. Bu bakımdan neredeyse bütün Kürt ve Türk solundan farklı ve otantik biçimiyle klasik Marksist bir tutum içindeydim ^[120].

Bu yaklaşıma uygun olarak da, Kürt Ulusal Hareketini bir yandan desteklerken, diğer yandan da onlara bu yaklaşımı bir strateji ve program olarak öneriyordum. Bağımsızlık için değil, Demokratik Bir Cumhuriyet için mücadele ederseniz, Türkiye'nin ezilenlerini de kazanabilir ve böylece ulusal baskıya daha kolay son verebilirsiniz diyordum ^[121].

Bu öneri, Ulusal Kurtuluş Hareketlerini de Yeni Sosyal Hareketler içinde gördüğüm için, Yeni Sosyal Hareketler'in potansiyelleri, sınırları, program ve stratejisine ilişkin dersler ve çıkarımlar bağlamında da bir anlama sahipti.

Yeni sosyal hareketlerde devrimci ve sosyalist kanatların radikalleşme ve hedeflerini büyütme eğilimleri vardı (örneğin Amerika'da siyahlar hareketi). Bu eğilimlerde ifadesini bulan program ve stratejileri kendim de bizzat Göçmenler hareketi içinde savunduğum için, Kürt Hareketinin işçi ve yoksul kanadının böyle bir eğilim içine gidebilme potansiyeli taşıdığı çıkarılması yapılabildi.

Buradan da Kürt Ulusal Hareketi içindeki bir proleter ve sosyalist kanadın böyle bir program ve stratejiyi savunabileceğini ve savunması gerektiğini düşünüyordum. Bu aynı zamanda egemen ulus sosyalist ve işçilerinin de program ve stratejisi olmalıydı. Dolayısıyla bu önerilerim, Kürt Ulusal Hareketi içinde bir sosyalist ve devrimci demokratik kanat oluşturma ve onun program ve stratejisini

oluşturma çabasının bir parçası olarak da görülebilirdi.

Bu nedenle, Öcalan yakalandığında, bir Demokratik Cumhuriyet projesi geliştirdiğinde, Öcalan'ın ne yaptığını herkesten daha iyi anlayacak durumdaydım. Çünkü Demokratik Cumhuriyetin ulusal baskıya son vermek anlamına geleceğini zaten söylüyordum. Bu değişimi, önerimin **bilinçsiz** ve **kendiliğinden** bir kabulü ve yeni sosyal hareketlerin de daha radikal bir programa geçebileceği yönündeki **öngörümün** ve **nesnel eğilimin bir gerçekleşmesi** olarak da görüyordum. Ve bu projeyi, bu nedenle, bir ulusal hareketten bir sosyal harekete dönüş projesi olarak selamlıyordum [\[122\]](#).

Ne var ki, Marks, Engels, Lenin'lerin otantik hatasını da paylaştığımdan, yani demokratik cumhuriyetin dile, tarihe, kültüre dayanan bir ulusçuluk ve ulusla bağdaşamayacağını henüz görmediğimden, bunun bir ulusçuluktan başka bir ulusçuluğa geçiş olduğunu ve bunların birbiriyle çeliştiğini görmüyordum [\[123\]](#).

Ancak bur süre sonra, iki ulusçuluğu birbirinden ayırmaya başladım. O zaman Öcalan'ın dile getirdiği eğilimin bir ulusçuluktan başka bir ulusçuluğa geçiş olarak formüle edilebileceğini de gördüm [\[124\]](#). Böylece Demokratik Cumhuriyet ile Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkının aslında farklı ulusçuluk anlayışlarının ifadesi olduğu, birbiriyle çeliştiği ortaya çıkıyordu. Bu da Marks, Engels, Lenin, Troçki'lerin yani Marksizm'inin bu çelişkiyi taşıdığı anlamına geliyordu.

Daha önce Demokratik Cumhuriyet ve Devletin Örgütlenmesi bağlamında ifade edilenleri, şimdi aynen ulus paradigması içinde, farklı ulusçuluklar olarak da ifade etmek mümkün oluyordu [\[125\]](#).

Ama bu ifadenin ne anlama geldiği üzerine daha derinliğine düşünülünce, bunun, daha önce Sürekli Devrim'in iki ayağının da kopması, dolayısıyla "Süreksiz devrim" biçiminde ifade edilen eğilimin, aşılması olduğu da ortaya çıkıyordu. Yani Sürekli Devrim eğilimi başka bir biçimde tekrar ortaya çıkıyordu. Bu da önce söz edilen açmazların başka bir biçimde aşılması anlamına geliyordu.

*

ABD'nin Orta Doğuyu işgaliyle birlikte ortaya çıkan durumda, bir ulusçuluktan (dile, dine, etniye, tarihe dayanan gerici ulusçuluktan) diğer ulusçuluğa geçiş (Toprağa dayanan ve gerici ulusçuluğun dayandıklarına dayanmayı reddeden nispeten daha demokratik ulusçuluk) bölge oligarşilerine ve ABD'ye karşı biricik strateji olarak ortaya çıkıyordu [\[126\]](#).

Zengin bir ülkede, yeryüzü ölçüsünde ırk ayrımcılığı sisteminin devamı anlamına gelecek böyle bir Demokratik Ulusçuluğa dayanan Demokratik Cumhuriyet, geri ülkeler için (Ortadoğu, Afrika, Güney Amerika) Emperyalist böl ve yönet politikasına karşı bölge halklarının direnişinin aracı işlevi görebilirdi.

Bir demokratik karakterli devrim, kendini Demokratik bir programla bile sınırlasa, demokratik çerçevede, ulusu dil, din, etni, soy, tarih ile tanımlamayı reddeden bir ulusçuluk anlamına geleceğinden, ABD ve Bölge ülkelerinin gerici ulusçuluğuna karşı, en azından Ortadoğu ölçüsünde bir yayılma ya da yok olma eğilimi gösterirdi. Yani Devrim kendini Demokratik görevlerle sınırlasa da, bir tür Sürekli Devrim eğilimi göstermesi demektir bu. Ne var ki bu Sürekli Devrim, eskisi gibi, gerici ulusçuluk çerçevesinde ulusu tanımlamış bir ülkede ekonomiye yönelik ve derinliğine sosyalist dönüşümler biçiminde değil; politikaya yönelik, yataylığına demokratik bir ulusçuluk ve cumhuriyet biçiminde gerçekleşebilirdi. Bu aslında Sürekli Devrim dinamiği ve perspektifinin, gerici

ulusçuluğun bumağlarından; sosyalist hareketin içine işlemiş gerici milliyetçilikten; Demokratik Cumhuriyet ve Ulusların Kaderini Tayin Hakkı çelişkisinden kurtulması demektir.

Ve bu kurtuluş, yani Orta Doğu gibi dünyanın en stratejik enerji kaynaklarının bulunduğu bir yerde bölge haklarını birleştirip yayılma eğilimi gösteren bir Demokratik Cumhuriyet, aynı zamanda Emperyalist saldırı ve müdahaleler karşısında kalır demektir.

Bu durumda o da kendini savunmak için, dünya çapında, tüm sınırların kaldırılmasını savunmaya yani uluslara ve ulusçuluğa karşı, tüm dünyanın siyahlarını birleştirecek bir programa geçebilirdi.

Ve bu programı aynı zamanda başka bir uygarlık tasarısıyla birleştirerek dünyanın zengin uluslarının geniş kesimlerini de yanına çekebilirdi.

Böylece Sürekli Devrim perspektifi, başka bir düzeyde ve biçimde tekrar bir olasılık ve aktüalite kazanıyor; daha önce sözü edilen dünya çapında ve ülke çapında mücadelede ortaya çıkan, doğruları vazeden bir sekt olarak kalma ve burjuvaziye ve kapitalizme hizmet etme açmazları, aşılabilirdi.

Yani Sürekli Devrim perspektifi ve olasılığı, ulus paradigması içinde yeniden, gerici ulusçuluğa karşı demokratik ulusçuluk ve demokratik ulusçuluğu da aşarak, bir dünya cumhuriyeti biçiminde ortaya çıkıyordu.

Bir Dünya Cumhuriyeti başka bir uygarlık değildi, aydınlanmanın, burjuva uygarlığının, dünya proletaryası ve ezilenleri eliyle, tarihsel kazanımlarla ve ulusçulukla mücadele içinde geliştirilmiş ve derinleştirilmiş bir biçimini savunmaktı özünde. Ve tam da bu karakteri nedeniyle bütün Yeni Sosyal Hareketleri, yani ulusal, kültürel, dinsel, cinsel, ırksal vs. ayrımcılık ve baskılara karşı tüm hareketleri birleştirebilir ve aynı zamanda Çevre ve ABC Savaşı felaketlerine karşı bir dünya cumhuriyeti biçiminde ön koşulu oluşturabilirdi.

Eski anlayışta, ülkelerin sosyalist olması, sonra bir dünya cumhuriyeti kurulabileceği gibi gizli bir varsayım varken, şimdi, bir dünya cumhuriyetinin kurulması ve uluslara karşı mücadele sosyalist dönüşümlerin ön koşulu olarak ortaya çıkıyordu.

Yani Yeni Sosyal Hareketler, Başka bir Uygarlık tasarısı, Sürekli Devrim, Milliyetçilik gibi sorunların hepsinin teorik ve kavramsal bir tutarlılık içinde ve bir hamlede çözüldüğü görülüyordu. Geleceğin sosyalist ve işçi hareketinin program, strateji, örgüt ve taktiklerinin teorik temeli de ortaya çıkmış oluyordu.

Başka bir uygarlık, bu uygarlığın dayandığı özel ve politik ayrımının ortadan kalktığı noktada ortaya çıkabilirdi. Özel politik ayrımının ortadan kalkması ise her şeyden önce politik olanın, yani devletin ortadan kalkması, yani sınıfsız bir topluma geçmek, bunun için de meta üretimine dayanan ekonomiden kullanım değerleri üreten bir ekonomiye, herkese emeği kadar diye bayraklarına yazmış bir topluma geçmek demektir.

Ama bu sonuca ulaşmak ancak daha sonra o zamana kadar dayandığım ulus teorilerinin eleştirisi ve aşılması; bütün bunların bir din ve üstyapılar teorisi içinde yeniden anlamlandırılmasıyla mümkün olacaktı. Bu da Marksizm içindeki aydınlanma kalıntılarının yatağanla kazınması, Tarihsel Maddeciliğin bu kalıntılardan arındırılarak yeniden formüle edilmesinden başka bir şey değildi. Bu kalıntılar ise Ulus, Din ve Üstyapılar teorisinde (ya da teorisizliğinde) yoğunlaşmış bulunuyordu.

*

Özellikle 80'li yıllardan sonra İngiltere'de yapılmış Ulus konusundaki öncü araştırmalar olmasaydı, hiçbir zaman bu sonuçlar ortaya çıkmayabilirdi. Yapılan bu katkıları eleştirerek Tarihsel Maddeciliğin kavram sistemi içine yerleştirmek, yani bir Marksist Üstyapı, Din ve Ulus Teorisinin

inşası için duvarcı sicimleri çekmekti.

Aydınlanmanın Humanist ve Ortadoğu dinlerinin insanların eşitliği ve birbirine sorumluluğu geleneklerine dayanan bir aile ortamı ve çevrede büyüdüğüm ve egemen ulustan bir insan olup herhangi bir ulusal baskı yaşamadığım için, bir ulus körüydüm.

Benim için önemli olan insan olmaktı, Türklük veya başka bir ulustan olmanın hiçbir anlamı yoktu. Ancak çok sonraları, kendimi bir ulustan hissetmesem de, kendi kabul ve hislerime rağmen, Türk olduğumu, Türkiye’de egemen; Almanya’da (veya Avrupa’da) ezilen Ulustan (veya ırktan) olduğumu, Kürtlerden ve Almanlardan öğrendim.

Daha baştan, bilinçsiz olarak ulusun öznel bir kavranışına dayanıyordum. İnsanlar kendilerini ne hissediyorlarsa odurlar diye düşünüyordum. Bu düşünceme uygun olarak örneğin Bir Kürt arkadaş bana “Kürtlerin Ezilen bir ulus olduğunu kabil ediyor musun?” diye sorduğunda, “Kendilerine Kürt diyenler veya öyle kabul edenler, Kürtlerin ezilen bir ulus olduğunu düşünüyorlarsa öyledirler” diye cevap veriyordum. Aynı şekilde yine “Bir Çerkez ulusu olduğunu kabul ediyor musun?” diyen Çerkez arkadaşına da “Kendini Çerkez olarak kabul edenler Çerkezlerin bir ulus olduğunu söylüyorlarsa öyledirler” diye cevap veriyordum.

Ama cevaplarımın muhataplarımı memnun etmediğini de görüyordum. Bir bakıma memnundular, ezilen bir ulus veya ulus olduklarını hiç sorunsuz kabul ediyordum. Bu tam da istedikleri cevaptı. Ama diğer yandan hiç de memnun değillerdi. Ama neden? Ne ben ne de onlar bu uyumsuzluğun ve memnuniyetsizliğin nedenini anlayamıyorduk.

Memnuniyetsizliğin nedeni aslında farklı ulus ve ulusçuluk tanımlarındaydı. Ama bunu çok sonra anlayabilecektim. Zaten tam da burada farklı ulusçulukların söz konusu olduğunu görememem nedeniyle, bu bilinçsizce dile gelmiş öznel ulusçuluk anlayışının, Marksizm’e egemen ulusçuluk kavrayışından da farklı olduğumu da görememiştim. Bu nedenle de Ulusların Kaderini Tayin Hakkı’nın Demokratik Cumhuriyet ile çeliştiğini uzun yıllar anlayamamıştım.

Bu öznel ulus ve ulusçuluk kavrayışı, seksenlerin ikinci yarısında modern ulus ve ulusçuluk teorileriyle karşılaştığımda, onları kendiliğinden ve coşkuyla benimsememin de temelini oluşturacaktı.

Ulus ve ulusçuluk konusuyla **teorik olarak** ilk yoğunlaşmaya başlamam Kürt hareketinden ve Dünyanın siyah ve beyaz bölünmüşlüğü sorunlarından da önce Irkçılık bağlamında olmuştu.

Hamburg Berlin’le birlikte, sadece Göçmenler hareketi içindeki radikalleşmenin iki merkezinden biri değildi. Aynı zamanda seksenli yıllarda, Amerika, İngiltere ve Fransa’nın oldukça gerisinden gelen Almanya’daki ırkçılık üzerine teorik araştırma ve tartışmaların en önemli merkezlerinden

biriydi ve belki de birincisiydi [\[127\]](#). Ayrıca Almanya çapında da göçmenler arasında canlı bir tartışma ortamı bulunuyordu.

İşte bu ırkçılık tartışmaları bağlamında, Almanya’nın tarihiyle de çok özel bir ilişkisi olan Irkçılığın çok özgül bir biçimi olan anti-semitizm ve ırkçılıkla yakın akraba olan milliyetçilik de Irkçılıkla bağları, ortaklıkları ve ayrılıkları bağlamında sürekli gündemde bulunuyordu. Ben de bu çevre ve tartışmalarla yakın ilişki içindeydim.

Diğer yandan, yine bu ortam içinde, ırkçılık, milliyetçilik ve antisemitizm üzerine literatürü okuyup tartışan bir grubun çalışmalarına da katılıyordum [\[128\]](#).

Bu çalışmalar bağlamında daha seksenli yılların ikinci yarısında, seksenlerin başlarında

İngiltere’de bir Kopernik devrimiyle adeta bir yeniden doğuş yaşayan ulusçuluk üzerine Literatürle, özellikle Benedict Anderson’un Almancaya “*Ulusun İcadı*” diye çevrilen “*Hayali Cemaatler*”i aracılığıyla, tanışma olanağı olmuştu. Ayrıca Irkçılık bağlamında, ırkların da “hayali cemaatler” olduğu yönlü görüşlerle karşılaşmıştım.

B. Anderson’un yaklaşımı daha ilk anda beni kendisine çekmişti. Bunda kendiliğinden var olan milliyetçilik anlayışına uygunluk kadar, Kıvılcımlı ve batı Marksizm’inin birbirini bilinçsizce tamamladığı tarzındaki görüşümün yeni bir deliliyle karşı karşıya olduğunu sezmemin de bir etkisi vardı. Böylece daha önce uyumluluğu ve birbirini tamamladığı sonucuna ulaştığım Marksizm’in heretik geleneklerinin yeni Ulus ve ulusçuluk teorileriyle de uyumlu olduğu ve birbirini tamamladığı gibi nefis bir sonuç ortaya çıkıyordu.

Örneğin B. Anderson bizzat kendisi Walter Benjamin’e borcunu dile getiriyor ^[129] ve bir bakıma bu borcun bir nişanesi olarak kitabının içinde “*Tarih meleği*” diye bir bölüm bulunuyordu. Ben de B. Anderson’un Aydınlar ve Yazı ile ulusun hayal edilmesi arasındaki anlattıklarının, Kıvılcımlı’nın Tarih Teziyle uyum içinde Çin, Hint uygarlıklarının neden ulusçuluğa bağışık (Şerbetli) kaldığını, hatta neden İran’ın Şiiliğe dayanan bir ulus tanımına gittiğini ve Klasik Ortadoğu Akdeniz uygarlık alanının neden parça parça olduğunu açıklamakta kullanılabileceğini görüyordum. Şekillere dayanan bir yazı ve kast sistemi Çin ve Hint’i şerbetli kılıyordu. Kastlaşmaya olanak tanımayan barbar akınları ve seslere dayanan alfabeler de Ortadoğu Akdeniz alanının ulusçuluk tarafından kurt dayamış sürüye dönmesini kolayca açıklıyordu ^[130]. Kıvılcımlı’nın Antik tarihin gidişine ilişkin açıkladıkları ve kavramlarıyla B. Anderson’un ulusların oluşumuna ilişkin açıkladıkları ve kavramları, birbirlerinden habersizce geliştirilmiş olmalarına rağmen, açık bir uyum içindeydi.

Ne var ki, bu dönemde, yani seksenli yıllarda, çeşitli vesilelerle dönsem de, milletler ve milliyetçilik teorisi yine de teorik çalışmalarımın merkezinde bulunmuyordu. Merkezde dünyanın bölünmüşlüğü, başka bir uygarlık gibi sorunlar bulunuyordu. ^[131]

Daha sonra doksanların ortalarına doğru *Sosyalizmin Sorunları* dergisini çıkarmaya başlayıp da ikinci sayısının ağırlıklı konusunu “*Irkçılık ve Milliyetçilik*” olarak seçtiğimizde, konuya tekrar yoğun olarak yöneldim ve bu dönemde Ernest Gellner’in teorisiyle karşılaştım. Bu bir adım daha atmamı ve milletlerin, sadece bir cemaat değil, politik bir cemaat olduğunu daha iyi kavramamı sağlıyordu.

Gellner’in milliyetçilik için söylediklerinin hepsinin aynen Enternasyonalizm için de geçerli olduğu görülüyordu. Böylece Enternasyonalizm’in de milliyetçilik olduğu dolayısıyla Enternasyonalizmin çöküşünün milliyetçiliğin çöküşünün kendi zıttı biçiminde görünüşü olduğu da ortaya çıkıyordu ^[132].

Ama esas önemli olan, Gellner’in Milliyetçilik tanımından hareketle, ulusal sorunla ilişkili olarak, o zamana kadar sosyalistlerin bu konuda söylediklerinden çok farklı **programatik bir sonuca** ulaşmamdı. Madem ki Milliyetçilik “*politik birim ile ulusal birimin çakışması ilkesi*”ydi, sosyalistlerin programı da, “ulusal olanın da özel olması, politik olmaktan çıkarılması” olarak, otomatikman buradan ortaya çıkıyordu. Bu da aslında yeryüzü ölçüsündeki apartheid’a karşı hem somut bir program oluyor, hem de “ulusların kaderini tayin hakkı” programının **özünde milliyetçi ve yanlış** olduğunu gösteriyordu.

Ama burada, Ulusal olanı hala dille, dinle, tarihle tanımlanmış bir ulusçuluğun tanımı olarak

anıyordum ve ulusçulukların farkını göremiyordum.

Daha sonra ABD'nin Irak'a girişi ve oradaki projesine karşı, somut politik program ve bir cevap ararken, bir tarihe, dile, dine, soya dayanmayan daha demokratik bir ulusçulukla, bunlara dayanan bir ulusçuluğun gerici ve bölge oligarşileri ve ABD'nin planlarıyla uyumlu niteliğini görecektim. Bunun açmazları aşma yolundaki sonuçlarına yukarıda değinilmişti.

*

Bu bağlamda, Kürt hareketi içinde, Öcalan'ın Demokratik Ulusçuluğa yatkın ve yakın ulusçuluğu karşısında ABD'nin Irak'a müdahalesiyle Türkiye'deki Kürt hareketi içinde de giderek güçlenen gerici ulusçuluğa karşı mücadele etmek ve Kürt hareketinin Demokratik kanadına destek verebilmek için, İ. Beşikçi'nin görüşlerini eleştiren bir yazı yazmaya başladım.

Yazı Beşikçi'nin Aleviler için yazdıklarından hareketle onun görüşlerinin demokratik olmayan niteliğini kanıtlıyor ve ulusçuluk anlayışının da aynen dine yaklaşımları gibi gerici bir karakterde, ters yüz olmuş bir Kemalizm olduğun gösteriyordu. Buraya kadarıyla eleştiri aslında demokratik yani burjuva açıdan bir eleştiri idi. Ve eleştirin esas konusu din idi.

Peki, bu eleştirinin sosyalist biçimi ne olabilirdi? Bunun için de Beşikçi'nin Din tanımının sosyolojik bir kavram olarak eleştirisine girince, birden bire, bütün din tanımlarının burjuva toplumunun dayandığı tanımlar olduğu, sosyolojik tanımlar olmadığı ortaya çıkıyordu.

Peki din neydi? Tam da dini bir inanç olarak tanımlamak bir din değil miydi? Dinin inanç olarak tanımlamak ve bu politik ve özel ayrımı bizzat bu toplumun dini yani, üstyapısıydı. Böylece bir din teorisi olmadığı, üstyapı teorisi olmamasının bir din teorisi olmamasının bir görünümü olduğu; ulus ve ulusçuluk konusundaki teorik zayıflığın kökeninde de bunun bulunduğu; aslında Gellner'in tanımının da burjuva toplumunun dininin kavramlarına dayandığı gibi, alt üst edici sonuçlar birbiri peşi sıra ortaya çıkıyordu.

Ama bu alt üst edici görüşlere ulaşmak ve sıçramayı yapabilmek; Gellner'in kavramlarının da son duruşmada, burjuva uygarlığının dayandığı ayrıma (Özel ve Politik ayrımı) dayandığını görmek; Kültür ve Din kavramlarına ilişkin olarak daha önce kat edilmiş yollarla mümkün olabilmişti.

*

Elbette Din konusunda en çok yazmış bir Marksist'in, Kıvılcımlı'nın geleneğinden geldiğim için, sosyalist harekette yaygın aydınlanmacı din anlayışlarına çok uzaktım. Ayrıca Troçkist gelenek (örneğin Michael Löwy) ve Batı Marksizm'i geleneği (örneğin Ernest Bloch) de din konusunda Kıvılcımlı gibi, dini afyon veya saçma inançlar olarak gören burjuva ve vülger Marksist anlayışlara çok uzaktılar. Ve zaten bu yakınlık, bu üç geleneğin uyumunun ve klasik Marksist geleneğin devrimci ve eleştirel geleneğinin sürdürmelerinin bir kanıtı ve somut bir görünümüydü

Dolayısıyla gerek ileri kapitalist ülkelerdeki "tanrısız dinlere" yönelişler (Baghwan, Esoterik, Budizm vs.); gerek kurtuluş teolojisi, gerek Politik İslam ciddi bir teorik sorun oluşturmuyor ve Klasik Marksist din kavramlarıyla (Kalpsiz dünyanın kalbi, tepki, siyasi parti, sosyal hareketin bayrağı vs.) açıklanabilir görülüyordu.

Özellikle Politik İslam önce İran devrimi ile daha sonra da AKP iktidarı ve 11 Eylül'de ifadesini bulan çeşitli biçimlerde gündeme geliyordu. Ben bu hareketlerin hepsini modern ve modernist hareketler olarak görüyordum. Bunların Batı ve Aydınlanma'ya karşı olmak adına ortaya çıkmalarına rağmen, öyle olmadıklarını, politik İslam'a karşı ideolojik mücadelenin aslında aydınlanmacılığa karşı mücadeleden geçtiğini yazıyordum ve bu yaklaşımlarımla alışılmış bütün yaklaşımlardan

farklıydım [\[133\]](#).

Dinin iki biçimini birbirinden ayırıyordum. Bir yanda inanç olarak bir de politik ve sosyal hareket, bir ideoloji olarak din. Ama bunların modern toplumdaki iki farklı din kavramına dayandığını görmüyor; bilinçsizce, kapitalizm öncesi toplamlarda da dinin bu iki biçimde var olduğunu varsayımına dayanıyordum.

Dolayısıyla tıpkı ulus konusunda olduğu gibi din konusunda da, yaygın Marksist anlayışlardan çok farklı ve ileri bir noktada olmama rağmen, burjuva uygarlığının din ve ulus tanımının sınırları içinde düşündüğünü göremiyordum.

*

Kültür kavramı ile Uygarlık ile zıtlık içinde, insanın doğaya kattığı her şey anlamında veya kültürsüz bir toplum olamayacağı önermesiyle Engels ve Kıvılcımlı aracılığıyla çok önceden karşılaşmış ve öyle kabul etmiştim.

Ne var ki kültür çok başka anlamlarda da karşımıza çıkıyordu sosyalist literatürde.

Örneğin Lenin ve Troçki'de devrim sonrasındaki tartışmalarda, "*proleter kültür*"e karşı Lenin'in hele önce "*Kültürlü tüccarlar olalım*" ifadelerinde yansıyan, genel okur yazarlık gibi modern toplumun gerektirdiği nitelikler bağlamında bir Kültür kavramı vardı.

Daha önceki "*Kültürel Özerklik*" tartışmalarında, Lenin **Kültür kavramının** içinde **ideolojik** olanın da bulunduğu ve **ayrılmayacağı** noktasından, kültürel özerkliğin fiilen ideolojik özerklik gibi bir anlama geleceği ve egemen sınıfın çıkarlarına hizmet edeceği gerekçesiyle Kültürel Özerkliğe karşı çıkmıştı. Burada örneğin kültür kavramı politik ve ideolojik olanı da kapsıyordu

Seksenli yıllardan itibaren "*çok kültürlülük*" gibi bir program ve sürekli olarak kimlik ve kültür üzerine tartışmalar görülmüyordu. Ama artık bu program ve tartışmalarda kültür, çok özel bir anlamda, **politik olmayan** bir anlama sahipti. "*Çok kültürlülük*" sloganı, kültür kategorisine giren şeylerin politik olmaması gerektiği veya politik olmayan şeylerin kültür kavramı içine girdiği varsayımına dayanıyordu.

Kültür kavramının bu çok özel kullanım ve anlamını ortaya çıkararak, aslında **çok kültürlülüğün, belli bir kültür kavramı ve tanımının diktatörlüğü anlamına geldiği sonucuna** çok önceleri

ulaşmışım [\[134\]](#). Yani Kültür kavramı, Çok Kültürlülük bağlamında, sosyolojik değil, hukuki bir kavram olarak kullanılıyordu.

Kültür kavramının bu özelliğini görmek din kavramının da aynı durumda olduğunu görmeyi kolaylaştırıyordu ve bunun için sadece küçük bir adım atmak yeterdi. Dinin de aynı muameleye uğradığını görüyordum ama bu ayrımın kendisinin modern toplumun dini olduğunu

göremiyordum [\[135\]](#). Modern toplumun dinini, ulusal olanın politik olana göre tanımlanması olarak, yani ulusçuluk olarak tanımlıyordum [\[136\]](#).

Kapitalizm öncesindeki dini de modern toplumdaki gibi bir inanç olarak gördüğümünden, modern toplumun dinini de politik olanı ulusal olana göre tanımlamak olarak gördüğümünden, yani hem modern toplumun hem de önceki toplumların dinini bu modern toplumun dininin kavramlarıyla kavradığımdan, kenarına kadar varmış olmama rağmen Din'in tümüyle üstyapı olduğu sonucuna uzun yıllar varamayacaktım.

*

Ama bütün bu Ulus, Kültür, Din kavramlarında yapılan ilerlemeler ve bunların da birbiriyle, klasik Marksizm'le ve daha sonraki katkılarla uyumlu olması sonucu, aslında meyve dalında çoktan olmuş, düşmek için küçük bir zeka esintisi bekler durumdaydı.

Öte yandan, bu kavramlar aynı zamanda somut politik mücadelenin en can alıcı sorunlarıyla da doğrudan bağlantılıydı. Yani pratik ve sosyal ihtiyaçlar da ortadaydı ve sürekli baskısını hissettiriyordu.

Bu birikim, olgunlaşmışlık ve koşulların yarattığı baskı çözümü adeta zorluyordu: Ne var ki yine de çözüm çok karmaşık bir yoldan geldi. Çünkü, zihnin derin bağlantıları bulması ve kurması çok karmaşık bir süreçtir. En tipik örnek benzolün formülünün rüyada bulunmasıdır.

Orhan Pamuk'un "*Benim Adım Kırmızı*" adlı romanında, minyatür sanatında perspektif bulunmamasını, tanrının bakışıyla, Rönesans sonrası batı resimdeki perspektifi insanın bakışıyla açıklaması, en din dışı görünen resmin ve en din dışı görünen konuların bile dinin içinde olduğu ve anlaşılabilirliğine ilişkin bir fikri, bir anlayışı, bir sezisi kafama yerleştirmişti.

Bu bağlantı Roman ile bireyin ortaya çıkışa arasındaki ilişki ile de uyum içinde olduğundan, dinle en ilgisiz gibi görünen bir edebi formun, Romanın bile din çerçevesinde anlaşılabilirliği gibi bir sonuca yol açabiliyordu.

Sanırım bu gibi sorunların ve düşüncelerin katalizatörlüğü ile de, "Din nedir?" diye sorup dinin **sosyolojik bir tanımını** aradığımda, dinin **tümüyle üstyapı** olduğu çıkarsaması ortaya çıkabildi.

*

Elbette yeni bir fikir ortaya çıktığında, henüz içinden çıktığı dünyanın kalıntılarını, göbek bağlarını üzerinde taşır. Bu göbek bağlarından kurtulup ayakları üzerinde durması için belli bir zaman ve süreç gerekir.

Öte yandan, bir teorinin bütün sonuçları ilk anda kavranamaz. Örneğin Genel Rölativite veya Quantum teorileri ilk ortaya atıldığında, bilinen ve açıklanamayan, Merkür'ün gün berisi veya ışığın dalga ve parçacık özellikleri gibi olaylara çözüm bulunmaya çalışılıyordu. Ama o teorinin o zamana kadar varlığı tasavvur bile edilemeyen görüngüleri tasavvur etmeyi ve var olabileceklerini öngörmeyi mümkün kıldığı sonra ortaya çıkar. Örneğin kara delikler veya tünel etkileri veya virtüel olarak ortaya çıkan ve kendini yok eden parçacıklar vs. bu teorilerden daha sonra ulaşılan; teorinin ilk ortaya koyuluşunda akla bile gelmeyen sonuçlardır.

Dinin tümüyle üstyapı olduğu; üstyapının analizinin dinin analizi olmak zorunda olduğu önermeleri de böyledir. Buna Alevilik bağlamında bir tartışma içinde varmıştık. Ama bunun aynı zamanda ulus ve ulusçuluk sorununu çözdüğünü de görmüştük. Ama devrim, tarih, program, strateji gibi konularda o zamana kadar tasavvur bile edilemeyen sonuçlara yol açtığı sonra görülebilecektir.

Örneğin, bu teori, bilginin ve toplumsal hayatın başka alanlarına uygulanınca bugün bilginin dayandığı bütün kavramların baştan aşağı değişmesi gerektiği, hepsinin modern toplumun dininin kavramları olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öyle ki bizzat Tarihsel Maddeciliği ifade ederken kullanılan kavramların bile (Birey, İnsan, Toplum gibi kavramlarda bunları göstermeyi denedik örneğin) böyle olduğu görülmektedir.

Bunun Felsefeden Bilime; Sanat türlerinden günlük yaşama kadar tüm alanları kapsayacağı kesindir. Örneğin, din tümüyle toplumun üstyapısı olduğundan, dinin dışında hiçbir şey olamayacağına göre, felsefe ve bilim kavramının kendisinin de bu dinin kavramları olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani dinsel olmadığı iddiasındaki bütün kavramlar dinseldir ve şimdi bilginin görevi

dinsel olmadığını söyleyen ve dine karşı şekillenmiş kavramların dinsel olduğunu göstermektedir.

Ama sadece bu kadar değil, bu gösterme işinin kendisinin de başka bir dinin ifadesi olduğunu da göstermektedir. Ama bu da sosyalizmin bir din olması gerektiği ve aslında sadece öyle olabileceği anlamına gelmektedir. Şimdiye kadar sosyalizm diye bildiğimiz hareket ve devrimlerin bu dinin içindeki muhalif hareketler olduğu ortaya çıkmaktadır. Sonuçlar gerçekten alt üst edicidir ve bilenen bütün çerçeveleri parçalamaktadır.

Yine örneğin, yıllarını almış olan başka bir uygarlığın programlaştırılması ve taslaklaştırılması sorunu da Din'in bu tanımı bağlamında kolayca çözülmektedir. Modern toplumun dininin eleştirisi, onun kavramlarının eleştirisidir. O kavramların bir dinin kavramları olduğunu göstermektedir.

Ama bizzat bu eylemin kendisi de başka bir dinin, yani üstyapının, dolayısıyla başka bir uygarlığın taslaklaştırılmasından ve adım adım kurulmasından başka nedir ki?

Özetle dinin tümüyle üstyapı olduğu, üstyapının analizi veya eleştirisinin dinin analizi veya eleştirisi olacağı önermesinin muazzam alt üst edici sonuçları bulunmaktadır ve şimdiye kadarki bütün tarih, toplam, devrim, mücadele, politika anlayışlarını, hasılı bildiğimiz her şeyi yeniden gözden geçirmeyi, yeniden kurmayı gerektirmektedir.

İşte bu kitaptaki yazılar bu yeni yaklaşımın ilk ortaya çıkışının bir protokolü olduğu kadar bu önceden hiç akla gelmeyen sonuçların kimilerinin ilk kez ortaya koyuluşuna bir başlangıçtır.

*

Bu önsözü yazmaya başladığımızda, din-üstyapı-ulus teorisinin *Tersinden Kemalizm*'de yayınlanmış ilk formülasyonu ve sonra *Köxüz*'de yapılmış kimi ilk açıklama ve geliştirme denemelerini toplu olarak okuyucuya sunmayı hedefliyorduk.

Ne var ki, önsözü yazarken, başka yazarlarla birlikte yapılacak "*Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihanı*" başlıklı bir başka bir derleme için, benden bir yazı istenmişti. Bunun üzerine Önsöz'ü yazmaya ara verip, din ve ulus teorisini ve sonuçlarını basit ve anlaşılır biçimde açıklayan bir yazı yazmaya çalıştım. Bunun sonucu "*Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihanı – Marksizm, Milletler ve Milliyetçilik*" oldu.

Ne var ki, bu yazının çeşitli yazarlardan yapılacak o derlemeye uygun olmayacağı görülünce, bu yazıyı, ortaya konun teorisinin ve sonuçlarının derli toplu bir sunuşu olarak, küçük değişikliklerle bu derlemenin en başına aldık. Böylece Kitap ilk planlanan biçimine göre biraz daha genişledi ve gelişti.

Bu yazı, bu Önsöz'de nasıl olduğu anlatılan Din-Üstyapı ve Ulus Teorisinin, somut tarihsel sapsmalardan arınmış mantıki bir sunumu olarak görülebilir. Bu anlamda bu önsözün bir devamıdır da.

Bu kitap üç ciltlik "*Marksizm'i Savunmak ve Geliştirmek*" başlıklı bir kitabın, birinci cildi olarak planlandı.

"*Marksizm'in Marksist Eleştirisi*" başlıklı bu ilk Cilt'in esas konusu, Marksist Din ve Ulus teorileri ve bunların eleştirel geliştirilmesini kapsamaktadır. Bu da esas olarak "*Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihanı – Marksizm, Milletler ve Milliyetçilik*" başlıklı yazıda yapılmaktadır.

Bu yazının ardında yer alan, Tersinden Kemalizm'de din ve Ulus teorilerinin ilk kez formüle edildiği bölümler ve sonra *Köxüz*'de yayınlanmış teorisinin kimi sonuçlarının araştırılması ve açıklanması ile ilgili yazılar bir bakıma olarak "*Sosyalizmin Milliyetçilikle İmtihanı – Marksizm, Milletler ve Milliyetçilik*" başlıklı yazının dip notları, kaynakları ve belgeleri gibi de okunabilir.

Diğer iki cilt ise, "*Sosyalizmin ve Sosyalist Hareketin Sorunları Üzerine Yazılar*" ve

“*Türkiye’nin Aydın ve Sosyalistleriyle Polemikler*” başlıklarını taşıyacaklardır. Onlar ise, bu Önsöz’de anlatılan evrimin dip notları, kaynakları ve belgeleri gibi okunabilir.

Yani bu durumda, üç ciltlik tüm kitap aslında bu Önsöz’ün, yani Tarihsel Maddeciliğin Evriminin belgeleri ve açıklamaları olarak okunabilir. Ama öte yandan bu “*Tarihsel Maddeciliğin Tarihine Katkı*” alt başlığını taşıyan Önsöz de, o evrimin, belgelerin ve açıklamaların Önsöz’ü olarak da okunabilir.

Kitabın konusu “*Marksizm’i Savunmak ve Geliştirmek*”tir.

Bu cildin konusu, “*Marksizm’in Marksist bir Eleştirisi*”dir.

Bu Önsöz’ün konusu da bunlardan başka bir şey değildir.

Bu uzun Önsöz başlıklı yazıya rağmen bu kitabın bir Önsöz’ü yoktur.

Önsöz kitabın kendisidir.

Simurg, kendisini arayan kuşların ta kendisiydi.

Demir Küçükaydın

28 Şubat 2007 Çarşamba

[1] “Sosyal bilim anlamına gelen gerçek sosyolojiyi, yani tarihsel maddeciliği burjuva sosyolog uydurmalarından ayırmak gerekir. Marksizm, başlıca çalışma aygıtı olan diyalektik yöntemden güç alır. Onun için, tarihsel maddeciliğe diyalektik sosyoloji adı da verilebilir.” Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Metafizik Sosyolojiler

[2] “Marksizmin gerçek adı tarihi maddecilik ise, onun –öncelikle- bir tarih teorisi olması gerekir.” (Perry Anderson, *Batıda Sol Düşünce*, s. 165)

[3] İnternette önce “Demir’den Kapılar” isimli kişisel sitemizde, sonra da “Köxüz” (<http://www.koxuz.org>) sitesinde yayınlandılar. *Demir’den Kapılar*’da yayınlananların bir arşivi (<http://f22.parsimony.net/forum41888/>) adresinde bulunmaktadır.

[4] Bu iki kitap: *Tersinden Kemalizm – İsmail Beşikçi Eleştirisi* (Kasım 2004 Ankara, Araf Yayınları) ile *Büyük Ortadoğu Projesi ve Sosyalist Strateji* (Eylül 2005 Ankara, Araf Yayınları)

[5] “Bu açıdan, Troçki’ye bağlı gelenek, birçok temel noktalarda Batı Marksizmi geleneğinin kutupsal karşıtı oldu. Felsefeye değil, politika ve ekonomiye ağırlık verdi.” (P. Anderson, *Batı’da Sol Düşünce*, s.154)

[6] “Bu kural tam anlamını şu eserlerdeki yöntem saplantısında bulacaktı: *Mantık ve Devrim* (Marcuse), *Aklın Yıkılışı* (Lukacs), *Bir Pozitif Bilim Olarak Mantık* (Della Volpe), *Yöntem Sorunu ve Diyalektik Aklın Eleştirisi* (Sartre), *Olumsuz Diyalektik* (Adorno), *Kapital’i Okumak* (Althusser).” (P. Anderson, age., s. 84)

[7] “sonuçta, bütün Batı marksizmi yöntemle ilgili sorunlardan daha hayati sorunlara geçerken, çalışmalarının ağırlığını *üstyapılar* üzerinde toplamaya başladı. (...) Yapılan araştırmaların tipik konuları Devlet ya da hukuk değildi. Kültürdü bu ilginin odak noktası.” “Kültür dünyası içinde de Batı Marksizminin düşünce gücünü ve yeteneğini en çok yönelttiği alan öncelikle sanattı.” (P. Anderson, age., s.118)

[8] Kıvılcımlı’nın başlıca eserlerinin isimleri bile bu Tarih’te yoğunlaşmayı gösterir. “*Tarih Devrim Sosyalizm*”, “*Osmanlı Tarihinin Maddesi*”, “*İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş*”, “*Allah Peygamber Kitap*”.

[9] Mihri Belli ve Murat Belge’nin Kıvılcımlı eleştirilerine cevaplarım özellikle tarih ve Metodoloji alanında yoğunlaşmıştı. Daha sonra yazdığım yazıların başlıkları da bu yoğunlaşmayı gösterir: “*Marksist Leninist Öğretinin Gelişimi ve Hikmet Kıvılcımlı*”, “*Tarihin Maddeci Kavranışının Gelişimi İçinde Kıvılcımlı’nın Yeri*”

[10] Bu evrim 1978 ve 79 yıllarında yayınlanan *Kıvılcım* dergisi ve *Sosyalist* gazetesinin son on sayısındaki yazılarda adım adım izlenebilir.

[11] Bu geleneğe katıldıktan sonra yazdıklarımın dışarıya çıkarılabilenler ise esas olarak 80’den sonra Almanya’da yayınlanan *Der Weg – Yol* adlı dergide çıktı.

[12] Aslında 60’lı yıllarda *Ant* dergisinde çıkan Herbert Marcuse’nin CIA (OSS) ajanı olduğuna dair yazılar nedeniyle Frankfurt Okulu’nun CIA ya da Emperyalizmin bir beslemesi olduğu yönünde bir önyargım vardı.

[13] “Gelgelelim, tarihi maddeciliğin içinde tarihin yeri her nedense bu güne kadar hiçbir zaman yeterince tartışılmamıştır. (...) Bu anlamıyla Marksizm’in bir “tarih bilimi” olmak iddiasını gerekli bütün ciddiyetiyle ele almak zorunda olduğu düşünülebilir.” (P. Anderson, age. s. 167)

“Marksizm alanında modern politik ve ekonomik teori yazımı için elde bulunan ya da gerekli olan tarihi birikim üzerinde pek az düşünülmüştür. Gerçekte Marksist tarih yazımındaki ilerlemelerin sağladığı imkanların, Marksist teorinin gelişmesi yönünden can alıcı bir önem taşıdığı açıktır. (...) Marksist tarihin bulguları, Marksist politikayla ya da Marksist ekonomiyle, bu güne kadar, olması gerekenden çok az bütünleşebilmiştir.” (s. 168)

[14] 70’li yıllardaki *Sosyalist* gazetesinin son sayısında yayınlanmış “*Bilimsel Sosyalizmin Tarihsel Kaderi*” adlı yazı bu yönde ilk girişim olarak görülebilir. Bu yazıda Kıvılcımlı’nın Antik tarihteki “Barbar akınları” ile Modern tarihte devrimin merkezinin köylü ülkeler kaymasının benzer sonuçlara yol açmasıyla Kıvılcımlı ve Troçki’nin, yan Marksizm’in kaderini açıklıyordum. Bu yazı maalesef elimde

yok. Bu yazı daha sonra Almancaya çevrilmiş ve *Der Weg – Yol* adlı dergide Almanca olarak da yayınlanmıştı.

[15] Örneğin şöyle yazıyordu Troçki: “*İdealistler Ruhunu bir dipsiz kuyuya benzetirler. Hem Freud hem de Pawlow kuyunun dibinde fizyolojinin olduğuna inanırlar. Pawlow dalgıç misali daha derinlere dalar ve kuyuyu dipten yukarı doğru titizce tarar ve araştırır. Freud ise yukarıda kenarda durur ve suları delercesine bir bakışla dipteki olayları ve objeleri araştırmaya çalışır*”.

[16] Örneğin Kıvılcımlı şöyle yazar: “*Ancak insanda enkonsiyani, Freud'un yaptığı gibi, mutlak ve bağımsız bir zat, bir tek başına "Entite" saymak yanlıştır. Enkonsiyani bir tabii cevher değil, tarihi olay'dır. Doğrudan doğruya tabiatın değil, toplumdan gelir. Toplumda ilk cinsel yasaklarla birlikte, kişinin kafası, şuurun eremeyeceği bir enkonsiyani dünyasının etkileri altına girer. İnsanın içinde şuura zıt ama onsuz olunmaz bir enkonsiyani, insanlar arasında kişiye zıt ama onsuz olunmaz bir toplumun doğmaları, birer sözcükle: İnsan RUH'unun ve insan TOPLUM'unun örgütleri TOTEM'in ürünleridir*”. (Dr. H. Kıvılcımlı, Tarih Tezi)

[17] Bu açıklamanın kısa bir özeti: “*diyebiliriz ki, ilk toplumcul düzen: İnsanı insan, topluluğunu toplum (cemiyet) yapan güç Cinsel yasak'la başladı. Âlet nasıl hiç bir hayvanda görülmeyen sonsuz gelişimli uzuv olduysa insanı bir anda bütün öteki uzuvlu hayvanların üstüne çıkardıysa, tıpkı öyle, cinsel yasakta insanı hiçbir hayvanda görülmeyen sonsuz gelişimli ruha kavuşturdu. Sürüyü toplum yapan madde âletse, ruh da cinsel yasaktır. Cinsel yasağın toplum içindeki etkisi, Totem teşkilâtı; kişi içindeki etkisi, bütün toplumcul heyecanların gergin yayı olarak pusuda yatan ŞUUR-ALTŞUUR tezadıdır. İnsanda kişiyi haberi olmaksızın iteleyeni o yaman dinamitli ve inanılmaz patlangıçlı Alt şuur (inconsieent), her hayvanda kişi ölçüsünde israf edilen nev'i yaran (döl yetiştirme) içgüdüsünü toplum yararına yöneltti. Cinsel yasak yüzünden, Totem teşkilâtı su sızdırmaz çelik bir kap, alt şuur o kabın içine hapsedilmiş barut oldu. Böylece hem hayvan cinsel içgüdüsünden, toplumcul TEŞKİLÂT ve ÜLKÜ sentezleri doğdu. İlk insanda, bugün toplumcul psikoz sanılacak kesinlikte aşırıca etkili bulunan TOTEM İNANÇLARI ancak cinsel yasakla izah edilebilir*” (Dr. H. Kıvılcımlı, Tarih Tezi)

[18] Bilindiği gibi Troçki Bürokrasinin bir sınıf olmadığını söyler klasik Marksist sınıf kavramına uygun olarak, onu bir ura benzetir. Kıvılcımlı da ölümüne yakın Sovyetler'deki egemen bürokrasiyi Troçki gibi tanımlar bir sınıf olmadığını vurgular. Örneğin şöyle yazar: “*Onun yerine Bay Cilas'ın pek tedirgin olduğu bir “Yeni Sınıf” mı geçmiş? Bunun “Sınıf” olması için en önemli sosyal üretim araçlarını kişi mülkiyetinde ve tekelinde tutması gerek. Güdücülerin ev, bahçe gibi aile tüketimi ötesinde kişi mülkiyetleri yoksa onlara “Sınıf” denemez. (...) Onlara, istenirse, Osmanlıcadaki “Sünüf'ü Devlet” adı verilebilir. Adın önemi yok. Olay, “Devlet sınıfları” başlıca sosyal üretim araçları mülkiyetini kişi tekellerine geçirmedikçe orada kalır.*” (Dr. H. Kıvılcımlı, Günlük Anılar, 27.08.71 tarihli notlar.)

[19] “*Böylece, Batı Marksizmi bir bütün olarak, Marks'ın kendi gelişme yolunu da çelişik bir biçimde tersine çevirmiştir. Tarihi maddeciliğin kurucusu, zamanla felsefeden uzaklaşarak önce politikaya, sonra da düşüncesinin merkezi olarak ekonomiye yönelmiş, gençliğinde uğraştığı dağınık konuları olgunluk döneminde ikinci plana itmişti; geleneğin 1920'den sonra ortaya çıkan temsilcileri ise, olgun Marks'ın en çok ilgilendiği sorunları hemen hemen aynı biçimde ikinci planda bırakıp ekonomiye ve politikaya sırt çevirmişler, felsefeye yönelmişlerdir. Burada bir daire çizilmiş, süreç başlangıç noktasıyla buluşmuş gibidir.*” (P. Anderson, age., s. 83)

[20] Çok sık birbirlerinin yerlerine kullanılmalarına rağmen, **evrim** kavramının **ilerleme** kavramıyla karıştırılması yanlıştır. İlerleme bir değer yargısı içerir, bilimsel değil ideolojik bir kavramdır. Evrim ise, oluş, gidiş, süreç, değişim demektir.

[21] “*Marksizm, üretici güçlerin gelişmesinin toplumsal tarihsel süreci belirlediğini öğretir.*” (Lev Trotskiy, *Sonuçlar ve Olasılıklar*, s.19)

[22] Örneğin Troçki, Sürekli Devrim Teorisini ilk kez formüle ettiği *Sonuçlar ve Olasılıklar*'ın ilk satırlarında bu Marksistlerin bu ortak yaklaşımını şöyle özetler:

“*Marksizm, Rus Devrimi'nin kaçınılmazlığını, kapitalist gelişme ile fosilleşmiş mutlakiyetin güçleri arasındaki çelişkinin sonucu patlak vermek zorunda olduğunu, çok önceleri haber vermişti. Onu bir burjuva devrimi olarak nitelendirirken, Marksizm, devrimin dolaysız nesnel görevlerinin “bir bütün olarak burjuva toplumunun gelişmesi için normal koşullar”ın yaratılması olduğuna işaret ediyordu.*” (Lev Trotskiy, *Sonuçlar ve Olasılıklar*, Kardelen, 1990)

[23] “*“Sınai olarak daha gelişmiş olan ülke, daha az gelişmiş olanın gelecekteki halini gösterir yalnızca.” Yöntemsel kalkış noktası bir bütün olarak dünya ekonomisi değil, bir tip olarak tek bir kapitalist ülke olan Marx'ın bu ifadesi, geçmiş kaderlerine ve sınai seviyelerine aldırmaksızın tüm ülkeler kapitalist evrim tarafından kucaklandıkları ölçüde, daha az uygulanabilir hale geldi. Zamanında İngiltere, Fransa'nın ve daha az ölçüde de Almanya'nın geleceğini gösteriyordu, ama*

kesinlikle Rusya'ninkini veya Hindistan'inkini değil. Ne var ki, Rus Menşevikleri Marx'ın bu koşullu önermesini kayıtsız şartsız kabul ettiler. Geri kalmış Rusya, diyorlardı, ileri atılmamalı, önceden hazırlanmış modeli kuzu kuzu takip etmeli. "Marksizmin" böylesine liberaller de katlıyordu.

Marx'ın en az bunun kadar ünlü bir diğer formülü ise –"hiçbir toplumsal formasyon, içinde barındırdığı tüm üretici güçler gelişmeden yok olmaz"– kalkış noktası olarak tek bir ülkeyi değil, bir evrensel toplumsal yapılar silsilesini (kölecilik, ortaçağ, kapitalizm) alır. Ama bu ifadeyi tek bir devlet açısından ele alan Menşevikler, Rusya kapitalizminin Avrupa ve Amerika seviyesine ulaşmak için daha çok mesafe katetmesi gerektiği sonucunu çıkardılar." (Lev Troçki, *Tek Ülkede Sosyalizm?*, <http://www.marxists.org/turkce/trocki/1930/tus.htm>)

[24] "Geri bir ülke ileri ülkelerin maddi ve ideolojik kazanımlarını sahiplenir. Ama bu demek değildir ki, onların geçmişte geçtikleri tüm aşamaları bir bir geçerek bu ülkeleri kölece izler. Tarihin çevrimsel olarak tekerrürü kuramı – Vico ve bilahare tilmizlerince savunulan – eski, kapitalizm öncesi kültürlerin kısmen kapitalist gelişmenin ilk tecrübelerine dair yaptıkları çevrimsel tasvir gözlemine dayanır. Tüm bu gelişme sürecinin biraz kıyıda köşede kalmış, biraz tali niteliği gerçekten kültürel evrelerin yepyeni alanlardaki kimi tekrarlarını da içerir. Bununla beraber, kapitalizm bu koşulların aşıldığının bir göstergesidir. O insanlığın gelişmesinin evrenselliğini ve sürekliliğini hazırlamış ve bir anlamda gerçekleştirmiştir. Bu nedenle diğer ulusların gelişme biçimlerinin tekerrürü ihtimal dışıdır. İleri ülkelerin çekicisinin peşine takılmak zorundaki geri bir ülke sıraya uymaz: tarihsel olarak geri bir durumun sunduğu imtiyaz –böyle bir imtiyaz varittir- bir halka, bir dizi ara aşamayı atlayarak, daha zamanı gelmeden önce, yaratılan her şeye ulaşma imkanı tanır ya da daha doğrusu onu buna zorlar. Yabanıllar, geçmişte o silahları birbirinden ayırt eden mesafeyi katetmeksizin, ok ve yayı bırakıp tüfeğe geçerler. Amerika'yı sömürgeleştiren Avrupalılar tarihe yeniden başlamadılar. Almanya ya da ABD iktisadi bakımdan İngiltere'nin önüne geçmişlerse. Bu kapitalist evrimlerindeki gelişme yüzündendir. (...) Tarihsel bakımdan geri bir ulusun gelişmesi, zorunlu olarak, tarihsel sürecin farklı evrelerinin özgün bir kombinasyonuna yol açar. Betimlenen bu yörünge bütünsel olarak düzensiz, karmaşık ve bileşik bir niteliğe bürünür." (Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi*, 1. Cilt, s. 14-15)

[25] "Dolaysız görevleri bakımından bir burjuva devrimi olarak başlayan Derim, kısa bir süre içinde güçlü sınıf çatışmalarına yol açacak ve ancak, iktidarı ezilen kitlelerin başında durabilecek tek sınıfa, yani proletaryaya devritmekle en son zafere ulaşabilecektir. Proletarya ise bir kez iktidara geçtikten sonra sadece kendini burjuva demokratik programla sınırlamak istememekle kalmayacak, bunu yapmak elinden de gelmeyecektir. Ancak ve ancak Rus Devrimi'nin Avrupa proleter devrimine dönüşmesi halinde Devrimi sonuna kadar götürebilecektir. O zaman, Devrim'in ulusal sınırlılıklarıyla birlikte burjuva demokratik programı da aşılabilecek ve Rus işçi sınıfının geçici politik egemenliği uzun süreli bir sosyalist diktatörlüğe dönüşecektir. Ama Avrupa'nın hareketsiz kalması halinde, burjuva karşı devrimi Rusya'da emekçi kitlelere boyun eğmeyecek ve ülkeyi gerilere fırlatacağı, hem de bir demokratik işçi ve köylü hükümetinden çok gerilere." (Troçki, *Sonuçlar ve Olasılıklar'ın 1919'da Moskova'da Yayımlanan Yeni Baskısına Önsöz*)

[26] Troçki'nin bu uyuma dayanan açıklaması en özlü biçimde şu satırlarda ifade edilir. "Komünist Manifesto'dan iki yıl önce genç Marks şöyle yazıyordu: "Üretim güçlerinin gelişmesi (komünizmin) kesinlikle zorunlu pratik temelidir çünkü onsuz, yokluk genelleşecek ve yoklukla birlikte gereksinmeler için girilen kavga yeniden başlayacaktır ki bunun anlamı tüm eski pisliklerin yeniden su yüzüne çıkması zorunluluğudur." Bu düşüncesini Marks hiçbir zaman geliştirmede ve nedeni hiç de rastlantısal değildi: Geri bir ülkede proleter devrimin gerçekleşebileceğini hiçbir zaman tahmin etmedi. Lenin de bunun üzerinde durmadı ve bu da rastlantısal değildi: O da Sovyet devletinin bu kadar uzun bir süre tecrit edilmiş kalacağını tahmin etmedi. Gene de alıntı, Marks'tan bir soyutlamaya varma ve karşıtından çıkarsama yoluyla, Sovyet rejiminin tamamen somut sıkıntılarına ve hastalıklarına var geçilmez bir anahtar sunmaktadır. Emperyalist ve iç savaş yıkıntılarıyla körüklenen yoksulluğun tarihsel temeli üzerinde, "bireysel varoluş kavgası", burjuvazinin devrilmesinden hemen sonraki gün ortadan kalkmamak bir yana, bu olayı izleyen yıllarda da azalmamış, tam tersine zaman zaman duyulmadık canavarlıklara bürünmüştür. Ülkenin belli kesimlerinde ki kez yamyamlık noktasına varıldığını hatırlatmamıza bilmem gerek var mıdır" (Lev Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, s.77, İstanbul, 1998)

[27] Troçki, tam da Üretici güçlerin gelişimi ile üretim ilişkileri arasındaki uyumdan hareket ederek ve Marks'ın aşağıdaki sözlerine dayanarak Sovyet Devriminin yozlaşmasını ve bir bürokrasinin iktidarı almasının açıklıyordu:

"Öte yandan üretici güçlerin bu gelişmesi (daha şimdiden insanların güncel ampirik yaşantısının, yerel düzeyde değil de dünya çapında tarihsel olarak cereyan etmesini içeren gelişmesi) kesinlikle vazgeçilemez, önce yerine gelmesi gereken bir pratik koşuldur, çünkü, bu koşul olmadan, kıtlık, genel bir durum alır, ve gereksinimle birlikte zorunlu olan için savaşım yeniden başlar ve gene kaçınılmaz olarak aynı eski çirkefin içine düşülür." (Marks – Engels, *Alman İdeolojisi*, <http://www.kurtuluscephesi.org/marks/almanideoloji.html>)

[28] "Böyle bir araştırma neden önemli oldu?"

"Bugünkü Türkiye'yi anlamak İçin, onun, dün içinden çıktığı (daha doğrusu bir türlü içinden çıkamadığı) Osmanlı Tarihine inmek gerekti. Osmanlı Tarihinin mad-desine girince, onun İslam medeniyetinde bir "Rönesans" olduğu belirdi. İslam me-deniyeti : tıpkı Grek ve Roma Medeniyetleri gibi, Kent'ten (Çileden) çıkmış Antika (kadim) medeniyetlerden biriydi. İlk Sümer öncesinden (Protosümerlerden) İslam me-deniyetine gelinceye değin sıralanan antika medeniyetlerin hepsi de : hem birbirinin aynı, hem birbirinin gayri olarak birbirlerinden çıkagelirlerken, hep aynı gidişi (proseyi) gösteriyorlar ve bir tek kanuna uyuyorlardı.

"Günümüze değin uzanmış bütün problemlerin : sebep-netice zincirlemesiyle nasıl ta Protosümerlere dek dayanıp çıktığı dupduru anlaşılmadıkça, hiçbir somut (konkret) Tarih olayı gereği gibi aydınlanamıyordu." (Hikmet Kıvılcımlı, Tarih Devrim Sosyalizm, s. 5)

[29] Bu konudaki tartışmaların geniş bir özeti şu kitapta bulunabilir: "Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi Üzerine" (Foster-Carter, Wolpe, Laclau, Taylor, Mouzelis, Ersoy, Ankara, 1984). Kitapta geniş ölçüde özetlendiği gibi, bu konuyla batı Marksizm'i geleneği, "Üretim Tarzı" ve "Toplumsal Formasyon" kavramı bağlamında daha ziyade skolastik, yani Marksizm'de kavramın anlamı üzerine, bir tartışma yürüttü. Bunlarda, Merkez-Çevre ekolünün tersine, somut ekonomi ve sınıf analizleri pek bulunmaz, tartışma felsefidir, yöntembilimseldir. Aynı az gelişmişlik olgusunu ele alan iki ayrı paradigma söz konusudur.

[30] "Merkez-Çevre" ekolu de Ekonomi Politikten Tarihe ve Tarihsel Maddeciliğin konusuna doğru bir ağırlık noktası kayması yaşamıştır. Örneğin Samir Amin "Dünya çapında birikim kuramını kurmak için toplumsal formasyonların teorik bir tarihine ihtiyaç olduğunu düşünüyordum" (S. Amin, Entelektüel Yolculuğum, s. 58) diyor. Wallerstein giderek tarihe yönelir ve bu onun Tarihçi Annales okuluyla sıkı ilişkilerine yansır. Frank da son zamanlarda kapitalizmi ta Sümerlerden başlatma eğilimine girer. Yani bu ağırlık noktası kayışı onları Kıvılcımlı ile aynı alana yaklaştırır. Ama kapitalizmi bir üretim değil bir değişim ilişkisi olarak anladıklarından, her sermayeye dayanan sistemi kapitalizm olarak kavrarlar (S. Amin daha farklıdır), prekapitalist ve modern kapitalist sermaye ve toplum arasındaki zıtlığı ve farkı göremezler. Onların aksine Kıvılcımlı da zam bu fark ve zıtlığa oturtur otantik bir Marksist olarak analizini.

[31] Zaten tam da bu görüngüdür, Merkez-Çevre ekolünü, az gelişmişliği kapitalizmin kendi mantığıyla açıklamaya iten. Onlar geri ülkelerdeki ilişkilerin dünya kapitalist ekonomisiyle olan sıkı ilişkisine ve oradaki egemen sınıfların hiç de klasik "Feodal" sınıflar olmamalarına vurgu yapmışlardır. Böylece geniş bir olgular yığını tanımlamışlar ama tam da açıklanması gereken olguyu açıklama gibi sunmuşlardır. Temel yanlışları, az gelişmişliğin, sermayenin saf hareketinin değil, gerçek tarihsel hareketinin ürünü olduğunu anlamamaları ve bu ayrımı yapamamalarıdır.

[32] Kıvılcımlı'nın 1930'ların başında tam bir "Stalinist" olarak yazdığı ve ancak bazı bölümleri 70'lerde yayınlanabilen *Yol* adlı çalışması aslında bilinçsiz bir "Troçkizm"i yansıtır. Kitabın "Geç Gelme" bölümü "Geç gelmenin faziletleri" gibi ifadeleri, Troçki'nin "tarihsel olarak geri bir durumun sunduğu imtiyaz" dediği aynı eşitsiz ve bileşik gelişmeyi anlatır. Almanya ve Rusya ile Osmanlı ve Türkiye'yi karşılaştırır ve aynı aşamaların daha hızlı geçildiği ve atlandığı tespitini yapar. Örneğin şöyle yazar: "II. Nikola, Rusya'da Deli Petro döneminden beri başlamış ve oldukça gelişmiş bir merkezleşmiş sanayi bulmuştu. Mustafa Kemal Türkiye'si, Rusya'da Deli Petro döneminden beri olan süreci hızla tamamlamak ve modern sanayi sermayesini birdenbire kurmak zorunda kalmıştır." (s. 176) Bir çok örnekler verdikten sonra şu sonucu çıkarır: "Ve Rusya'da 50 yıl boyunca yürünen yol Türkiye'de 5-10 yılda aşılabilecek hale gelebilir." (s. 177) Türkiye'de kapitalizmin aşamaları böyle hızlı aştığı, sosyalizmin de doğrudan Leninizm'den ilham alarak doğduğundan hareketle beş on yıla kadar Türkiye'de sosyalist devrim olabileceği sonucunu çıkarmayı okuyucuya bırakır.

[33] "O zaman ne oldu? Geri ülkelerde Antika Tarihin sık sık yazdığı cilvelerden biri oldu. Bu bir çeşit "TERSİNE RÖNESANS" idi. Kapitalizm, Batı'da TEFECİ-BEZİRGAN sınıfı kökünden kazınmadıkça, normal olarak doğmamıştı. Fakat geri ülkelerde, kapitalizmin son çağı olan Emperyalizm döneminde Tefeci-Bezirgan sınıfı kökünden kazınmak şöyle dursun, bütün dişleri ve tırnaklarıyla kapitalizme ortak olmaya ve kapitalist iktidarı ayakta tutmaya kendini verdi. Bu bir Tarihin tersine akışı mıydı? Evet. Böyle tersine akıntılar ölüm çağına gelmiş düzenlerin büyük anaforları içinde görülebilirdi. Kapitalizmin inkar edeceği Tefeci-Bezirgan sınıfı, 20nci yüzyılda sanki kapitalizmi inkara kalkışmış gibiydi. Ancak bu görünüştü. Dizginler görünmeyen örümcek ağları gibi uluslararası Finans-Kapital mekanizmasının ve en büyük emperyalist iktidarların elinde idi. Modern Finans-Kapital nasıl Tarihin çarklarını geri çevirmekte ve gericilik yapmakta eşsiz ise, tıpkı öyle, Antika Tefeci-Bezirgan sınıfı da insan kazançlarını inkar etmekte ve gericilik yapmakta Emperyalizmden aşağı kalmıyordu.

Böylelikle tencere yuvarlandı kapağını buldu. Ortaçağlardan hatta ilk Antika çağlardan kaldığı bilinen Kadim Tefeci-Bezirgan sınıfı: Modern çağın dünya ihtilalleri ve sosyalizm döneminde Finans-Kapitale YEDEK UYDU ve İHTİYAT GÜCÜ olarak geri ülkelerde iktidar mevkiini paylaştı. Bu yüzden Tefeci-Bezirgan sınıfı, sanki bir modern sosyal sınıf imiş gibi geri ülkelerin ekonomisinde, toplum ilişkilerinde, politikasında, kültüründe, ahlakında ağır basan söz sahibi bir sınıf kesildi.

Bugün geri ülkelerin SOSYAL YAPISI denince, yukarıda saydığımız SINIF İLİŞKİLERİ gözümüz önünden ayrılmamalıdır." (Dr. H. Kıvılcımlı, Genel Olarak Sosyal Sınıflar, AYDINLIK, Sayı: 2, Aralık 1968, s 119-133)

[34] “Batı kapitalizmi gençlik çağında iken Türkiye'nin yatalak Tefeci-Bezirgân düzeni Kapitalizme karşı hiç bir rezonans göstermedi. İlerici serbest rekabet kapitalizminin dalgası Türkiye'yi hiç ilgilendirmedi.

20. yüzyıla geldik. Kapitalizm: iratçı, monopolcu Finans-Kapital egemenliği biçimine girdi. Bu, kapitalizmin ölüm döşeğine yatış çağı oldu. O zaman bizim yatalak Tefeci-Bezirgân düzenimiz: Finans-Kapital adlı tekeli yatalak sermaye ile tam rezonans hâline girdi. Birbirlerine denk düştüler.

Halkımızın bir deyişi vardır: "Hacı hacıyı Arafat'ta, it iti kalafatta bulur!" der. 20. ci yüzyılda kapitalizmin derebeğileşmesi demek olan Finans-Kapital ile Tefeci-Bezirgânlığın derebeğileşmesi demek olan Osmanlı toplumu hemen can cana, baş başa kuzu sarması oldular.” (Dr. H. Kıvılcımlı, Üretim Nedir?, s. 77)

[35] Bu kavramın kullanımları veya bu kavram kullanılmadan aynı fenomenin ele alınışı vs. hakkında yine bu kitapta geniş bilgi bulunmaktadır: Foster-Carter, Wolpe, Laclau, Taylor, Mouzelis, Ersoy, “Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi Üzerine” (Ankara, 1984).

[36] Örneğin birçok Troçkist “üçüncü dünyada egemen dünya pazarıyla bütünleşmiştir” diyerekten sosyalist devrim önerdiği ve Stalinist Partilerin milli burjuvaziyle ittifak siyasetine karşı argüman sunduğu için, A. G. Frank’ın yaklaşımını desteklerler, ama bunun aslında metodolojik olarak Troçki’den daha geri bir çıkarsamaya, “ilişkiler kapitalisttir o nedenle devrim sosyalist karakterli olmalıdır” çıkarsamasına, geri dönüş olduğunu göremez ve anlamazlar.

[37] Troçki’nin bu konuya en çok yaklaştığı ve eskinin sonuçlarını çıkardığı yerde bile az gelişmişliğin gelişmesi sorunu yoktur. Onların birer özne olarak tanınması vardır. O öznenin bakış açısından tarihe bakış, dolayısıyla öyle bir bakışın ortaya çıkaracağı teorik sorunlar yoktur. Örnek: “Manifesto, kapitalizmin geri ve barbar ülkeleri nasıl kendi girdabına aldığını açıklarken, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin bağımsızlık için verdikleri mücadelelere hiç gönderme yapmaz. Marx ve Engels, toplumsal devrimi “en azından önde gelen uygar ülkelerde” gelecek birkaç yılın sorunu olarak düşündükleri ölçüde, sömürge sorununun da, ezilen ulusların bağımsız hareketinin sonucu olarak değil, kapitalizmin metropol merkezlerinde proletaryanın kazanacağı zaferin sonucu olarak otomatikman çözüleceğini düşünüyordular. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde devrimci strateji sorunlarına bu nedenle Manifesto’da hiç dokunulmaz. Bugün bu sorunlar bağımsız çözümler gerektirmektedir. Örneğin, “ulusal anavatan” sözünün ileri kapitalist ülkelerde en zararlı tarihsel fren haline geldiği çok açık olduğu halde, bağımsız bir varoluş için mücadeleye zorlanan geri ülkelerde bu hâlâ görece ilerici bir faktör olarak önümüzde durmaktadır.

“Komünistler” diyor Manifesto “her yerde, varolan toplumsal ve politik düzene karşı olan her devrimci hareketi desteklerler.” Renkli ırkların kendilerini ezen emperyalistlere karşı hareketi, varolan düzene karşı olan en önemli ve güçlü hareketlerden birisidir ve bu nedenle beyaz ırk proletaryası saflarından eksiksiz, koşulsuz ve sınırsız bir destek beklemektedir. Ezilen uluslar için devrimci strateji geliştirme onuru başlıca Lenin’e aittir.” (Troçki, Komünist Manifesto’nun Doksanıncı Yıldönümü”

[38] Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kadın Sosyal “Sınıfımız”, Kıvılcım, sayı 1, Temmuz-Ağustos 1978, s. 120)

[39] Örneğin Lenin, devrim’den sonra Rusya’daki toplumsal ilişkilere ilişkin bir değerlendirmesinde Rusya’da beş üretim biçiminin bir arada bulunduğunu söyler ama bunlar basitçe yan yana bulunmaktadırlar, karşılıklı ilişkileri içinde, birbirleri üzerinde yaptıkları etkilerle bir süreç olarak ele alınmazlar.

[40] Bu yöntem şu satırlarda dupduruca açıklanmakta ve uygulanmaktadır: “Bizde sosyal ehram başlıca üç katlı bir Bâbil Kulesi’dir. Sosyal katlardan herbiri ötekilerini soysuzlaştırıp berbatlaştırır. O katmerli ve sonturlu üç kattaki sınıfların çelişki ve çatışmaları bütün azgınlıklarıyla ayakta durur. 3 katı şöyle sıralayabiliriz:

1- Üst kat: **Büyük Şehirler**, ayrı bir dünyadır. Ona **Modern Kapitalizm** dünyası diyebiliriz.

2- Orta kat: **Kasabalar** Türkiyesi’dir. Orta dünyamız **Antika Tefeci - Bezirgan** dünyası olarak adlandırılabilir.

3- Alt kat: **Köyler** Türkiyesi’dir. Orası artık ne **Modern**, ne **Antika** toplum değil, söz yerinde ise **Tarihöncesi** dünyası sayılabilir.

Tekrar edelim: bu üç ayrı **dünya**, üç ayrı **Toplum Tarihi** konağı birbirlerinden hem binlerce yıl ayırdılar, hem birbirleriyle **aynı** yerde bulunurlar.

Bu 3 sosyal katın üstüste yığılı lanetlenmiş yomsuz ehramı gözönünde tutulmadıkça ve ehram İçindeki her katın ötekilerle olan ilişkileri ve çelişkileri dupduru kavranılmadıkça Türkiye'nin **Sosyal Sınıflar** problemi aydınlığa kavuşamaz.

SOSYAL 3 KATIN KARAKTERİSTİĞİ

Her katın ayrı ayrı:

- 1- Özel **Ekonomi** temeli,
- 2- Özel **Üst** ve **Alt sınıfları**,
- 3- Özel birer **Sömürge** halkı..

vardır. Bu özellikleri, biraz soyutlaştırma pahasına da olsa, ayrı ayrı değerlen-dirmedikçe, **çevremizin** somut kördövüşünü içyüzü ile anlayamayız.

EN ALTTA: Köylülük katının **ekonomi** temeli, Barbarlık çağını bir türlü aşamamış **toprak ekonomisidir**. Bu ekonomi yapısı içinde, hiç şaşmaksızın gerçekliği kendi adıyla çağırmaktan çekinmeyelim. Köyün ilkel öntarih ekonomisinde egemen **üst sınıf**: Babahanlığın bütün olumlu yanlarını yitirmiş **Köylü erkekleri'dir**; **alt sınıfı** ne denli yumuşatılırsa yumuşatılsın, bir sosyal **kast** kadar donmuş ve sertleşmiş olduğu için "**sınıf**" adını alabilecek ayrılıkta **Köy Kadınları Sınıfı'** dir.

Bu bakımdan, köylülüğün, söz yerinde ise **Sömürge** halkı, bütünüyle **Köy Kadını'dır**. Türkiye'de azıcık yaşadığını düşünebilen hiçkimse, bu söylediğimiz karakteristik özelliğin anlamına yabancı kalmaz.

ORTADA: Taşramızın Kasabalık katında **ekonomi** temeli, **tâ Bâbil çağından kalma Tefeci - Bezirgan** ekonomidir.

Bu ekonomi sistemi içinde, **egemen sınıf** karakterini bütün yamanlığı ile yaşatan **üst sınıf**: **Tefeci Hacıağalar** ile **Vurguncu Bezirganlar** ve onların derebeğilemiş "**Ayan**", "**Eşraf**", "**Agavat**", "**Hanedan**" adlı elemanlarıdır.

Kasabalığın en keskin anlamı ile içeride **Sömürge Halkı**: genellikle Türkiye'mizin bütün **Taşra Halkı**, özellikle tüm kadın - erkek **Köylülüktür**.

EN ÜSTTE: Modern merkezleşmen Şehirlilik katında **ekonomi** temeli genellikle "**Modern**" adı verilebilecek olan Kapitalizmdir. Ancak bu kapitalizm Meşrutiyet çağında **Komprador Kapitalizm**, Cumhuriyet çağında **Finans - kapitalizm** biçimiyle ağır basar." Dr. H.K., Kadın Sosyal Sınıfımız, s. 120-121)

[41] “Her köy erkeği, üstteki Kasaba Tefeci - Bezirganının **toprak esiri'dir**. Ama, tarlasında ve evinde boğaz tokluğuna Avrat - Köleler çalıştırıp ezer. O yüzden, Tefeci - Bezirgan politika ufunetine bütün sapıklığıyla oy vermeyi boynunun borcu bilir. Kadına hak ve hürriyet mi? Ya çariksız köylü, kimi kendi yerine nöbete çıkarıp köle olarak çalıştıracak?

Türkiye "**Köylü memleketidir**". Ne şüphe? "**Şehir**" adını taşıyan bucaklarda köy üretimi ve köylü psikolojisi "**ağırlığını**" bastırmıştır. Nereden gelirse gelsin, her ileri adımın karşısına gericilik: "**Namus**" meselesi yaptığı kadın avcılığı ile çıkar ve halkın oylarını sırf o demagojiyle dahi çatır çatır koparıp alır. Hacıağanın emekçi halka bilir bilmez kabul ettirdiği "**Namus**" **sözcüğü**: Kadının ev kölesi, toprakbent, tarla paryası durumundan ebediyyen kurtulamayıp kuralına takılmış bir uçkur etiketidir." (Dr. H. K., age. S.133)

[42] Güçlü Devlet olmaması yani uygarlığa bulaşmamışlık ile kapitalizme geçiş ilişkisi çok açıktır. Buna Mandel de değinir. “Avrupa dışındaki kapitalizm öncesi medeniyetlerde mutlak devletin üstünlüğü bir tesadüfün sonucu değil, sosyal artı ürünün kesin bir şekilde temerküzünü gerektiren sulu tarımın tabi olduğu şartların sonucudur. [İlk bakışta aykırı gibi görünse de] bu medeniyetlerin, gelişmelerinin yarı yolunda kalmalarına sebep, toprağın son derece bereketli olması ve nüfusun gittikçe artmasıdır.(...) Batı Avrupa'daki (ve bir dereceye kadar Japonya'daki) ekonomik gelişmenin bu özellikleri, (yani sermayelere el koyacak bir güçlü devlet olmaması, ki bu da bizzat komünlerin yaşayan gücüyle ve uygarlığa geç girişle ilgilidir) sınai devrimin ancak bu bölgelerde mümkün olduğunu göstermiyor, sadece, kapitalist üretim tarzının niçin önce AvrupaDa meydana geldiğini gösteriyor.” E. Mandel, Marksist Ekonomi El kitabı, Cilt.1, s.203-204. Kıvılcımlı bu geçişi İkel sosyalizmden kapitalizme ilk ve son geçiş (İngiltere ve Japonya) örneklerinde işler.

[43] Kıvılcımlı baş eserinin “**Medeniyetin Yaratıcılık Efsanesi**” bölümünde şunları yazıyor. “Şimdi tarihin en ibret verici ilginçliğine gelmiş bulunuyoruz. İnsanoğlu'nu Efendi ve köle diye iki müthiş kutba ayıran medeniyet, -moral yıkılışları bir yana bırakalım,- **teknik** ilerleme bakımından hangi orijinal yaratışlara kavuştu?” (s.118) Kısaca örnekler verdikten sonra devam ediyor: “Son otuz yıllık özellikle arkeoloji buluşları, antika medeniyete şimdiye dek atfedilen **üstün teknik yaratıcılık** gücünün bir efsane değilse, mutlaka görünüşe aldaniş olduğunu her gün biraz daha ispat etmektedir..” (s. 120) (Dr. H. Kıvılcımlı, Tarih Devrim Sosyalizm, İstanbul 1965)

Benzer değerlendirmeler Mandel'de de vardır: “Binlerce yıl boyunca sadece iki enerji kaynağından: insan enerjisi ile evcil hayvanların enerjisinden yararlanıldı” (a.g.e. S.194)

[44] Marks şöyle yazıyor sınıflı toplumlarda devrimlerin mekanizmalarını ele alırken:

"Genel Olarak Devrim nedir? Prensip olarak:

"Sınıflar zıtlaşması üzerine kurulu her Toplum için ezilen bir sınıf hayatı bir zarurettir. Ezilen sınıfın kurtuluşu için: daha önce edinilmiş üretici güçlerle, varolan sosyal münasebetlerin artık birlikte var olamaz bulunmaları gerektir. Bütün üretim aletleri içinde en büyük üretici iktidar (güç), devrimci sınıfın ta kendisidir. Devrimci elemanların sınıf olarak örgütlenmesi: eski toplum içinde meydana gelebilecek olan bütün üretici güçlerin varolduğunu farz ve kabul ettirir." (K. Marks, Felsefenin Sefaleti)

[45] Kıvılcımlı bu sorunu Marks'ın ifadesini ve kavramlarını kullanarak şöyle açıklıyor:

"Şimdi burada genellikle deyimlendirilen Devrim şartlarını, Tarihsel Devrim problemi ile karşılaştıralım:

"1 - Antika Medeniyetler 'sınıflar zıtlaşması üzerine kurulu bir Toplumdur. Orada ezilen sınıf: kölelerdir.

"2 - Kölelerin kurtuluşu için antika üretici güçlerle, antika üretim münasebetleri arasında 'birlikte varolmaz'lık yetmiş midir? Hayır. Bu moda deyimleriyle 'coeksiztans : birlikte varoluş' imkansızlığı, ne köleleri, ne antika medeniyetleri kurtarabilmiştir. Tersine bütünüyle Toplumu batırmıştır. Neden? Tarihsel maddeciliğin üçüncü şartına geliyoruz.

"3 - Çünkü, Antika medeniyetlerde 'En büyük üretici güç olan devrimci sınıf yoktur. O neden?

"4 - Çünkü: Antika medeniyetlerde "Devrimci elemanların sınıf olarak örgüt-lenmesini gerektiren bütün üretici güçler "Eski toplumun içinde meydana" gele-memiştir. Ve o yüzden medeniyet batmıştır.

"Tek başına her kadim medeniyet için doğru olan bu kural, bir antika mede-niyet battıktan sonra, başka bir antika medeniyetin doğuşunu aydınlatmakta yeter-siz kalır. Bir medeniyet batmıştır, ama 'medeniyetler' hiçbir vakit yeryüzünde sona er-memişlerdir. Antika Tarihin hiçbir çağında insanlık bütünü ile medeniyetten uzakla-şıp, ebediyyen barbarlığa dönememiştir. Tersine, her batan medeniyetin yanına yeni bir medeniyet, (Hatta kendi üzerinde bir Rönesans) daima doğuvermiştir.

"Antika medeniyetleri deviren güç, toplumun kendi içinde doğma, amacı belirli bir sosyal sınıf olmamışsa da, Toplumun dışından başka bir toplumun vurucu gü-cü gelmiş, eski medeniyeti baskınla yıkıp yerle bir etmiştir. Bu dışardan gelen güce, Greklerin 'Yabancı: Ecnebi' anlamına kullandıkları 'BARBAR' adı veriliyor. (Osmanlı atalardan dirlikçi olmayan öteki yurttaşlara 'ecnebi' derdi.) Tarihsel maddeciliğe göre:

'Güç (zor, acı, kuvvet): yeni bir topluma gebe olan her eski Toplumun ebesidir. Gücün kendisi de bir ekonomik kudrettir.'

"Antika Tarihte 'güç' barbar kılığına girip medeniyet toplumunu yıkıyordu. Bu en görmek istemeyecek bir göze batan olaydı. Yıkış sebebi: eski medeniyetin 'Gebe' olmayışından ileri geliyordu. Eski medeniyet yıkıldıktan sonra, doğan yeni medeni-yetin hangi üretici güç, nasıl 'ebesi' oluyordu. Problem bu idi. Yalnız bu noktanın aydınlatımı. Tarihsel Devrimlerin en kör düğümünü çözebilirdi. Ne çare ki, Tarihsel maddeciliğin keşfedildiği günden beri, resmi Tarihsel bilimler (Fransızcanın akar deyimleriyle 'c'en etait fait': işi bitik) duruma gelmişlerdi." (Dr. H. K., Tarih Devrim Sosyalizm, s: 24)

[46] Engels 1894'de, ölümünden az önce, Marksizm'in bayağılaştırılmasına karşı H. Starkenburg'a yazdığı mektupta şunları der ve H. Kıvılcımlı Üretici Güçleri yeniden tanımlarken bu mektuba dayanır:

"Tarihin belirleyici temeli olarak baktığımız ekonomik ilişkiler deyince bu ad altında şunu anlıyoruz: Belirli bir TOPLUM İNSANLARININ geçimlerini üretmelerini ve (iş bölümü bulunduğu ölçüde) ürünlerini aralarında değiştirmelerini anlıyoruz. Demek bütün üretim ve ulaşım TEKNİĞİ bunun içindedir. Kavrayışımıza göre, bu teknik, aynı zamanda ürünlerin değişim yordamı gibi, ürün üleşimini de, ve dolayısıyla, kandaş toplum sona erdikten sonra, sınıflara bölünüşü de, dolayısıyla, Devleti, Siyaseti, Hukuk vs. 'y i de belirler. Ekonomik ilişkiler sırasına, ayrıca, o münasebetlerin üzerinde geçtikleri COĞRAFYA temeli de girer, ve çok kez GELENEKLE veya atalet hassasıyla alıkonularak daha önceki gelişim konaklarından beriye gerçekten aktarılmış KALINTILAR da, ve tabii gene bir sosyal biçimi dışardan çevreleyen ortam da girer."

[47] "(...) Diyalektik metotlu klasik Tarihsel maddecilik: hangi çağda olursa olsun, insan Toplumunun, genel olarak ve son duruşmada, ÜRETİCİ GÜÇLERle hareket ettiğini göstermiştir. Ama, özellikle her çağda ve hele bir çağdan ötekine geçiş konağı içinde, o yere ve zamana göre somut olarak hangi 'üretici Güçlerin ayrı ayrı nasıl rol oynadıklarını araştırma ve bulma yetkisini, artık Felsefe yerine yalnız ve ancak olaylara dayanan sırf Bilime ismarlamıştır.

"üretici Güçleri başlıca dört bölüme ayırabiliriz :

"1 - TEKNİK: Toplumun tabiatle güreşinde kullandığı cansız araçlar ve kullanımları. Aygıtlar, avadanlıklar (Aletler, cihazlar) ve metotlar (usuller),

"2 - COĞRAFYA: Toplumu doğrudan doğruya dışarıdan, daha doğrusu mekan içinde çevrdiyen maddi ortam, İklim, Tabiat vs.

"3 - TARİH: Toplumu doğrudan doğruya içeriden, daha doğrusu zaman içinde çevreleyen manevi ortam. Gelenek, görenek kalıntıları vs.

"4 - İNSAN: Toplumun gerek dış maddi ortamını, gerek iç manevi ortamını teknik araçla işleyen Kolektif Aksiyon (Topluca Eylem), Zor ve şiddet anlamlı "Güç", vs.

"Sosyoloji bakımından yukarıki dört ÜRETİCİ GÜÇLER dalından yalnız birisini, TEKNİK üretici gücü ele almak mümkündür; soyutlaştırılmış (tecrit edilmiş) sosyal olaylar hiç değilse bir kerteğe dek teknikle aydınlatılabilir. Hele modern çağda Teknik olağanüstü gelişkin olduğundan, öteki üç grup üretici güçler belirli süre için değişmez sayılırsa, yalnız başına Teknik üretici güçler, sosyal olayların gidisinde jalon (yol gösterici sırtık) rolünü oynayabilir.

"Tarih bakımından Teknikle birlikte, (Coğrafya-Tarih-İnsan) sözcükleriyle özetlediğimiz öteki üç üretici güç de ele alınmadıkça yeterli aydınlığa kavuşulamaz. Çünkü, Tarih son derece somut bir konudur. Robenson masalındaki gibi tek başına kalmış uyduruk insanın değil, gerçek insanın eylemidir. Gerçek insan: hem TOPLUM YARATIĞIDIR, hem TOPLUM YARATICI'dır. Tarih, o gerçek insanın : belirli geçmişinden kalma gelenek-göreneklerle, içinde yaşadığı belirli Coğrafya ve iklim şartlarına göre, belirli bir tekniğe ve metoda dayanarak yaptığı yaşama güreşinde, gene belirli bir seviyeye ulaşmış Kolektif aksiyonundan doğar ve gelişir. Tarihte her şeye can veren bu kolektif aksiyondur.

"Onun için, araştırmamız SOMUT TARİH olduğu ölçüde, insan aksiyonunu, manivela gücüyle on kat, yüz kat, ve ilh. büyüten üretici tekniği elbet başta tutacaktır. Ama hele Antika Tarih Toplumunda yalnız başına teknik, insanı umutsuzluğa düşürecek kadar yavaş gelişmiştir. Buna karşılık: her toplumun içinden çıktığı Tarih gelenek-görenekleri, içine girdiği Coğrafya etkilemeleri altında gösterilmiş, insanca kolektif aksiyon Teknikten hızlı davranmıştır, denilebilir. Onun için, özellikle antika Tarihte, dört küme üretici güçlerin dördünü birden hesaba katmak gerekir. Yalnız teknik, olayların tümüyle aydınlanmasını değil şemalaştırılmasını bile yapmaya yetemez.

"Modern Toplumda Teknik : maddi coğrafya ve Manevi Tarih üretici güçlerini öylesine kökten ve kolaylıkla havaya uçurabiliyor ki, Toptum hareketinde yalnız teknikle, kolektif aksiyon karşı karşıya kalmış gibidir. Gene de, hangi toplum biçiminde olursa olsun insan: 1 - Kendinden önce gelmiş, geçmiş kuşaklardan arta kalan gelenek-göreneklere göre, 2 - İçinde bulunduğu coğrafya ortamına göre, 3 - Elinde tuttuğu Tekniğe göre bir kolektif aksiyon başarır. Tümüyle insanlığa, dört başlı üretici güçler içinde Teknik: en son duruşmada ağır basmıştır. Ama, Antika Tarihte her belirli Medeniyet için: Kolektif aksiyon üretici gücü azaldığı zaman, coğrafya üretici gücü durmuş, görenek ve geleneğin üretici gücü dağılmış, Teknik gerilemiştir. Böyle bir Medeniyet karşısında : tekniği daha güçlü olmasa bile, yeni bir coğrafya üretici gücü temsil eden gelenek-görenek ve Kolektif aksiyon güçleri daha üstün olan geri bir barbar toptum, kolayca zafer kazanmıştır." (Tarih Devrim Sosyalizm, s. 78)

[48] Kökleri ta Rousseau'ya kadar giden, İlkel Komünizm karşısında Marks ve Engels'in gösterdikleri ilgi ve coşkunluktan, Sismondi'den yapılan alıntılara veya Balzac'ın eserlerinin değerlendirilmesine kadar her yerde vardır bu kaynak. Marksizm'in bu kaynağının, bu "eksik halka"sının tekrar ortaya çıkarılmasında Mihael Löwy'nin çalışmalarını özellikle belirtmek gerekir. Şu derlemede bu konuda bir çok yazı bulunmaktadır: Michael Löwy, *Dünyayı Değiştirmek Üzerine*, 1999, Ayrıntı Yayınları)

[49] "İnsan ile Doğa arasındaki ilişki konusunda Frankfurt okulunca geliştirilen görüş, bu türün en kapsamlı ve şaşırtıcı teorisiydi" (P. Anderson, *Batıda Sol Düşünce*, s. 125-126)

[50] "Bu, modern endüstriyel-teknolojik yapının ister kapitalist ister sosyalist tarzda kullanılabilir **tarafsız bir araç** olduğu anlamına mı gelir? Yoksa şimdiki teknolojik sistemin doğası onun kapitalist kökeninden mi etkilenmektedir? Bu ve pek çok benzer soru Marks tarafından yanıtız bırakıldı. Ancak Makineleşme üzerine yazdıklarının diyalektik niteliğinin büyük kısmı – onun gelişiminin **çelişkin** karakterini kavrama çabası- kendineden sonraki teknolojik ilerlemenin büyümesine kapılan ve kazanımlarını takdis ederek yücelten Marksist literatürde kaybolmuştur.

"Walter Benjamin modern teknoloji sorunlarıyla sistematik biçimde asla ilgilenmedi. Ancak yazılarında, bu sorunlara eleştirel düşünceyle yaklaşan ilk Marksist düşünürlerden biri olarak onu ayrı bir yere koyan dikkat çekici bir içgörü bulabiliriz. (...)" (M. Löwy, *Dünyayı Değiştirmek Üzerine*, s.234)

[51] Kapitalizme karşı romantik eleştirinin toplumsal kökleri elbette Komün'dedir. Avrupa bir bakıma Komün'den kapitalizme geçtiği için Romantik eleştiri Batı'da ortaya çıkabilmiştir. Doğu'da ise Romantik eleştiri Din kitaplarındaki cennet olarak, genel olarak uygarlık karşısında bir eleştiri olarak yaşar. Bu bakımdan Kıvılcımlı'nın eseri de, kapitalizm karşısında çok iyimser bir bakış içinde olmasına rağmen, uygarlık karşısında, bu romantik gelenekle tam bir uyum içindedir.

[52] "Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir. Özgür insan ile köle, patrisyen ile pleb, bey ile serf, lonca ustası[3*] ile kalfa, tek sözcükle, ezen ile ezilen birbirleriyle sürekli karşı-karşıya gelmişler, kesintisiz, kimi zaman üstü örtülü, kimi zaman açık bir savaş, her keresinde ya toplumun tümüyle devrimci bir yeniden kuruluşuyla, ya da **çatışan sınıfların birlikte mahvolmalarıyla** sonuçlanan bir savaş sürdürmüşlerdir." (Marks-Engels, *Komünist Parti Manifestosu*) Benzer şekilde Lenin: "Ne ezilen sınıflara uygulanan baskılar, ne de ezen sınıfların bunalımları, başlı başına devrim yaratabilir; ülkede,

pasif baskıya katlanma durumunu aktif ayaklanma durumuna dönüştürecek bir devrimci sınıf olmadığı takdirde, bunlar sadece çöküntü yaratır."

[53] "(...) gerek modern kapitalist üretim tarzının yarattığı üretici güçler ve gerekse bu güçler tarafından oluşturulan mal dağıtım sistemi, bizzat bu üretim tarzıyla yakıcı biçimde çeliştiği için ve aslında çeliştiği ölçüdedir ki, eğer modern toplumun tamamı yok olmayacaksa, üretim tarzında ve dağıtımında bir devrimin, bütün sınıf ayrılıklarını sona erdirecek bir devrimin gerçekleşmesi gerekir." F. Engels, Anti-Duhring ayrıca yine aynı kitapta: "(...) onun kendi üretici güçleri denetiminin ötesinde gelişmiştir ve bir doğa yasasının zorlaması gibi burjuva toplumunun bütününe ya yıkım ya da devrime doğru sürüklemektedir." Zikreden. M. Löwy, *Dünyayı Değiştirmek Üzerine*, s.132)

[54] "Friedrich Engels bir keresinde şöyle demişti: Kapitalist toplum, ya sosyalizme doğru ilerlemek ya da barbarlığa geri dönmek gibi bir ikileme yüz yüzedir... Bugün, Engels'in yaklaşık bir kuşak önceki kehanetindeki gibi dehşet verici bir önermenin önünde duruyoruz: Ya emperyalizmin zaferi, bütün kültürün yıkımı ve Antik Roma'daki gibi nüfusun boşalması, harap olma, yozlaşma, büyük bir mezarlık; ya da sosyalizmin zaferi, yani uluslar arası proletaryanın emperyalizme karşı, onun yöntemlerine karşı, savşa karşı bilinçli mücadelesi. Dünya tarihinin ikilemi, hassas bir dengede proletaryanın kararını bekleyen kaçınılmaz seçeneği budur." Rosa Luxemburg, Junius Risalesi, Zikreden, m. Löwy, *Dünyayı Değiştirmek Üzerine*, s. 131-132)

[55] Bunu tersinden Löwy de ifade etmektedir. Engels'in ve Rosa'nın satırlarını kıyaslarken şunları yazar:

"Rosa Luxembur'un metni ile Engels'in arasındaki farklılık açıktır: a) Engels sorunu tamamen ekonomik terimlerle, Rosa ise siyasal terimlerle ortaya koyar. B) Engels, şu ya da bu çözümleri belirleyebilecek toplumsal güçler sorununu ortaya atmaz: Bütün metin sadece üretim güçleri ve üretim ilişkilerine yer verir. Öte yandan Rosa, şu ya da bu yönde "dengeyi bozacak" olanın proletaryanın bilinçli müdahalesi olduğunu vurgular. C) Engels'in ortaya koyduğu seçeneğin daha çok retoriksel olduğuna, sosyalizm ile "modern toplumun yok olması" arasında gerzek bir seçimden çok sosyalizmin zorunluluğunu ad absurdum (anlamsızlaşana kadar) kanıtlama sorunu olduğuna dair açık bir izlenim edinmek mümkündür" M. Löwy, *Dünyayı Değiştirmek Üzerine*, s. 133)

[56] "Tarih bizi ve benzer düşüncede olanların hepsini haksız çıkardı. Tarih gösterdi ki, kıta üzerinde iktisadi gelişme durumu, o zaman kapitalist üretimin kaldırılması için henüz yeterince olgunlaşmamıştır. Ve Tarih, bunu, 1848'den bu yana bütün Kıta'yı kaplamış olan ve Fransa'da, Avusturya'da, Macaristan'da, Polonya'da ve son olarak da Rusya'da büyük sanayi ancak şimdi gerçekten söz hakkı veren ve Almanya'yı birinci sınıf bir sanayi ülkesi durumuna getiren, -bütün bunlar kapitalist bir temel üzerinde, yani 1848'de pekala genişlemeye elverişli bir temel üzerinde olmak üzere- iktisadi devrim ile kanıtlandı." (F. Engels, *Fransa'da Sınıf Savaşları'na Giriş*)

[57] Çıkarırsama şu varsayımına dayanmaktadır: "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar." (Karl Marks, *Önsöz*)

[58] "**Manifesto**, devrimci bir dönem için formüle edilmiş kapitalizmden sosyalizme doğrudan geçiş dönemine karşılık gelen on talebi (II. Bölümün sonu) içeriyor. 1872 baskısının *Önsözünde* Marx ve Engels bu taleplerin kısmen eskidiğini ve ne olursa olsun bunların ikincil önemde olduğunu ilân ettiler. Reformistler bu değerlendirmenin hemen üstüne atlayıp bunu, devrimci geçiş taleplerinin yerlerini, sonsuza değin çok iyi bilindiği gibi burjuva demokrasinin sınırlarını aşmayan sosyal demokrat "asgari programa" bıraktığı şeklinde yorumladılar. Aslında **Manifesto**'nun yazarları kendi geçiş programları üzerinde yaptıkları ana düzeltmeyi, tam bir kesinlikle göstermişlerdi: "İşçi sınıfı sadece hazır devlet makinesini ele geçirip onu kendi amaçları için kullanamaz." Diğer bir deyişle, düzeltme burjuva demokrasisi fetişizmine karşı yöneltmişti. Marx daha sonra kapitalist devlete karşı komün tipi devleti savundu. Bu "tip" devlet sonradan çok daha net bir biçimde sovyetler şeklini aldı. Bugün **sovyetler ve işçi denetimi** olmaksızın devrimci bir program olamaz. Kaldı ki **Manifesto**'nun barışçıl parlamenter etkinlik çağında "ilkel" görünen on talebi, bugün gerçek anlamlarını bütünüyle yeniden kazandı. Diğer yandan sosyal demokrat "asgari program"sa ümitsiz bir şekilde antika haline geldi." Leon Troçki, *Komünist Manifesto'nun Doksanıncı Yıl Dönümü*)

[59] Troçkist gelenek içinde bu anlayışın uğradığı çarpılma, yani hedeflenen toplumu programlaştırmayı prensip olarak reddetme ve yöntemin dogmatik bir reçete haline dönüştürülmesi ayrı bir konudur. Bu sorunları M. Yenice'nin (Orhan Koçak) "*Devrimci Marksizm'de "Geçiş Programı" Anlayışı*" adlı kitabının eleştirisinde daha Niğde Cezaevi'ndeiken ele almıştık.

[60] "Onun için Tarihsel Devrim medeniyetlerin sonu değil, bir çökkün medeniyetin sonu doğacak bir medeniyetin de başlangıcı

olur.” (Dr. H. K. Tarih Devrim Sosyalizm). “Modern çağ Tarihinin geçiş ve atlayış kanunları Sosyal devrimler kanunu olmuştur. Modern çağda, modern üretici güçlerin hızını, hiçbir eskimiş çökkün üretim münasebeti sonuna dek ve antika medeniyette olduğu kadar kesince engelleyememiştir. Tersine yeni üretici güçlerin dev gelişimi, Toplum içinde yeni ve tarihsel misyonlarını, yarım yahut tam şuurla sezip benimsemiş ve çökkün gerici sınıflara dayatmayı bilmiş, yeni sosyal sınıflar yaratmıştır.” (age.)

[61] “En az 300 yıldanberi **Tarihsel Devrim** (Bir medeniyetin körü körüne ve toptan yıkılması) gidişi durmuştur. Modern İngiliz devrimiyle birlikte, insanlık bir aşama daha hayvanlıktan kesince kurtulmuş: **SOSYAL DEVRİMLER** (Bir medeniyet yıkılacağına, bir **sosyal sınıf tehakkümünün** yıkılıp gitmesi) çağı açılmıştır. Sosyal kollektif aksiyon gücü bu yönde yarım veya tüm ÖRGÜTLENMEye ve BİLİNCE ulaşmıştır. Gobineau kontlarının yahut mister Toynbee'lerin yeryüzünde ötmelerini bekledikleri baykuşlar **ötemeyeceklerdir**. Emperyalizmin medeniyeti yıkacak sanılan iki korkunç Cihan Savaşı tersini ispatlamakla sonuçlanmıştır. **Modern Sosyal aksiyonun** gidişini ve insan **bilincini** (Tarihsel Devrimler patlatarak), kadim kapalı Hint ve Çin medeniyetlerinde görülen **SOSYAL KASTLAŞMALAR** biçiminde "1000 YIL" **dondurabileceğini** uman faşizm bir kaç 10 yıllık zorbalığının kefareti, kendi kendisini fareler gibi bodrumlarda yakmakla ödemiştir. 19 uncu yüzyılkâri çakaralmaz **zırhlı ve savaşçıl** gösterilerle, yahut namuslu insanlar önünde hapishane külhanbeyilerinin ikide bir sustalı çakısını düşürmesini andıran) **"İhtilâl"** ve **asker** çıkartmalarla bir üçüncü Cihan Savaşı da patlatılsa, **Çağdaş uygarlık** yıkılamayacaktır. Tarihsel Devrimler çağı en az 300 yıldanberi kesince gömülmüştür.” (Dr. H. Kıvılcımlı, Tarih Devrim Sosyalizm, s.3)

[62] “Sosyal Demokrat ve vulgar Marksistlerin, ilerlemenin otomatik, karşı konulmaz ve sınırsız bir gelişme olduğu mitine karşı Benjamin, devrimi, tarihin sürekliliğinde kurtarıcı bir kesinti, tarih treninde imdat frenine uzanma olarak anladı.” (M. Löwy, Dünyayı Değiştirmek Üzerine, s. 211)

[63] Marks 1856'da Engels'e şu satırları yazıyordu: “Almanya'da her şey proletarya devriminin bir Köylü Savaşı'nın ikinci baskısı tarafından desteklenmesine bağlı olacak”

[64] Marks 1847'de şöyle diyordu örneğin: “Polonya Polonya'da değil, İngiltere'de kurtarılacaktır”. Keza Çartistlere de şunları diyordu: “Siz Çartistler ulusların özgürlüğü hakkında dindarca arzuları ifade etme zorunda değilsiniz. İç düşmanlarınızı yenilgiye uğratın, o zaman eski toplumun bütününi yenilgiye uğratmış olmanın bilinçli gururunu yaşayacaksınız.” (Zikreden Horace B. Davis, İşçi Hareketi Marksizm ve Ulusal sorun, s.29)

[65] Marks S. Meyer ve A. Vogt'a yazdığı bir mektupta şöyle der örneğin: “İrlanda'nın ulusal kurtuluşu (İngiliz İşçileri için) soyut adalet veya insani duygular meselesi değil, kendi toplumsal kurtuluşlarının ilk koşuludur.” (Horace. B. Davis, age., s.75)

[66] “1906 Şubatında Lenin şöyle yazar: “Köylü hareketini sonuna kadar destekliyoruz, ama unutmamalıyız ki bu, sosyalist devrimi getirebilecek ve getirecek sınıfın değil, başka bir sınıfın hareketidir.” “Rus devrimi” diye açıklar 1906 Nisanında, “muzaffer olmak için gerekli güce sahiptir. Ama zaferinin meyvelerini koruyacak güce sahip değildir ... zira küçük ölçekli sanayinin çok geliştiği ülkelerde, köylüler de aralarında olmak üzere küçük ölçekli üreticiler, özgürlükten sosyalizme giderken kaçınılmaz olarak proletaryanın karşısına geçeceklerdir... Restorasyonu önlemek için Rus devriminin ihtiyaç duyduğu şey Rus yedek kuvvetleri değildir; onun dışarıdan yardıma ihtiyacı vardır. Dünyada böyle bir yedek kuvvet var mı? Evet var: Batının sosyalist proletaryası.” “(Zikreden Troçki, Tek Ülkede Sosyalizm) Yani devrim normal bir doğuma dönüşmezse birakalım sosyalisti bir yana, Demokratik bir Rus devriminin bile yaşama şansı yoktur.

[67] Örneğin “Evrensel Tarih Bağlamında Kurtuluş Savaşları” başlığıyla 1986 yılında Kürdistan Press'e yolladığımız bir yazıda şunları yazıyorduk:

“Ulusal Kurtuluş Savaşları, evrensel Tarih ölçeğinde, üretici güçlerin aşırı olgunlaşmışlığına rağmen, proletaryanın Tarihsel görevlerini, yani yeryüzünde sosyalizmi kurma görevini, Öznel nedenlerle yapamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Diğer bir ifadeyle, Ulusal Kurtuluş Savaşları, Tarihsel akış içinde var olması zorunlu bir aşama değildirler. (...)

Yirminci yüzyılın başında ya da daha sonraları, emperyalist ülkelerin proletaryası sosyalist devrimi başarabilseydi, sömürge ve yarı sömürge ülkeler, hiç bir savaşa girme gereği olmadan, iktidara gelmiş ileri ülkeler proletaryasının yardımıyla otomatikman, kendiliğinden bağımsızlıklarını kazanır ve kapitalist olmayan bir yoldan şimdiye dek rahat rahat sosyalizme geçmiş olurlardı. Sovyet Orta Asya cumhuriyetleri ve Moğolistan örneği, daha sonraki yozlaşmanın yol açtığı sorunlar ve tikanıklıklar yok sayılırsa, Rus Proletaryasının yaptığı Avrupa Proletaryasının yapabilmiş olması halinde, ya da yeryüzünün "altıda bir yeryüzü" kadar olması halinde, Tarihin nasıl bir mecraya akmış olacağını kolaylaştıran bir örnek oluşturabilir.”

[68] Maalesef bu benzetmeyi nerede yaptığını hatırlayamıyorum ve elimde kitaplarının çoğu olmadığı için araştırıp bu kaynağı bulup gösterme olanağım da bulunmamaktadır.

[69]

Böylece çağın bir fenomeni olan UFO hikâyelerinin aslında bu ters geliş son verecek, bu Gordiyos düğümünü çözecek bir kurtarıcı beklentisi ile ilgili olduğu sonucuna kolayca ulaşılabilir. O doğa bilimleri dergisine yolladığım yazıda sorunu böyle koymuştum.

[70]

1980'lerin başında Niğde Cezaevi'nde yazdığım *Kıvılcımlı'nın Eleştirisine Önsöz*'de örneğin şunları yazıyordum:

"Bu önsözde anlatmaya çalışacağımız kişisel evrimimiz, gerekli değişiklikler yapıldığında, bir kuşağın ve 1960 sonrası devrimci/sosyalist hareketin de evrimi sayılabilir. Elbette herkes aynı yolu aynı hızla geçmedi. Kimileri belli bir dönemin veya aşamanın problemlerine takılıp kaldı ve o problemler çerçevesinde bir evrim yaşadı. Böylece devrimci/sosyalist hareketin gelişiminin farklı aşamalarına denk düşen hareketler aynı zamanda ve bir arada var oldular ve birbirleri üzerinde karşılıklı etkiler yaptılar. Bir kısım yaşayabilmek için, yeni koşullara uyabilmek için görünümelerini, biçimlerini değiştirdi ama anatomileri, yani onların var oluşundaki temel problemler ve varsayımlar aynı kaldı. Böylece "Devrimci Hareket" dediğimiz şeyin zengin çeşitliliği ortaya çıktı.

Bu soyut ifadeyi somutlayabilmek, daha iyi açıklayabilmek için karmaşıklığı toplumsal evrime en yakın olan biyolojik evrimden benzetmeler yapılabilir.

Bilinir ki, canlılar, tek hücrelilerden yumuşakçalara, omurgalılara, memelilere ve sosyal hayvan İnsan'a doğru giden -ve halen de devam eden- bir evrim geçirmiştir. Ne var ki, bu evrimin alt konaklarını (aşamalarını) oluşturan canlı varlıklar yok olmamışlardır, varlıklarını sürdürmektedirler. Örneğin, insanın yanı sıra süngerler, yumuşakçalar, sürüngenler, kuşlar vs. var olmaya devam ediyorlar. Hatta onlar varlıklarıyla kendilerinden daha üst konaklardaki canlıların var olabilmelerinin temelini oluşturdukları gibi, üst konaktaki canlılar da onların kendi türleri çerçevesinde bir evrim geçirmelerinin ve var oluşlarını sürdürmelerinin temel koşullarından birini oluşturmaktadırlar. Örneğin et yiyen memeli hayvanlar olmasaydı, atın atası köpek benzeri hayvan hızlı koşabilen bugünkü at haline dönüşmeyebilirdi. Ama atın bu evrimi, onun temel anatomik yapısı bakımından daha üst bir aşamaya geçmesi anlamında da bir evrim değildir. Ortada canlıların genel evriminin yanı sıra bir de atın at olarak evrimi vardır. At bugün de maymunlardan bile daha geri bir aşamanın ifadesi olarak varlığını sürdürmektedir"

[71]

Rus devrim Tarihi'nin ilk satırlarında Troçki de bu olguya dikkati çeker. Örneğin şöyle yazar: "yabanılar, geçmişte o silahları birbirinden ayıran mesafeyi kat etmeksizin, ok ve yayı bırakıp tüfeğe geçerler". Ama üzerinde durmaz bu olgunun. Ve o tüfeğe geçenlerin aynı zamanda uygarlığa geçtiklerini var sayar. Örneğin Tüfekle bizonları avlayan bir komünün ne olabileceği, taş baltayla bizon avlayan komünden nasıl farklı olacağı üzerinde hiç durmaz. Gerçek tarihte bu iş tüfekle olmadı ama taşın yerini tuncun ya da demirin almasıyla oldu. Bunun kavranamaması antik tarihin ve modern tarihin kavranamamasını beraberinde getirmektedir.

[72]

Altmışlı yıllardaki Asya Tipi üretim Tarzı tartışmaları, esas olarak düzgün ve aşamalı bir tarih anlayışına sadece bir aşama daha ekleyip eklememe sorunu etrafında dönüyordu ve dolayısıyla evrim teorisinin evrimi bakımından hiçbir ilerleme ve derinleşme anlamına gelmiyordu. Tam da türün kendi içindeki evrimi kavrayışından yoksun olduğundan, Hint ve Çin'de değişim olmadığı gibi sonuçlar çıkarmaya eğilimli olmuşlardır bu tartışmaları yürütenler.

[73]

Kıvılcımlı'nın "İlkel Sosyalizm'den Kapitalizme Geçiş" adlı yaklaşımı da türün kendi içindeki evrimi yaklaşımı olmadan anlaşılabilir. Yani kapitalizme geçişin ve geçemeyişin sırrı da tam buradadır. Protestanlığın sırrı da Komün'dedir. Komün'den kapitalizme geçildiği için, Protestanlık kapitalizme geçişin bir koşulu gibi görülmektedir. 18 Yüzyıla kadar süren cadı yakmalar da ("cadı" komün'ün anaerik kalıntısı şamanıdır ve Avrupa'da komünün çok geç bir tarihe kadar yaşadığının bir kanıtıdır., Romantik düşüncenin Avrupa'daki varlığı da yine komün'den geçişle dolayısıyla Komün'ün kendi içindeki evrimiyle ilgilidir. Bu türün kendi içindeki evrimi kavramı olmadığından, Komün tarihin "kayıp halkası" olarak kalmaktadır. Kıvılcımlı Sempozyumu'na sunduğumuz "Kayıp Halka" adlı bildiride bu konuları ele alıyorduk.

[74]

Bütün bu olgular birçok Marksist tarafından ifade edilmiştir. Bir örnek:

"1970'lerden beri dünya kapitalizmi her zaman olduğundan daha pekişmiş olduğu halde, en görünürdeki muhalif güç v hareketler –sivil haklar, feminizm, ekolojik yenilenme, barış, müdahale karşıtlığı, eşcinsel hakları, topluluk eylemciliği ve gençlik kültürü vb. konular etrafında- ender olarak Marksizm'de (ya da sınıf mücadelesinde) önemli hareketlenme ya da kimlik kaynakları buluyorlar; birçokları ateşli bir biçimde anti/Marksist. İleri kapitalist dünyada (belki İtalya hariç) ırk/etnisite, cinsiyet ve yöreye bağlı kimlikler, sınıfla ilgili kimliklerden daha önde gidiyor. (...)" (Carl Boggs, Marksizm – Bölünmüş Miras, "Marksizm Tartışmaları – Manifesto'nun Güncelliği", s.142)

[75]

"Son yıllarda marksizmin entellektüel cazibesini yitirmesinin ardında Yeni Sağ'ın saldırısı değil "Yeni Sosyal Hareketler" in varlığı bulunmaktadır.

"Yeni Sosyal Hareketler" varlıklarıyla marksizmin iki tekeline son vermiş görünüyorlar. Marksizm doğuşundan beri toplumdaki en radikal muhalefeti ve eleştiriyi temsil ederdi, adeta bu alanda bir tekel kurmuştu. Ama yeni toplumsal hareketlerin varlığıyla

bu tekelini yitirdi. Örneğin kadın hareketi, feminizm varolan sistem eleştirisinde yaygın marksist anlayışlardan çok daha radikal yaklaşımlar getirdi.

Marksizm aynı zamanda **global bir teoriydi**. Toplumsal gerçekliğin tüm yanlarını açıklama ve tutarlı bir kavram sistemi içinde toparlama yeteneğindedir. Bu tekelini de yitirdi. Feminist ve ekolojik "paradigmaları" daha büyük bir sistem içinde özümleyebilmiş değil." D. Küçükaydn, "**Marksizm ve Günümüz Dünyası**", *Birlik mi Rekompozisyon mu?*, s.88-89, İstanbul, 1990

[76] "Marksizm uzun süreden beri, sosyalist hareket içinde gerçek anlamda önem taşıyan entelektüel rakiplerle karşılaşmadı ya da doğrusu, tarihte sosyalist hareket dışında kalan eşit ölçüde sağlam veya güvenilir büyük şiarların hareketleriyle hesaplaşmadı. Ortaya çıkan sonuç Marksizm'in zayıf noktalarının kalıcı niteliğe bürünmesi olabilirdi ancak. Bilgi, uygun bir direnç katsayısı olmaksızın nadiren gelişir. Marksizm, çoğu kez, gerekli düzeltmelerden ve denge sağlayıcı ağırlıklardan yoksun olması nedeniyle sahip olduğu kendine özgü bazı atıl yönleri ve kusurları olgunlaştırmak suretiyle, bizzat kendi avantajlarının kurbanı olmuştur.

Ancak bugün söz edilen avantajlar yeni bir baskı altına girmek durumundalar. Bu değişiklikten ancak memnunluk duyulabilir. Tarihsel materyalizmin geleneksel ayrıcalıklarından her biri, şimdi gerçekten önemli bir meydan okumayla karşı karşıya. En başta ve en belirgin biçimde bütünlüklü bir toplum teorisi olarak Marksizm'in sistematikliği, onun geleneksel kapsamının büyük bir bölümünün tamamıyla uzak kaldığı aile ve cinselliğe ilişkin söylemi geliştiren kadın hareketinin yükselişi tarafından sorgulanmaktadır." (P. Anderson, *Tarihsel Maddeciliğin İzinde*, s.106-107)

[77] Yeni sosyal hareketlerin bu özelliğine bir çok Marksist dikkati çekmiştir ama bunun genel bir açıklamasını sunamamışlardır. Bir örnek: "Çağımızda geleneksel işçi sınıfı mücadelelerinin görece düşüşüne ve tarihin Marksist hikayesine uymayan mücadelelerin yükselişine dikkat çekerek işe başlamalıyız. Feminizm, eşcinsel hakları mücadelesi, barış ve çevre hareketleri, ırkçılık karşıtı hareketler ve etnisite ve ulusallık etrafında örgütlenen –bazıları ilerici bazıları gerici- hareketler gibi "yeni toplumsal hareketler"i kastediyorum. Bu hareketler, marksist sınıf mücadeleleri anlayışından ayrılır; çünkü sınıftan başka kimlik öğeleri üzerine odaklanır. Ayrıca, Marksizm'in üretime odaklanmasıyla ilgisi olmayan, hatta bazı durumlarda bununla ters orantılı olan ilgi ve esinlere sahipler. Eğer bu hareketleri "sahte bilinçlilik" in ya da "yapay olumsuzluk" un ifadeleri olarak bir kenara atmayacaksak, Marksist teori hakkında ciddi sorular sormamız gerekir." (Nancy Fraser, *Marksizm İçin Bir Gelecek*, "Marksizm Tartışmaları – Manifesto'nun Güncelliği", s.89)

[78] Örneğin Ekoloji hareketini teknik karşıtı küçük burjuva romantizmiyle, Barış hareketini Klasik pasifist hareketle, kadın hareketini yüzyılın başlarındaki Feminist hareketle bir görmek, orada yeni bir hareket ve sorunlar olduğunu görmek istememek. Ya da bu hareketleri Post Fordist toplumdaki işçilerin veya orta sınıfların bir hareketi olarak görmek gibi.

[79] Örneğin şöyle Yazıyordum Kuruçeşme'nin başlattığı tartışmalarda: "Özetlersek "*Marksizm ve Günümüz Dünyası*" başlığı altında tartışılması gereken gerçek sorun, "*Yeni Sosyal Hareketler*"in varoluşunun yarattığı sorunlardır. Bu sorunlarla ciddi biçimde yüzleşmek gerekmektedir.

Bu yüzleşmeden iki sonuç çıkabilir: birincisi, Tarihsel Maddeciliğin artık bütün bu sorunları kapsayabilecek bir teori görevi göremeyeceği, bunu başaracak başka bir teoriye ihtiyaç olduğu. Biz bu konuda değiliz. Bizim de görüşümüz olan ikinci sonuç, bu alanlardaki zaafların tarihsel maddeciliğin **yapısal niteliklerinden kaynaklanmadığı**, onun **gerçek tarihsel hareketinin bir ürünü** olduğudur. Bütün bu hareketler ve onları yaratan sorunlar ve metodolojik problemler ve bizzat teorinin bu alanlardaki geriliği kanımızca Tarihsel Maddeciliğin kavram sistemi içinde açıklanabilir.

Biz bu açıklamanın sadece saf teorik bir sorun olduğu kanısında da değiliz. **Toplumdaki tüm muhalif hareketleri kapsayacak radikal, devrimci bir program geliştirebilmek için global bir teoriye ihtiyaç vardır**. Bugün, hiç bir zaman olmadığı ölçüde **radikallik, eleştirelilik ve bütünsellik** birbirinden ayrılamayacak şekilde birbirine bağlıdır. Böyle bir bütünsel teoriye tarihsel maddeciliğin kavram sistemi içinde "**Sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi**" ve "**Eklemlenme**" ya da "**simbiyoz**" kavramlarıyla ulaşılabileceği kanımızda" D. Küçükaydn, "**Marksizm ve Günümüz Dünyası**", *Birlik mi Rekompozisyon mu?*, s.91-92, İstanbul, 1990

[80] Batılı ya da Avrupalı bir Marksist'e Az gelişmiş ülkenin bir Marksist'i olarak, hele sınırlı bir dil ile, bir şey anlatmanın olanağı yoktur. Zaten Tarih ufuklarının dışındadır ve Avrupa tarihi ile sınırlıdır. O tarihin de yanlış olduğunu akıllarına bile getirmezler.

[81] Örneğin bu sorunu daha seksenlerin ikinci yarısında şöyle ifade ediyorduk: "Görüldüğü üzere, çekirdek fiziğinde olduğu gibi, işler iyice karışmış durumda. Ve bilimde nerede çokluk varsa orada bokluk vardır. Bunların bir tek ortak paydaya indirgenmesi gerekiyor. Ve kanımızca Marksizm bu potansiyele sahip. Ama şimdiye kadar, bir sistemleştirme çabası da pek ortada yok. Bu hareketler karşısında tek tek en doğru, ya da daha ihtiyatlı söylersek, doğruya en yakın tavrı alabilen Dördüncü

Enternasyonal bile bu teorik, programatik, stratejik ve örgütsel sorunların farkında değil gibi. Bu farkında olmayışın en esaslı kanıtı şu: Kadınlar üzerine karar alındı, çevre ve barış hareketleri ve sorunları şimdi tartışılıyor, ama "Yeni Sosyal Hareketler" ve işçi hareketi diye genel bir çözümleme yapılmadı. Böyle bir sorun henüz gündemde değil. Böyle bir genelleme ise, hem bu hareketler karşısındaki tavırları bir sisteme sokar, hem de Kadın, Barış, Çevre hareketlerinde, önceden hazır olmamak nedeniyle kaybedilen öncülüğü, belki doğmamış başka bir harekette, örneğin göçmenler hareketinde —ki göçmen işçiler, yerli işçiler bölünmesi işçi hareketinin tarihinde gördüğü en korkunç tehlikeli bölünme özelliğini taşıyor— öncülüğün ele geçirilmesini sağlayabilir." (D. Küçükaydın, Sesli Düşünceler, "Devrimci Marksist Tartışma Defterleri", sayı:5)

[82] "Marksizm bu hareketleri **öngöremedi**. Bu hareketleri yaratan **sorunlar** ve bu hareketlerin esas teorik katkıları yaptıkları **alanlar** marksist öğretinin adeta **kör noktalarını, az gelişmiş bölgelerini** oluşturuyor." (D. Küçük aydın, Marksizm ve Günümüz Dünyası, "Birlik mi Rekompozisyon mu?", s.91)

[83] Murray Bookchin 1991'de yazdığı şu satırlarda egemen anlayışı şöyle özetliyor: "Tüm yazılarımın amacı, ekolojik krizin toplumsal kaynaklarına ilişkin tutarlı bir görüş getirmek ve toplumu akılcı çizgilerde yeniden yapılandırmak için eko-anarşist bir proje sunmaktır. Burada kışkırtıcı bir şekilde **tutarlı** ve **akılcı** sözcüklerini kullanıyorum, çünkü bu terimler ortaya çıkmakta olan mistik ekolojilerin çoğunun lanetlediği sözcüklerdir. Ayrıca bu sözcükler, genel olarak Anglo-Amerikan dünyada ve bugün Avrupa'nın birçok yerinde tamamen insanlık durumunun bir parçası haline gelmiş olan çok daha genel bir ruh haline meydan okumak için kullanıldılar. Özellikle en kaba biçimleri içinde olmak üzere, postmodernizm, tutarlı ve akılcı bir radikal politik düşünceler bütünü ihtiyacına rahatsızlık verici bir etkide bulundu." (Özgürlüğün Ekolojisi, s.26)

[84] O zaman örneğin şöyle yazıyordum: "Oya Baydar'ı bu relativizme iten, Sovyet deneyinden kendince çıkardığı şu sonuçtur : **"Tekçi görüş diktatörlüğe yol açar"**. Diktatörlüğe giden yolu tıkamak için de sayın hocam bir mevlana tekkesi açar.

Tek bir doğru olduğu inancının demokrasi ya da bilimin gelişmesinin önünde bir engel olacağı anlayışı, bu varsayım, hala sosyalist demokrasinin ne olduğunun kavranamadığını, kafalardaki sosyalizmin hala bir partinin egemenliği olarak varlığını sürdürdüğünü gösterir.

Tek bir doğru olduğu inancının demokrasiyle ilişkisi yoktur. Demokrasi, tam da her görüşün taraftarlarının kendi görüşlerinin en doğru olduğuna inandıkları varsayımına dayanır. Demokrasi bir bakıma her biri kendisinin en doğru olduğuna inananların yığınların özgür olarak seçilen ve geri alınabilen temsilcilerinin çoğunluğun oylarını alarak programlarını uygulamaya çalışmaları demektir. Bilim alanında da herhangi bir teoriyi savunanın onun tek doğru olduğuna inanması ve bunu karşılıklı tarafa mantıklı önermeler ya da deneylerle kanıtlayarak iknaya çalışması başka, idari tedbirlerle diğerini yok etmesi başkadır. Proletarya diktatörlüğü ya da sosyalist demokrasi tehlikeyi bu inançta değil, birilerine diğerlerini ezme yok etme yetkileri veren mekanizmalarda ve onları egemen kılan güçlerde görür. Tehlike tekçilikte değildir, tehlike tekçiliği tehlike gören, ama şu veya bu görüşün eline diğerlerini ezme olanakları da veren mekanizmaları sorgulamaktan kaçınan ve iktidara gelirse tekçi görüşleri demokrasiye ye de bilimin gelişmesine aykırı görerek yasaklama potansiyeli taşıyan rölativist çokçu görüşlerdedir." D.

Küçükaydın, "Günümüz ve Marksizm Konusunda Tebliğler ve Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", Birlik mi Rekompozisyon mu?, s.106

[85] Örnek: "Marksist kategoriler, sermayenin kendisi gibi, cinsiyet körüdür." (Heidi Hartmann, Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği, "Kadının Görünmeyen Emeği – Maddeci Bir Feminizm Üzerine", s.137) Veya şu satırlar: "Marksist çözümleme, tarihsel gelişim yasalarına ve özellikle sermaye yasalarına ilişkin temel bir içgörü sağlarken, Marksizm'in kategorileri cinsiyet körüdür." (s.129)

[86] "Marks'ın **Kapital**'e "Ekonomi Politğin Eleştirilmesi" alt başlığını koyması, kapital için hazırlık çalışması olan eserine: "Ekonomi Politğin Eleştirilmesinin Ana Hatları" (Grundrisse der Kritik der politischen Eökonomie) demesi tesadüf değildir. Marks'a göre ekonomi politik özü bakımından ideolojidir. "Marksist Felsefe" olmadığı gibi, "Marksist ekonomi politik" de yoktur. Marks'ın eseri, devrinin bu iki büyük ideolojisinin aşılmasının bir eseridir. (...) "Bizzat Marks, ardından da Rosa Luxemburg, Hilferding, Buharin ve Preeobrajenski bu konuda çok kesindirler. (...)

*"Şüphesiz emtia üretimi vraolduğu müddetçe ekonomi bilimi, gerçeğin bilinmesi aracı olarak varolur. (...) Fakat kategorilerin bu sona erme süreci **tamamlandığı** zaman, **şimdiki zamanın** bilimi olarak "ikonomik bir doktrine" yer yoktur artık. (...) Marksist iktisatçılar kendi mesleklerini ortadan kaldırmak amacıyla bilinçli bir şekilde çalışacak ilk bilim adamları kategorisi olmak şerefini taşıyorlar."* (E. Mandel, age., s. 436-439)

Mandel'in bu satırları hem açııcıdır, yani ekonomi politğin konusunun meta üretiminin ortaya çıktığı yerde var olduğunu söylemektedir, hem de kafa karışıklığını yansıtmaktadır, yani meta üretiminin yasaları ile üretim ve tüketimin yasalarını özdeş aynı bilimin konusu gibi görme,

hatasını işlemektedir. Sanki meta üretimi dışında ekonomik kategoriler (Üretim, Dağıtım, Tüketim, Bölüşüm, Ürün, Artı Ürün, Emek vs.) var olamazmış gibi düşünülmektedir. Zaten bir bakıma bu ayrımındaki belirsizliği, Ekonomi Politigi (öyle olmadığını da söylemesine rağmen) Ekonominin bilimi gibi sanması, sermayenin gerçek tarihsel hareketinde ortaya çıkan çarpımları, simbiyoz ilişkileri kavrayamamasına, öyle olmamak istemesine rağmen derinden derine tıpkı Marks gibi Beyaz, Erkek ve Avrupalı bir politik bakış açısına ve stratejik yaklaşıma yol açmış gibi görünmektedir.

[87] “Her başlangıcın güçlüğü, bütün bilimler için geçerlidir. Bu yüzden, birinci bölümün, özellikle de metaın tahlilini kapsayan kesimin anlaşılması, daha zor olacaktır. Özellikle değerın özü ve değerın büyüklüğünün tahlili ile ilgili yerleri, elden geldiğince herkesin anlayabileceği gibi yazdım.[1*] Tam gelişmiş hali para-biçimi olan değer-biçimi, son derece kolay ve yalındır. Bununla birlikte, insan aklı, iki bin yıldan fazla zamandan beri boş yere bunun sırrını kavramaya çalışırken, öte yandan, çok daha karışık ve karmaşık biçimlerin başarılı tahliline, hiç değilse bir yaklaşım sağlanmıştır. Niçin? Çünkü, organik bir bütün olarak bir cisim, bu cismin hücrelerinden daha kolay incelenir de ondan. Ayrıca, ekonomi biçimlerinin tahlilinde ne mikroskoptan yararlanılabilir, ne de kimyasal ayraçlardan. Her ikisinin de yerini, soyutlama gücü almalıdır. Ancak, burjuva toplumda emek ürününün meta-biçimi —ya da metaın değer-biçimi— ekonomik hücre-biçimidir. Bu biçimlerin tahlili, sığ bir gözlemciye, küçük ayrıntılar gibi gelebilir. Aslında da, küçük ayrıntılar üzerinde durulmaktadır, ama tıpkı mikroskobik anatomide yapıldığı gibi.

Bu nedenle, değer-biçimi üzerine olan kesim dışında bu cilt, zor anlaşılıyor diye suçlanamaz. Ben, burada, elbette, yeni bir şey öğrenmek isteyen, dolayısıyla da kendi başına düşünme çabasında olan okuru kastediyorum.” (K. Marks, Almanca Birinci Baskıya Önsöz, “Kapital”)

[88] “Fizikçi, fiziksel olguları, ya en, tipik biçimde oldukları, bozucu etkilerden en uzak buldukları yerlerde gözlemler, ya da olanaklıysa, olayın en normal biçimde geçmesini sağlayacak koşullar altında deneyler yapar. Ben, bu yapıtta, kapitalist üretim tarzını ve bu tarza tekabül eden üretim ve değişim koşullarını inceleyeceğim. Bugüne kadar, İngiltere, bunların klasik yurdu olmuştur. Teorik düşüncelerimin gelişmesi içinde, İngiltere'nin başlıca örnek olarak gösterilmesinin nedeni işte budur.” (K. Marks, Almanca Birinci Baskıya Önsöz, “Kapital”)

[89] Ulusal Kurtuluş Hareketleri ve Kadın Hareketi'ni incelerken, Mandel'de, Rosa Luxemburg'un Marks Eleştirisinin Eleştirisi bağlamında “**Sermayenin Gerçek Hareketi**” kavramıyla karşılaştım. Daha doğrusu bu kavram üzerinde tekrar yoğunlaştım. Mandel söyle yazıyordu: [89] “Rosa Luxemburg'un sermaye birikiminin (artık-değerin gerçekleşmesinin) prekapitalist bir çevre dışında mümkün olmadığını ispatlamak için giriştiği teşebbüs bilinmektedir: Bu teşebbüsün boşa gittiğine inanıyoruz. Fakat aynı zamanda Rosa'nın, **Sermayenin bilfiil kapitalist bir “merkezden” kapitalist olmayan bir “çevreye” doğru başlayan gerçek hareketini** açıklayıp tahlil ettiğine inanıyoruz.” (Ernest Mandel, Marksist Ekonomi El Kitabı, III, s.449)

Biz Mandel'in “**Sermayenin Gerçek Hareketi**” ifadesi yerine “**Sermayenin Gerçek Tarihsel Hareketi**” dedik onu soyut hareketinden farklı olarak tanımlamak için. Ne var ki bu kavramdan bizim ve Mandel'in çıkardığı sonuçlar tamamen farklıdır. Mandel bu kavramı kullanarak, az gelişmişliği kapitalizmdeki sektörler, sanayi kolları, bölgeler az gelişmişliği gibi ele almaktadır. Bu bakımdan, bizzat kendisinin de belirttiği gibi A.G.Frank'a yakındır (age. S.450).

Mandel orada bu tezinin tartışılmamış olmasından yakınır: “(...) bu konuda ortaya koymaya çalıştığımız genel problemin hiçbir eleştirici tarafından kavranmamış olması ve önerilen hal çaresini kimsenin tartışmaması (...) hayli ilginçtir” (age. S. 457). Bizim yaklaşımımız bir bakıma bu tartışmaya bir katkı ve eleştiri olarak da görülebilir.

[90] Bu sadece topluma ilişkin bir yaklaşım değildir. Daha sonra bununla paleontoloji (canlıların evrimi) ve astronomide (evrenin evrimi) de karşılaştım. Örneğin Fizikte de benzer bir durum söz konusudur. Evren hakkındaki sorularımızın cevabı, örneğin evren niye böyledir gibi soruların cevabı, bizzat sorunun kendisindedir. Çünkü evrenin farklı olması durumunda atomların, galaksilerin, yıldızların dolayısıyla düşünen varlıkların ve böyle soruların var oluşu mümkün değildir. Bu soru ile evrenin bu biçimde oluşu arasında bir zorunlu bağ bulunmaktadır. Bu tarihi olası tarihlerden biri olarak görebilme aynı zamanda doğa ve toplum kavrayışında muazzam bir derinleşme anlamına da gelir. Ben Biyoloji ve Fizikte bunu bilmeden Toplum tarihinde uyguluyordum çağı daha derinden anlayabilmek için. Tersine doğum bunun bir küçük çaplı örneği idi.

[91] 1990'lı yıllarda Stephan Jay Gould'u “*Bir tesadüf: İnsan*” (*Zufall Mensch*) adıyla Almancaya çevrilen “*Wonderfull Live*” adlı kitabıyla tanıdım. Olası tarihler yaklaşımımın aynen onun tarafından da biyolojik evrimde ve bu evrimi açıklamak için kullanıldığını görünce hem bir doğrulanma buldum hem de önümde yepyeni ufuklar açıldı. Keza Harald Lesch'in *Alfa Centauri* programlarını izleyerek modern astronomi ve fiziğin de benzer bir kavrayışa ulaştığını gördüm.

[92] M. Yenice, “*Devrimci Marksizm'de “Geçiş Programı” Anlayışı*”, Eleştiri Yayınevi, Nisan 1980. Yıllar sonra kitabı yazan M. Yenice'nin Orhan Koçak olduğunu öğrenmiştim.

[93] Dördüncü Enternasyonal'e yazdığım bir yazıda şunları yazıyordum örneğin:

"Türkiye'deki Troçkist grupların temel yanlışlarından biri, devrimden sonra kurulacak iktisadi ve politik düzenin bir "modelinin" yani bir program oluşturulmasının yanlış ve gereksiz olduğunu düşünmeleridir. Onlar kendilerini, program anlayışlarını, sadece geçişsel taleplerle sınırlıyorlar. (Bunları skolastikçe değişik kombinasyonlarda tekrarlamaları da ayrı konu.)

"Kanımca, bu noktada Troçki'yi de anlamış değildiler. Onlar program anlayışlarını ifade ederken "Geçiş Programı sosyalist devrimden sonra kurulacak toplumun bir modelini sunmaz" diyorlar. Ancak, Troçki, bizzat, Geçiş Programı'nın bir çitlatma, işçi sınıfını iktidarın eşliğine kadar getiren bir program olduğunu, bu anlamda eksik ve tamamlanmamış olduğunu birkaç yerde belirtir. Kaldı ki, 4. Enternasyonal'in son kongresinde karar altına alınan "Proletarya Diktatörlüğü ve Sosyalist Demokrasi" adlı metin, kurmak istediğimiz toplumun bir "model"inden başka nedir ki? Bu aynı zamanda, Troçki'nin sözünü ettiği eksikliğin bir giderilişi değil midir? Bu anlamda Türkiye'deki troçkistler, Geçiş Programı'nın eksikliğini, onun üstünlüğü imiş gibi koymaktadırlar. İktidara geldiği zaman nasıl bir düzen kurulacağı üzerine rüya görmeyi reddediyorlar. Ben ise, Lenin ya da Pissarrev gibi "Rüya görmeliyiz" diyorum." (Demir Küçükaydn, Önsöz, "Geçiş Programı Üzerine")

[94] Ernest Mandel, Tarihsel Maddeciliğin Kategorileri Olarak Umut ve Antisipasyon

[95] "Kötü bir devrimci, sadece ayakları artık yere basmayan değildir; sadece, devrimci projenin gerçekleştirilmesinin toplumsal objektif ve sübjektif önkoşullarıyla olan bağımlı yitiren değildir. Ama kötü bir devrimci, aynı zamanda, var olan gerçekliklere, içinde yaşanılan ana, günlük rutinin ufak tefek şeylerine saplanıp kalan; Tarihin beklenmeyen ani ve keskin dönüşlerini önceden kestirebilme duygu ve düşüncesini kaybetmiş olup, geleceğe yönelikliği bir kenara iten ve yanardağ gibi patlayışlar tarafından geçilendir de. Bu anlamda da, geleceğin ufku olmaksızın, gerçekliğin doğru ve tam bir kavranışı olamaz."

"Stalinizmin tarihi felaketinden sonra, bugün Marksistler artık şöyle bir açıklamayla kendilerini sınırlayamazlar: "önce kapitalizmin yıkılması söz konusu, bu yıkımla ortaya çıkacak olan sosyalizmin daha sonra nasıl görüneceğini, somut tarihsel gelişmelerin kendisine bırakalım." Sosyalist antisipasyonun devrimci projeden bu şekilde uzaklaştırılması, bu devrimci projeye, bugün, geniş proleter kitleleri ikna edememeye mahkum ediyor.

"Somut bir sosyalizm görüntüsü, bugün için Batı'da, pratik devrimci günlük politikanın ön şartı oldu. Doğu Bloku ülkelerindeki -hiç bir zaman sosyalizm olmayan- "reel sosyalizm"den temelden farklı ve ondan üstün olan somut bir alternatifin var oluşu ikna gücü kazanmadıkça, kapitalizm, endüstri ülkelerinin proletaryası tarafından yıkılamayacaktır." (Ernest Mandel, Sosyalizm Umut'suz, Umut Sosyalizm'siz Olmaz, "Ne Yapmalı", sayı:1, Eylül 1985, sayfa: 20)

[96] 1986 yılının hemen başında Göçmenler hareketinin olası varlığını da yine aynı şekilde açıklıyordum:

"Bağımsız bir göçmenler hareketi, işçi hareketinin üzerine bir kâbus gibi çökmüş olan Stalinizmin ve Stalinizmin sonuçlarının nesnel koşullar haline dönmesinin bir sonucu olarak mümkün ve gerekli olmuştur.

"Eğer Avrupa'nın yerli proletaryası, reformist önderliklerce tüm devrimci amaç ve geleneklerinden koparılmış olmasaydı –bu duruma rağmen kapitalizmin devamını sağlayacak bir denge durumunun varsayılması halinde bile- göçmen işçi, yasal ya da gizli yollarla ilk getirildiği zaman, göçmen kardeşinin de kendisinin sahip olduğu tüm haklara sahip olması için mücadele bayrağı açardı.

"tarihin böyle bir yol izlemesi halinde kadın hareketi gibi bağımsız bir göçmenler hareketinin oluşmasına ne nesnel ne de öznel olarak gerek ve olanak bulunmazdı." (Celil Göçmen, Henüz Doğmamış Bir Hareket Üzerine Taslak Tezler, "Ne Yapmalı", Sayı 3-4, Ocak-Şubat 1986, s. 3)

Bu satırlarda henüz kadın hareketini de kavrayacak bir genellemeye gitmediğimiz görülüyor.

[97] "Ulusal Kurtuluş Savaşları, evrensel Tarih ölçeğinde, üretici güçlerin aşırı olgunlaşmışlığına rağmen, proletaryanın Tarihsel görevlerini, yani yeryüzünde sosyalizmi kurma görevini, Öznel nedenlerle yapamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Diğer bir ifadeyle, Ulusal Kurtuluş Savaşları, Tarihsel akış içinde var olması zorunlu bir aşama değildiler" (D. Küçükaydn, "Evrensel Tarih Bağlamında Kurtuluş Savaşları", Kürdistan Press, 1986)

[98] "Klasik bir devrimci "eylem klavuzu" kuralı vardır: orduya katıl, silahların kullanılmasını öğren ve onları yönetici sınıflarına karşı çevir. Ancak tabii ki, nükleer silahlar birer iç savaş silahları haline getirilemezler, zira bunlar işçileri ve kapitalistleri birbirinden ayırt etmeden ve birlikte mahveder. Yalnızca bu örnek dahi, nükleer silahlanma yarışının dünyada gerçekten bir şeyler değiştirdiğini göstermeye yeter. Gerçekten de, eğer bilim adamlarının uyarılarını dikkate alacak olursak,

bir nükleer dünya savaşının önlenmesinin dünya devrimci hareketinin en önde gelen stratejik hedeflerinden biri olduğu sonucuna ulaşırız.” (E. Mandel, *Bariş İçinde Birlikte Yaşama ve Dünya Devrimi*, s. 40)

[99] “Program artık sadece ekonomi ve devlet alanlarını kapsamakla yetinemez. Proletarya nasıl sınıfsız topluma ulaşmak için varolan burjuva devlet cihazını kullanamaz ise, aynı şekilde bugünkü kapitalist uygarlığın maddi araçlarını da kullanamaz. Program sadece bugünkü toplum biçiminden daha farklı bir toplum biçimini değil, bambaşka bir uygarlığı taslaklaştırmalıdır.” (D. Küçükaydın, **“Program Anlayışları”**, *Birlik mi Rekompozisyon mu?*, s. 83)

[100] Avrupa’da çıkan “Devrimci Marksist Tartışma Defterleri”ne yazdığım yazılar; Avrupa’da yapılan “Sosyalist Forum” tartışmalarında yaptığım konuşmalar; Hamburg’ta bizzat kendi örgütlediğim, “Bilimsel, Felsefi, Politik Tartışmalar İçin Forum”da seçtiğim konular, yaptığım tartışma ve konuşmalar; “Kuruçeşme”nin Avrupa’daki paralelinde yaptığım konuşmalar ve sunduğum bildiriler (“Birlik mi Rekompozisyon mu?” Kitabında bulunmaktadır) hep Yeni Sosyal Hareketler’in ortaya çıkardığı sorunları tartışma ve bunlara ilgiyi çekme girişimleri sayılabilir.

[101] Ayrıca Göçmenler hareketi içinde elde edilen deneylerin, yeni sosyal hareketler bağlamında genelleştirilmesi ve Kürt hareketine aktarılarak kontrolü de bu çalışmanın başka bir yönüydü. Ben her hangi bir yeni sosyal hareket içinde devrimci ve Marksist bir kanadın, kendi deneyleriyle işçi hareketi dahil tüm sosyal hareketleri kapsayacak bir program geliştirmeye eğilim duyacağımı düşünüyordum. Bu öngörüm daha sonra çok elverişsiz koşullarda olsa bile gösterdiği evrim eğilimiyle de kanımca doğrulanmış bulunmaktadır.

[102] Bu bağlamda “Göçmenlerin Bir Azınlık Olarak Talepleri Neler Olmalıdır”, “Çifte Vatandaşlık Parolasına ve Gündemine Reddiye”, “Kültürel Özerklik Tartışmalarına Katkı”, “Hamburg Dersleri”, “Sünnetle Başlayan Kültür Tartışmalarının Analizi” gibi yazılar zikredilebilir.

[103] Bu bağlamda Özgür gündem’de çıkan “Gezegen Çapında Apartheid”, “Eski Kavramlar ve Yeni Dünya Düzeni”, “Siyah Gözüyle” gibi yazılar zikredilebilir.

[104] “Mölln’de üç Türk’ün yakılmasından sonra Almanya’da ve Avrupa’da faşizm tehlikesinden çok söz edilir oldu. Bu faşizm kavramı da bugünkü gerçekliği anlamak için işe yaramaz, Avrupa merkezli, **beyaz adam merkezli bir kavram** haline gelmiş bulunuyor.” (D. Küçükaydın, *Eski Kavramlar ve Yeni Dünya Düzeni*)

[105] “Yeni Dünya Düzeni, Ekim Devrimi öncesinin ikinci bir versiyonu değildir. Ekim Devrimi öncesinde Dünya İşçi Sınıfı hemen hemen sadece ABD, Avrupa ve Japonya ile sınırlıydı. O dönemin sadece ileri ülkelerde toplanmış bu işçi sınıfı toplumsal konumu ve politikalarıyla dünyadaki temel devrimci gücü oluşturuyordu.

Bugün ise durum bambaşkadır. Dünya İşçi Sınıfının büyük bir bölümü artık ABD, Avrupa ve Japonya’nın dışındaki ülkelere yerleşmiştir. Ama **asıl önemli değişiklik dünya işçi sınıfı içindeki yeni bölünmede yatmaktadır. Zengin ülkelerin işçilerinin artık dünyanın ezilenleriyle, ve işçi sınıfının kendileri dışında kalan büyük çoğunluğu ile ortak çıkarları yoktur.** Tıpkı Güney Afrika’nın beyaz işçileri gibi, Biz bu bölünmeyi **“Beyaz İşçiler”** ve **“Siyah işçiler”** kavramlarıyla ifade ediyoruz.” (D. Küçükaydın, *Eski Kavramlar ve Yeni dünya Düzeni*)

[106] Ernest Mandel’in bu konuyu tartıştığı satırlar bu sınırları gayet açık olarak koymaktadır:

“Fakat ihtiyaçlara göre dağılım üzerine kurulmuş bir ekonominin böylesine” doğrudan doğruya” girişi (...) aşılmaz iki engelle karşılaşacaktır.

“Önce insanlığın ihmal edilemeyecek bir kısmı için, halen tatmin edilmekte olan ihtiyaçlar, bu basit ihtiyaçları bol bol aşmaktadır. Sanayice ilerlemiş ülkelerdeki halkların çoğunluğu sadece yiyip içmekle, iyi kötü barınmakla, çocuklarına okuma yazmayı öğretmekle ve sağlıklarını korumaya çalışmakla hiç bir şekilde yetinmiyorlar. (...) Bu insanlar evlerini dekore etmek, çeşit çeşit elbiseler giymek, yorucu ev işlerinden kurtulmak, -ısınma, çamaşır yıkama gibi- eğlenmek, seyahat etmek, okuyup öğrenmek, hastalıklara karşı daha iyi korunmak, ömürlerini uzatmak, çocuklarını daha iyi yetiştirmek istiyorlar.

“Aslında çok gerekli olan bu ihtiyaçlar (ki emtia sanayii, şüphesiz bunlara, suni ihtiyaçlar ya da suni bir şekilde artırılmış ihtiyaçları da eklemiştir) en ileri kapitalist ülkelerde kısmen sağlanmıştır. Basit olmayan bu ihtiyaçların tatmin edilmesini sağlayan sanayi kollarının toptan kaldırılması, sanayileşmiş ülke halklarının büyük bir kısmının hayat seviyesinde bir azalmaya yol açacaktır. Bu, adeta bir “sefalet sosyalizmi” olacak, para ile sağlanan ihtiyaçların yerini karne usulü ve çeşit bakımından sınırlı ürünler alacaktır.”

"Böylesine "bir sosyalizm" beşeri imkanların genel bir gelişmesini sağlamak şöyle dursun, bugünkü ileri kapitalist ülkelerde yaşayan ortalama vatandaştan daha basit ve az tatmin olmuş bir insan yaratacaktır.

"Öte yandan, az gelişmiş ülke halkları da, Duessenbery'nin gösterdiği gibi, "taklit ve gösterişin etkisi" sayesinde, çağdaş tekniğin yarattığı muazzam imkanların bilincine varmışlardır. Onlar da ileri ülke hayklarının medeniyet ve konfon seviyesine erişmek için can atıyorlar. Tıpkı sanayice gelişmiş ülkelerin halkları gibi, onlar da, bolluğun yerini kıt kanaat geçinmenin aldığı bir keşiş sosyalizmini kabul etmeyeceklerdir." (E. Mandel, Marksist Ekonomi El kitabı, s.262,263)

[107] "Aslında durumun umutsuzluğunu görmeyen ya da görmek istemeyip yazarın umutsuzluğu biçiminde tepki gösterenler gizli bir varsayımı paylaşıyorlar: durum umutsuzsa mücadele etmenin anlamı yoktur. Ya bu işi bırakmak, ya da intihar etmek gerekir. Umutsuz bir insan mücadele edebilir mi?

Yazar bu varsayımı paylaşmamaktadır. Her ne kadar bizler, Marksizm'in evrimci, aydınlanmacı yorumlarıyla aşırı yoğrulduğumuzdan, kavramakta güçlük çeksek de umutsuz bir durumdan da en az umutlu bir durumdan olduğu kadar mücadeleyi gelenekler çıkar." (D. Küçükaydın, Sosyalistlerin ve Sosyalizmin Sorunları)

[108] "Gerekçesini insanlığın umutsuz durumundan ve ahlaki bir seçimden alan böyle bir sosyalizm tohumu; belki bir olasılık olarak sosyalist bir hareketin kristalizasyonunda bir maya rolü görebilir.

Unutmayalım, en son kaos teorilerinin kullandığı bir metaforla ifade etmek gerekirse, Çin'deki bir kelebeğin kanat çırpışı Amerika'da bir kasırgaya yol açabilir. Açar değil, açabilir, bu küçücük de olsa bir olanaktır. O halde yapılacak iş bellidir: Çin'deki bir kelebeğin kanat çırpışı olmak. Kim bilir belki Amerika'da bir kasırga kopar!" (D. Küçükaydın, Bilimsel Sosyalizmden Ütopik Sosyalizme)

[109] "Ezilenlerin artık gerekçesini ahlaki bir seçimde bulan bir sosyalizme ihtiyaçları var ve ancak böyle bir sosyalizm onların mücadelelerine hizmet edebilir. Bundan sonra Bilimsel Sosyalizm muhtemelen, sosyalizme karşı güçlerin sosyalizmin olanaksızlığını kanıtlamalarının ve ezilenleri bu uğurda mücadeleden vaz geçmeye çağırılmalarının aracı olacaktır. Böyle bir silahı onların elinden alabilmek için, bizler, onlardan önce, yine bilimsel sosyalizmle durumun umutsuzluğunu açıkça söylemeli, ve tam da bu umutsuz durum nedeniyle, mücadele etmekten başka yapacak hiç bir şey olmadığı için insanları sosyalizm için mücadeleye çağırmalıyız.

Elbette bilimsel sosyalizmin teorik araçları, yöntemleri, kavramları bu uğurdaki mücadelede durumu daha iyi kavrayabilmek; güçleri daha iyi belirleyebilmek, hatta bizzat ahlaki sosyalizimize neden olan koşulları açıklayabilmek için kullanılabilir ama artık gerekçemiz bilimsel değil, ahlaki bir seçimdir. Bunun içindir ki bu yazının başlığı bilimsel sosyalizmden ütopik sosyalizme." (D. Küçükaydın, Bilimsel Sosyalizmden Ütopik Sosyalizme)

[110] "Geri bir ülkede bir sosyalist devrim, herşeyden önce, bütün yeryüzü ezilenlerini birleştirmek, imtiyazlılar arasına katılmak için değil de imtiyazlı durumları ortadan kaldırmak için, ulus ilkesini reddetmek, ulusu, tıpkı din gibi kişinin kendi vicdan ve inanç sorunu olarak ele almak, dolayısıyla ulus ile devlet ve toprak arasındaki ilişkiyi reddeden bir programdan yola çıkmak zorundadır. Bu ise, pratik olarak, bütün dünya insanlarına ve işçilerine ulusal sınırları tanımama, onları yıkma çağrısı demektir.

Böyle bir çağrıyı, zengin ülkelerin işçileri kendi konumlarına karşı bir tehdit olarak görecektir. Ulus ilkesine dayanan sınırların ve devletin tanınmaması, din gibi bir muameleye tabi tutulması demek, yeryüzünde herkesin istediği yere gidebilmesi demektir. Ayrıca bu toplum eşitliği, yani zenginliklerin toplumun çalışan bireyleri arasında emeği ölçüsünde eşit olarak dağıtılmasını bayrağına da yazacağından zengin ülke işçisi buna bütün gücüyle karşı duracaktır. Bu durumda, zengin ülke işçisi, ulus ilkesinin devamından ve korunmasından yana olacaktır. Duruma göre bu ulus Avrupa Topluluğu da olabilir. Sonuç değişmez." (D. Küçükaydın, Hariçten Gazeller (4), Süreksiz Devrim, 1997)

[111] Kürt halkının mücadelesinin başarısı da fiilen Türkiye'nin demokratikleşmesi sonucunu doğuracağından son duruşmada, fiilen Kapitalizme ve Burjuvaziye yaramış olacaktı. Bu nesnel sonucu en iyi gören Öcalan'dı ve tam da bu noktadan hareketle Türk burjuvazisini ve ezilenlerini ikna etmeye çalışıyordu. Onun bu gerçekçiliği sol ve sosyalistler tarafından hiç anlaşılmamış ve amaçlardan vazgeçme olarak görülmüştür. Aslında kendilerinin yapacaklarının da nesnel neticesi farklı olmayacaktı ama onlar bunu görecektir ve açıkça ortaya koyacak dürüstlük ve cesarete sahip değildiler.

[112] Türkiye'de sosyalistlerin neredeyse hepsinin ulusalcı olması önceden görülmüş bu açmazın sonucudur. Burjuvaziye veya Emperyalizme karşı olma adına fiilen Askeri bürokratik oligarşinin desteği olmaktadır.

[113] Örneğin 1997'de info İstanbul'da bir tartışmada şöyle yazıyordum: "En son söylenmesi gerekenleri en başta söylemek

gerekirse:

1) Bugünün Türkiye'sinde veya herhangi bir ülkede, ülke ölçeğinde sosyalist bir program ortaya koymak ve dolayısıyla ülke ölçekli sosyalist bir politika yapmak mümkün değildir. Sosyalist politika ancak evrensel ölçekte yapılabilir.

2) Ve bu sosyalist politika ancak bugünkünden kökten farklı bir politika anlayışıyla yapılabilir." (D. Küçükaydn, Hariçten Gazeller)

[114] "Hamburg'a gelmiş bir ÖDP yöneticisiyle konuşuyordum bir defa. Ona da yukardaki söylediklerimi aşağı yukarı ifade ettim. ÖDP'nin nesnel olarak Özal'ın programını gerçekleştirmekten, ama bunu demokratik yollarla gerçekleştirmekten, dolayısıyla gelişmiş emperyalist bir Türkiye yaratmaktan başka bir şey yapamayacağını söylemişim. O yönetici de fazla zorlanmadan bir noktada bunu kabul etmişti.

Bunun üzerine, "niye ÖDP'liler hep sosyalizmi kurmaktan falan söz ediyorlar. Niye ezilenleri ve kendilerini kandırıyorlar. Böyle sosyalist politika mı olur? Sosyalist politikanın özü ezilenlere gerçek durumu ve zorlukları anlatmak olmalıdır; onlardaki yanlış hayallerle mücadele etmek olmalıdır" demiştim. (...)Bunu söylediğim arkadaş, "bütün bunlar doğru olabilir, ama halka böyle şeyler söylenir mi? Böyle şeyler söylenerek politika yapılabilir mi?" demişti." (D. Küçükaydn, Hariçten Gazeller 1)

[115] "Evet, gereğinde eleştireceğimiz görüşün en akıllı savunucusunu yaratmak gerekiyor. Bu biraz insanın kendine karşı satranç oynaması gibi. Stefan Zweig'in "Schachnovelle" diye bir romanı vardır. (Sanırım Türkçeye "Bir Satranç Öyküsü" ya da "Satranç" adıyla çevrilmişti.) Bu romanında, Zweig, atıldığı bir tecrit ortamında kendine karşı bir siyah bir de beyaz olarak satranç oynayan ama bu çelişki altında dayanılmaz ruhsal bir bölünmeye uğrayan birini anlatır. Evet biz de bir tür satranç oynayacağız, bir siyah bir de beyaz olarak; bir Türk milliyetçisi olarak ve bir sosyalist olarak. Bazı yazılar bir Türk milliyetçisinin bazı yazılar bir sosyalistin bakış açısından yazılacak. Bizi buna zorlayan tecrit koşulları değil, çelişkinin varlığı bizi kendimize karşı satranç oynamaya zorluyor. O romanda sonuç olan, bizde neden ve hareket noktası. Kendine karşı satranç, orada parçalanmaya yol açarken, bizde bu parçalanmayı aşmanın bir aracı. Hareket noktasındaki bu parçalanmayı yaratan çelişkileri ise tarihin izlediği yol dayattıyor. İnsanlığın çıkmazını pekiştiren koşullar Kürtlere ve Türklere geçici olanaklar sunuyor." (Demir Küçükaydn, İlk Yazı: "Schachnovelle")

[116] Bu yaklaşıma ilişkin olarak Lenin'den iki örnek: " 'Ulusların Kaderini Tayin Hakkı' demokratik bir düzeni zorunlu kılar, öyle ki, bu düzende sadece genel olarak demokrasi ile yetinilemez, burada, özel olarak ayrılma sorununu demokratik olmayan yoldan çözüme bağlamak olanaklı değildir." "Proletarya, bir ulusun bir devlet sınırları içinde zorla tutulmasını olanaksız kılan bir demokrasiden yanadır." Lenin'in ve uzun yıllar benim anlamadığım, böyle bir demokrasinin, dile, dine, etniye, soya, kültüre göre yapılmış tanımına da dayanamayacağı, dolayısıyla ulusların ayrılma hakkını savunmanın, ulusu böyle tanımlama hakkı olduğu anlamına geldiğini görememektir.

[117] Örneğin Engels, Erfurt Programının eleştirisinde şöyle diyordu: "Mutlak olarak kesin olan bir şey varsa, o da, partimizin ve işçi sınıfının, egemen duruma, ancak demokratik cumhuriyet şekli altında gelebilecekleridir. Hatta, demokratik cumhuriyet, Büyük Fransız Devrimi örneğinin gösterdiği gibi, proletarya diktatörlüğünün özgül biçimidir de. (...) Demek ki, tek bir cumhuriyet. Ama, 1798'de kurulmuş olan imparatorluğun imparatorusuz şekli olan bugünün Fransız Cumhuriyeti anlamında değil.[272] 1792'den 1798'e kadar her Fransız ili, her belediye, Amerikan modeline uygun olarak kendi tam özerk yönetimine sahip bulundu, bize de böyle bir şey gerek. Böyle bir özerklik nasıl örgütlendirilebilir ve bürokrasisiz nasıl edilebilir, Amerika ve Birinci Fransız Cumhuriyeti, bunun nasıl olacağını bize gösterdi; Avustralya, Kanada ve öteki İngiliz kolonileri de bugün bize bunu göstermektedirler. Böyle bir eyalet ve belediye özerkliği, örneğin kantonun konfederasyona göre pek bağımsız bulunduğu, ama bu bağımsızlığın, ilçeye (Bezirk) ve belediyeye karşı da olabildiği İsviçre federalizminden çok daha özgürdür. Kanton hükümetleri, ilçe mülki amirlerini (Bezirkstatthalter) ve valileri tayin ederler; oysa İngilizce konuşulan ülkelerde böyle bir şey yoktur, ve biz de, gelecekte, bunlardan, Prusyalı il ve hükümet müşavirlerinden olduğu gibi (Londrat ve Regierungsrat) kendimizi kurtarmalıyız. (...) Ama programa, her şeye karşın sokulması mümkün olan ve hiç değilse dolaylı olarak söyleme olanağına sahip bulunmadığımız şeyin ifade edilmesine yarayabilen şu istemdir:

"İlin, ilçenin ve belediyenin, halkın genel oyu ile seçilmiş görevliler tarafından tam özerk olarak yönetimi. Devlet tarafından tayin olunan bütün yerel yüksek memurların (sayfa 530) ve il yüksek memurlarının (autorites) kaldırılması." " (F. Enfels, 1891 Sosyal Demokrat Program Tasarısının Eleştirisi,) Engels'in Lenin gibi çelişkisi, "Almanya'nın ulusal birliğinin gerçekleştirilmesi."nden söz etmesidir. Yani "Almanlıkla, dolayısıyla dille veya soyla veya kültürle tanımlanan bir ulus varsayımı vardır. Demokratik cumhuriyet'in kendini böyle tanımlaması bir çelişki olur. Demokratik Cumhuriyet böyle tanımlanmaya karşı olmalıdır.

[118] "Komünün geliştirme zamanı bulamadığı kısa bir ulusal örgütlenme taslağında, Komünün en küçük kırsal yerleşme merkezlerinin bile siyasal biçimi olacağı" (...) "Her ilin kırsal komünleri, ortak işlerini ilin yönetim merkezindeki bir delegeler meclisi aracılığıyla yönetecek, ve bu il meclisleri de Paris'teki ulusal yetkililer kuruluna milletvekilleri göndereceklerdi; delegeler

her an görevden geri alınabilir ve seçmenlerinin buyurucu yetki belgesi ile bağlı olacaklardı. Bir merkezi hükümete gene de kalan, az sayıda ama önemli görevler, gerçeğe aykırılığı biline biline söylendiği gibi kaldırılmayacak, ama komünsel, başka bir deyişle sıkı sıkıya sorumlu görevliler tarafından yürütüleceklerdi. Ulusun birliği bozulmayacak, ama tersine, komünsel kuruluş tarafından örgütlenecekti(...)" (Karl Marks, Fransa'da İç Savaş) Lenin ve Engels'te görülen yanlış aynen Marks'ta da görülüyor bu alıntıda olduğu gibi. "Ulusun birliği bozulmayacak" diyor. Yani ulus Fransızlarla veya Fransa'da yaşayanlarla tanımıyor. Eğer özgür komünlerin birliği ise, niye bir dili konuşanlar ya da bir bölgede yaşayanlar ile sınırlasın ki kendini bu cumhuriyet? Bu sınırlamanın kendisi, demokratik cumhuriyet'in ulusu bir dil, etni, soy, tarih ile tanımlamamak gerektiği ilkesiyle çelişmez mi?

[119] Örnek: "Ama bu demokratik merkezîyetçiliği, Engels, hiçbir zaman, burjuva ve aralarında anarşistlerin (sayfa 97) de bulunduğu küçük-burjuva ideologların ona verdikleri bürokratik anlamda anlamaz. Engels bakımından, merkezîyetçilik, "komünler" ve bölgelerin devlet birliğini tamamen kendi istekleriyle savunmaları koşuluyla, her tür bürokratism ve her tür yukardan "buyurma"yı söz götürmez biçimde ortadan kaldıran geniş bir yerel yönetsel özerkliliği hiç mi hiç dışlamaz." (Lenin, Devlet ve Devrim)

[120] "Kürt ve Türk solunda Kendi Kaderini Tayin Hakkı, ancak ulus olunca sahip olunabilecek bir şey olarak anlaşılmış ve Kürtlerin bağımsız devlet kurma hakkını savunmak için hep Kürtlerin bir ulus olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. (Burada kasıtlı çarpıtmalara imkan vermemek için Kürtlerin bir ulus olduğunu açıkça belirtelim.) Ama sorunun bu şekilde koyuluşu tersinden, ulus olmayan, tarihsel, coğrafi, sosyolojik ya da psikolojik olarak kendine ulus olduğuna dair bir sertifika bulamayan bir topluluğun ayrılma ve bağımsız bir devlet kurma hakkından söz edilemeyeceği varsayımını içerir.

Tartışmayı yeniden başlatmak, ama bir üst düzeyde başlatmak ve ilerde çok gerici sonuçlar doğuracak bu varsayımın yanlışlığını göstermek için, iddia ediyoruz ki: ayrılma hakkı için ulus, milliyet vs. olmak gibi bir önkoşul yoktur ve olmamalıdır. Bu, Marks-Engels-Lenin'in Demokratik Cumhuriyeti ve Ayrılma Hakkı anlayışıdır. Gerçek demokratik cumhuriyette, isteyen köy, mahalle, ya da bölge halkı, istediği takdirde derhal ayrılabilmeli ve bunu engelleyecek ne hukuki, ne idari bir mekanizma olmamalıdır." D. Küçükaydın, "Kürdistan Kurtuluşunun Bazı Sorunları", **Kürdistan Pres**, 18.02.1987)

[121] "Kürdistan sosyalistleri ve proletaryası, bağımsız bir Kürt devleti için değil, ama Demokratik bir Cumhuriyet, bir tek köyün bile kendi kaderini tayin hakkının engellenemeyeceği gerçekten demokratik bir cumhuriyet için savaştıkları takdirde, belki Kürt burjuvazisini kaybedeceklerdir ama çok daha büyük güçleri kazanacaklardır. Ulusal Kurtuluş, bunun otomatik yan ürünü olacaktır." (D. Küçükaydın, Kürdistan Pres, 1986)

[122] "Belli uluslar arası dengeler el vermediği sürece, Kürt ulusal hareketi sadece bağımsız bir devlet için savaştığı takdirde başarıya ulaşamazdı. Kürt Ulusal hareketi, kendini ezen ulusların ezilenleri için de bir program geliştirdiği, yani sadece Kürtleri, kendini değil, kendini ezenlerin de ezilenlerini kurtarmaya kalktığı takdirde; yani bir ulusal kurtuluş hareketi olmaktan çıkıp bir sosyal kurtuluş hareketine dönüştüğü takdirde; yani bir salto mortale ile kendisi olmaktan çıktığı takdirde başarı kazanabilirdi. Kürt hareketleri içinde, plebiyen yapısıyla sadece PKK bu güne kadar böyle bir kendini aşma potansiyeli ve emareleri gösterebiliyordu." (D. Küçükaydın, Abdullah Öcalan'ın yargılanması ve Gelişmeler)

[123] Elbette Öcalan'ın dile getirdiği biçimiyle Demokratik Cumhuriyet'in bizim dediğimizle tam bir çakışması yoktu. Hem teorik kaynakları yoktu hem de bu talebi birçok diplomatik ifade ve taktikler içinde ifade ediyordu. Ama bu yönde bir eğilim taşıyordu.

[124] "İkinci stratejik değişiklik, ulusun kültür, etni ve dile bağlı tanımından hukuki bir tanımına geçiştir." (D. Küçükaydın, "Bir değişimde Üç değişim", **Özgür Politika**) Bu yazıda bu ayrımı yapmama rağmen bu farklı ulusçulukları aynı ayarında ulusçuluklar gibi ele alıyordum hala, birincisinin ikincisine göre gerici karakterini tam ayırt edemiyordum.

[125] Örneğin birçok yazı arasında "İki ulusçuluk", "İki Ulusçuluk ve Öcalan'ın Önerisi" gibi başlıklar taşıyanlar zikredilebilir.

[126] "Ortadoğu İçin Demokrasi Manifesto" bir anlamda bunu göstermek ve savunmak amacıyla *Komünist Manifesto*'ya öykünerek yazılmış bir Program ve Strateji önerisidir. Bu manifesto, "Büyük Ortadoğu projesi ve Sosyalist Strateji" adlı kitap içinde yer alıyor ve aslında çok önce bir dergi girişiminin çıkış bildirgesi olarak yazılmıştı.

[127] Bu dönemde Hamburg'ta dünyadaki ırkçılık üzerine yazmış neredeyse bütün düşünür ve yazarların katıldığı çok büyük bir Konferans yapılmıştı. Yine bu konferansın hazırlığı bağlamında, Stuart Hall, Robert Miles, Sivanandan Hamburg'a gelmiş ve konferanslar ermişlerdi.

[128] Bu grupta Türkiyeli Taner Akçam, Almanyalı Michael Böttcher ve İsraili Yaron Matras vardı. Ben de sonra bu grubun çalışmalarına katılmıştım.

[129] “Okurların da kolayca görebileceği gibi, milliyetçilik hakkındaki düşüncelerim Erich Auerbach, Walter Benjamin ve Viçtor Turner’in yazılarından derinden etkilendi.” (Benedict Andarson, *Hayali Cemaatler*)

[130] Bu açıklamayı daha sonra özgür politika’ya yazdığım ilk yazılarda kullandım. Örneğin “*Büyük Uygarlıklar, Ortadoğu ve Milliyetçilik*”, Özgür Politika, Kasım 2000)

[131] 1990’ların başında *Özgür Gündem*’e yazdığım yazılarda bu çok açıkça görülebilir. Köşe yazılarımdan biri Ulusçulukla (“*Milliyetçiliğin Sonu*”), ikisi Siyah beyaz bölünmesiyle (“*Gezegen Çapında Apartheid*”, “*Eski Kavramlar ve Yeni Dünya Düzeni*”), ikisi başka bir uygarlık sorunuyla (“*Hayat Hızlı Gideni Cezalandıracaktır*”, “*Turizme Karşı*”) ilgilidir.

[132] D. Küçükaydın, “*Enternasyonalizmin Sonu – Ulus, Ulusçuluk, Enternasyonalizm Üzerine Aykırı Düşünceler*”, **Sosyalizmin Sorunları**, Sayı. 2)

[133] “*Politik İslam, modern ve modernist bir partidir. Onlara karşı ideolojik mücadele, Aydınlanmanın argümanlarıyla değil, aksine, sözde karşı çıktıkları aydınlanma ve modernizm projesini (ki buna "Hıristiyanlık" ya da "Batı" diyorlar) başka bir söylemle yeniden ürettikleri açısından karşı çıkılabilir. Politik İslam ile ideolojik mücadele Aydınlanmanın argümanlarıyla değil, aydınlanmanın eleştirisiyle yapılabilir. Bunu görmeyen ve yapmayan sosyalistler, fiilen sorunu Kemalistler ve Genel Kurmayın gibi görmüş olurlar. Aydınlanmanın eleştirisi olmadan, modern politik İslam'a karşı ideolojik mücadele yürütülemez. Aydınlanma'nın eleştirisi ise, günün moda post modernizmi noktalarından değil, onu içinde taşıyıp aşan Marksizm açısından, özellikle "Frankfurt Okulu" ya da "Eleştirel Teori" olarak tanımlanan, aydınlanmanın kör bağırsaklarından kurtulmuş Marksizm açısından yapılabilir. Politik İslam'a karşı aydınlanmanın ufkunu aşmamış bir Marksizm, Kemalizm'in kuyruğuna takılmaktan başka bir yere varmaz.*” D. Küçükaydın, “*Din ve Milliyet*”, Kasım 2000, **Özgür Politika**)

[134] “*Çok kültürlülük bir aldatmacadır, daha doğrusu, batı uygarlığının kendi kültür anlayışını, tanımını, diğer kültürlerle dayatmasıdır. Diğer kültürlerin kültür anlayışlarının ve tanımlarının baskı altına alınmasıdır. Kültürel olan bu tanımda, siyasi anlamı olmayandır. Yemektir örneğin, giyimdir, günlük hayata ilişkin kimi alışkanlıklardır, konuştuğunuz dildir. Ama biri çıkıp, benim kültürümde devlet yok, benim kültürümde bir ulustan olmak diye bir kavram yok, benim kültürümde saniyeler dakikalar yok, benim kültürümde özel mülkiyet yok, benim kültürümde polis yok, benim kültürümde mahkemeler yok diyemez. Bunları dediği an, çok kültürlülük efsanesi biter, söyleyen soluğu caza evinde ya da tumarhanede alır. Çok kültürlülük, ulus ilkesine dayanan devletleri kurtarmak için çıkarılmış, batı uygarlığının kültür anlayışının diktatörlüğüdür.*” (D. Küçükaydın, *Geleceği ve Geçmişini Kurtarmak*, Kasım 1998)

[135] “*Avrupa uygarlığının kültür karşısındaki tutumu, dinler karşısındaki tutumuna benzer. Bu uygarlıkta din, kişinin bir vicdan ve inanç sorunu olarak tanımlanmış, ve en ideal biçimlerinde tümüyle politik alanın dışına itilmiştir. Ama bu aslında, diğer dinlerin din anlayışları üzerinde bir diktatörlüktür. Örneğin sıradan halk İslam'ı değil, politik İslam, ya da Şeriatın tanımladığı İslam, tıpkı ulusçuluğun, siyasi birimle ulusal birimin çakışmasını ön görmesi gibi, siyasi birimle din biriminin çakışmasını ön görür*” (a.g.e.)

[136] “*Madem ki batı uygarlığı, dini ve kültürü öyle tanımlıyor ve politik alanın dışına itiyor, ona da bu uygarlığın dini olan ulus ilkesine ve ulusçuluğa niye aynı ceza verilmesin? Batı uygarlığının ufkunun ötesinde başka bir uygarlığın hayali, işe, batı uygarlığının dini olan ulus ilkesinden başlamak zorunda değil mi?*”